
3 1761 07839251 1

AZ

EGYHÁZI KÖNYVTILALOM

ÉS

KÖNYVBIRÁLAT

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL XIII. LEO PÁPA „OFFICIORUM AC MUNERUM" KEZDETŰ KONSTITUCZIÓJÁRA.

IRTA

SIMON GYÖRGY,

veszprémegyházmegyei áldozópap.



VESZPRÉM, 1898.

NYOMATOTT AZ EGYHÁZMEGYEI KÖNYVNYOMDÁBAN.


LIBRARY
JUN 3 1971
UNIVERSITY OF TORONTO

Bevezetés.

Az anyaszentegyháznak isteni Alapitójától nyert rendeltetése lévén a népeket és nemzeteket tanitani s az örök üdvösségre vezérelni, e jogát és kötelességét kétféle módon gyakorolja. Hirdeti, tanítja az igazságot, a mit hinnünk s cselekednünk kell, másrészt óvja, védelmezi a rábizott tant a tévelyek s a rosszakaratú támadások ellen. Mindig voltak és lesznek, kik az igazságot elhomályositani, megdönteni akarják s czéljuk elérésére felhasználják a szó hatalmát, az irás mesterségét. Az irásba foglalt téves tanok a legveszedelmesebbek, mert ezek *»manent perpetuo et semper nobiscum adsunt, nobiscum peregrinantur, nobiscum domi sedent et eorum penetrant cubicula, ad quae improbo et occulto auctori aditus non pateret.«*[1]) Colmar József Lajos, Mainz nagyszellemű püspöke, a rossz könyvet *»nagy, tán legnagyobb rossznak«* tartja; XIII. Leo Ő Szentsége *»pessimum venenum«*-nak, a legveszedelmesebb méregnek nevezi azon konstitucziójában, a melylyel ezúttal foglalkozunk. A mily nemes, üdvös

[1]) Clem. XIII. Const. *»Christianae reipublicae salus.«* 25. Nov. 1766.

hatása van a jó könyveknek a lélekre, ép oly károsak s veszedelmesek a rosszak. Ezek megmételyezik a szivet, kiirtják a nemesebb érzelmeket, megzavarják az elmét, kételyt és sötétséget támasztanak benne s kétségbeesésbe, kárhozatba ejtik az elvakitott embert. A korunkat jellemző hitetlenség, egyházellenes áramlat épen az úgynevezett műveltebb s befolyásos körökben, nagyrészt a kárhozatos sajtótermékek hatásának tulajdonitható. A nevelés és oktatás egyik fő, ha nem legfőbb tényezőjének, az olvasmányoknak megválasztásánál nem járunk el kellő figyelemmel s körültekintéssel. Az oly könyveket, melyek vallási s erkölcsi szempontból gyanúsaknak látszanak, minden aggodalom nélkül veszszük kezünkbe. Ha a szerző nem támadja meg a vallást, sőt némi jóindulattal nyilatkozik felőle, már meg vagyunk vele elégedve. Ha pedig vallási közönbösséget hirdet, valamely hitigazságot megtámad, az egyház isteni eredetét tagadja, annak látható fejét gyülölséggel illeti, világra szóló működését kicsinyli, uralom- s kincsvágyról vádolja s egyéb nemtelen ráfogásokkal illeti: mindezek fölött szemet hunyunk.[1]) S mi magunk, katholikusok is, mennyire okai vagyunk a rossz sajtó terjedésének! Nemcsak veszszük s olvassuk a vallásunkat s egyházunkat sértő műveket; de még ajánljuk is azokat s reklámmal hirdetjük katholikus lapjainkban.

Ily viszonyok közt csak örömmel tölthet el bennünket, ha az egyház feje, a hit- s erkölcstan legfőbb őre, a reá bizott kincsek megvédelmezésében tekintetét oda irányitja, a honnan a legnagyobb veszedelem fenyeget, arra az óriási hatalomra,

---

[1]) Dr. Jos. Hollweck, *Das kirchliche Bücherverbot.* IV.

»mely a nyomtatott betűben rejlik, rejlik pedig azért, mert azoknak száma, kik önszellemök s műveltségök erejéből képesek magoknak valamely sajtótermék tartalmának az igazsághoz való viszonyáról, tehát értékes vagy értéktelen, — s a mi itt a fő: igaz vagy hazug, tehát a hit- és erkölcsre nézve előnyös-, közönbös-, vagy káros voltáról kellő itéletet képezni, elenyészőleg csekély azokéhoz viszonyítva, a kik erre nem képesek, de meg azokéhoz is, kiket az »*intemperantia scribendi*,« mint Ő Szentsége mondja, a telhetetlen s mi féket sem ismerő irási viszketeg, nem ritkán bámulatos tudatlansággal, még gyakrabban szándékos rosszakarattal járva, karöltve nap-nap mellett arra ösztönöz, hogy tévedező elméjök szüleményeivel áraszszák el a világot.«[1])

Ő Szentsége XIII. Leo pápa 1897. évi január hó 25-én »*Officiorum ac munerum*« kezdetű konstitucziót bocsátott ki, melylyel az volt czélja, hogy »az anyaszentegyháznak a könyvtilalom körüli szabványait, melyek az utóbbi századokban az idők viszonyaihoz képest már ismételten bizonyos változásokon mentek keresztül, megujított, napjaink körülményeinek s követelményeinek megfelelő alakban és tartalommal hozza a hivők emlékezetébe.«[2])

»Midőn az anyaszentegyház feje ezen« — fentebb vázolt — »zavaros hullámú s veszedelmes áradat ellen gátat emel, nemcsak a katholikus hit- és erkölcstant védelmezi, mely utóvégre isteni eredeténél fogva véghetetlenül fölötte áll akár a legélesebb emberi elme és a legfényesebb tollak ellenséges támadásainak; — de védelmezi az igazságot magában véve is, intve,

[1]) Veszprémi püspöki körlevél. 1897 III. sz. 36. l.
[2]) U. o.

óva az emberi nemet: ne tévelyegjen olvasmányaival, tanulmányaival, kutatásaival oly irányban, mely nem az igazság felé vezet, hanem egy útvesztőbe, melyből menekülés nincs, — ne tévelyegjen oly lidérczek után, melyek nem az igazság felismerésére, hanem annak, bár felismertnek tagadására, vagy szellemölő közönbösségre, vagy gyászos kétségbeesésre vezetnek.«

»Az egyháznak a könyvek olvasása körüli fegyelme tehát ép oly áldásos, ép oly jótétemény mindenkire nézve, ki az igazságot őszintén s elfogulatlanul keresi, a mily jótétemény a világító torony azon hajós számára, a ki sötét éjszakán kénytelen utját keresni a háborgó hullámok közt, — e nélkül emez, amaz sem jutna el soha, vagy csak nagy fáradtsággal és veszedelmes kerülőkkel a biztos révbe, oda, a hova vágyai, érdekei szólítják.«[1])

A fentiekből eléggé látható, hogy az egyháznak isteni küldetéséből származó joga van a hiveket az ártalmas könyvek olvasásától eltiltani, valamint az is kitünik, hogy miben áll e tilalom czélja; mégis annak tüzetes meghatározását eképen adhatjuk:

Az *index librorum prohibitorum, tiltott könyvek jegyzéke* tágabb értelemben minden oly könyvek sorozata, a melyeknek olvasása s birása valamely felsőbb (akár egyházi akár világi) hatalom által meg van tiltva. Szükebb, *kánoni* értelemben pedig oly könyveknek a legfőbb egyházi tekintély megbizása folytán készített s kihirdetett jegyzéke, a melyek a hitet, a jó erkölcsöt veszélyeztetik s ez okból azok olvasása s birása a hivőknek tilos.[2])

[1]) U. o.
[2]) Wetzer und Welte's Kirchenlexikon, 643. l.

A *censura, egyházi könyvbirálat* tágabb értelemben nem egyéb, mint az egyháznak ama kezdettől fogva igényelt s gyakorolt joga, melynél fogva a hittel s jó erkölcscsel ellenkező iratokat, könyveket eltilthatja; szorosabb értelemben pedig az egyháznak ama hatalma és jogosultsága, hogy az ujonan keletkezett iratokat kinyomatásuk előtt megvizsgálhatja a czélból: nem ellenkeznek-e az őrizetére bizott hit- és erkölcstannal s e birálat eredményétől teszi függővé azok sajtó alá bocsátását.[1])

Jelen szerény értekezésnek feladata lesz e tilalom és birálat keletkezését, történeti kifejlődését röviden vázolni s különösen kimutatni azt, hogy a czímben idézett apostoli konstituczió szerint miként értelmezendő az egyháznak ide vonatkozó s napjainkban érvényes törvénye.

[1]) U. o. 1437. l.



I.

Az egyházi könyvtilalom s birálat az ó-korban.

»Az eszme, a melyet az *»Index librorum prohibitorum«* műszava jelez, nem új, sem — s ezzel mit sem vélünk az *»Index«* tekintélye ellen véteni, a mint csakis védelmére hozzuk fel — sem nem tisztán egyházi, úgy eredetére, mint bármikori gyakorlati kivitelére nézve. Tudjuk, hogy Athénben a rossz könyvek megégetése szokásos volt, valamint ugyanerre nézve a római pogánykorból is törvényerejü szabályzatot tudnánk idézni.«[1]) A kereszténység korában is a fejedelmek s az egyetemek jártak elől a könyvtilalom behozatalában.

VIII. Henrik, angol király, ki az angol nemzetet ismeretes okokból leszakította a kath. anyaszentegyház kebléről, 1526-ban adta ki az ő felfogása szerint kárhoztatandó könyvek jegyzékét, 1529-ben a másodikat, melyben 85 elkobzandó s megsemmisítendő könyvet sorol fel. Kath. Mária uralkodása alatt 1555-ben hasonló »Index« került nyilvánosságra.

[1]) Id. püspöki körlevél 37. l.

Az 1529. évtől kezdve a püspökök tevékenysége az eretnek könyvek kiirtásában teljesen háttérbe szorul a király intézkedései mellett. 1530-ban egy *Proclamatio* jelent meg a Luther tanitványaitól s más eretnek iróktól származó könyvek ellen. A kath. hit s egyház szokásai s törvénye, valamint a király s parlament rendeletei ellen való akár irott, akár nyomtatott könyveket a püspöknek kellett átadni s a tulajdonost bejelenteni. A hivatalnokokat esküvel kötelezték az eretnekségek kiirtására s ebben a püspökök támogatására.[1])

Németalföldön V. Károly 1521-től 1550-ig egész sorozatát bocsátotta közzé az *új hit* terjedését gátló rendeleteknek, melyek *plakátok*nak neveztettek. Egy ily 1529-ben megjelent plakátban tizenkét irót nevez meg, kinek minden müve kárhoztatva van. E jegyzék 1540-ben újabban, s egy tiltott könyveket tartalmazó jegyzékkel kiegészítve jelent meg, mely arról is nevezetes, hogy később az 1546. s 1550. évben kiadott löweni s 1551. évi spanyol, sőt még az olasz és római Indexbe is átvétetett.[2]) E rendeletek mindinkább szigoruabbakká váltak.

A löweni egyetem hittudományi kara által 1546-ban kiadott s tiltott könyveket tartalmazó *Catalogus* az első ilynemű jegyzék, mely úgy terjedelménél, mint rendeleteinél fogva »*Index*«-nek nevezhető. A császár parancsára s felügyelete alatt nyomatott ki s 1546. évi julius hó 31-én *plakát*tal erősittetett meg. E megerősitő plakáthoz egy jegyzék lőn csatolva, mely

---

[1]) Megjegyzésre méltó, hogy VIII. Henrik a szentirásnak a nép nyelvén való olvasását csak nehezen engedte meg s a felsőbb hatóságok jóváhagyásától tette függővé. Később mindenkinek, végre pedig csak a magasabb körökhöz tartozóknak volt megengedve. Dr. H. Reusch, *Der Index*, I. 87. s 88. l.

[2]) Reusch i. m. I. 101. l.

az iskolai használatra engedélyezett könyveket foglalta magában.[1])

Francziaországban a könyvtilalomra vonatkozó rendeleteket rendesen a király s a (párisi) parlament bocsátotta ki. E mellett nagy szerepet játszott a párisi egyetem *Sorbonne*nak nevezett hittani kara is, melynek inditványára 1521. márcz. 18-án I. Ferencz azt a rendeletet tette közzé, hogy a párisi könyvkereskedőknek addig semmiféle latin vagy franczia nyelven irt s a keresztény hitet vagy a szentirást tárgyaló könyvet kinyomatni nem szabad, míg az egyetem hittani kara vagy ennek megbizottjai által felül nem vizsgáltatnak.[2]) A *Sorbonne* 1542-ben egy megbirált könyvekből álló jegyzéket adott ki, mely nem maradt fenn; ennek folytatása 1543-ban jelent meg, melyben 85 ismert német s franczia hitújító egyes iratai vannak felsorolva, minden rend nélkül. Az 1544. év augusztus havában adta ki a *Sorbonne* az addig megbirált könyvek betűsoros jegyzékét nyomtatásban.[3])

E jegyzék, mely az 1547., 1551. s 1556. évben bővítve jelent meg, az 1547. s 1551. évben kiadott királyi *Edictum*ok erejével mindenkit kötelező államtörvénynek nyilváníttatott.

[1]) Reusch, I. 113. s 114. l.

[2]) A Párisba érkezett könyvcsomagokat négy felesketett könyvkereskedő jelenlétében bontották fel s az egyetemi rektor által kirendelt tudorok a könyveket átvizsgálván, jegyzékbe foglalták s az engedélyezhetőket a királyi procuratornak kézbesitették. Az e jegyzékbe nem foglalt könyveket elkobzás s egyéb büntetés terhe alatt tilos volt eladni. Reusch, I. 142. l.

[3]) Catalogus librorum, qui hactenus a Facultate Theologica Parisiensi diligenter examinati, censuraque digni visi sunt, secundum ordinem alphabeticum juxta auctorum cognomina. Par. 1544. Végén a római egyház iránt való hódolat nyilvánitásául eme záradek van csatolva: Quem (catalogum) ad christianae reipublicae commodum sub correctione s. matris ecclesiae ac sedis apostolicae typis excudendum dedimus. Reusch, I. 147. l.

Olaszországban a tiltott könyveket magában foglaló s *Index*-nek nevezhető legelső könyvjegyzék szintén nem valamely egyházi hatóság, hanem Lucca városának tanácsa részéről jelent meg 1545-ben, az ottani inquisitio befolyásánál fogva. E latin nyelven írt jegyzék 28 iró nevét sorolja fel, kinek összes munkája, valamint 1549-ben minden, a szentirást vagy a vallástant tárgyaló s püspöki jóváhagyást nem nyert irat kárhoztatva van s vagyonvesztés terhe alatt tétetik kötelezővé a tiltott könyveket 14 nap alatt elégetni s vagy a gyóntató atya közvetitésével vagy közvetlenül a püspökhelyetteshez szállitani.[1]) — Németországban az 1549. évben tartott kölni tartományi zsinat adta ki az első indexet. — Belgiumban II. Fülöp lényegében megtartotta s újra megerősitette atyjának, V. Károlynak, a tiltott könyvekre vonatkozó rendeleteit. A *plakátok* enyhébb rendelkezései értelmében csak ama könyvek esnek tilalom alá, melyek közvetlenül vagy közvetve eretnek, téves vagy lázitó tételeket tárgyalnak. A tilalom nem csupán a theologusok inditványa, hanem egyuttal a többi kar tudorainak meghallgatása s ajánlata folytán jelent meg; a tanitók csak oly könyveket használhattak, melyek nem voltak az indexbe foglalva; a könyves boltok vizsgálata mindig jogtudós tisztviselők közreműködésével történt, mely vizsgálat mindenkor váratlanul, előleges bejelentés nélkül ment végbe. A tiltott könyvekkel való kereskedés súlyos büntetést (számüzetés, gályarabság stb.) vont maga után.[2])

Eddig a világi hatalmak ama rendelkezéseit soroltuk fel röviden, melyeket azok az egyház kezdeménye-

[1]) Reusch: I. 190. l.
[2]) Reusch I. 402. l.

zése nélkül tettek a vallásra s ezzel összefüggőleg az erkölcsökre s államokra veszélyes iratok s könyvek megsemmisítésére. Mivel ezeket csak mellékesen s mint fentebb említők annak bizonyítására hoztuk fel, hogy nem az egyháztól ered az »Index« eszméje, az egyházi térre megyünk át s szintén rövid vonásokban kimutatjuk, *»hogy az Indexnek alapul szolgáló józan és üdvös eszme: a híveket káros olvasmányoktól óvni és visszatartani, az egyházban mindig ismeretes és gyakorlatban is volt.«*[1])

Már az apostolok cselekedeteiben (19, 19.) olvassuk, hogy sz. Pál lángszavára Efezusban, »*azok közől, kik hiábavalóságokat gyakoroltak, sokan összehordák a könyveket, és megégeték mindnyájok előtt.*« Az apostoli időktől fogva mostanig az egyházi törvénykezés a veszélyes könyvekre nézve nagy változáson ment keresztül.

Azon időben, mig a könyvek csak kéziratban jelenhettek meg s ennek következtében csak kevés példányban terjedtek el, elég volt, ha az egyházi hatóság *szóval* itélte el a tévelyt tartalmazó könyvet, annak sokszorosítását megtiltotta s a meglévő csekély számú példányt megsemmisítette. A *Fragmentum muratorium*nak nevezett s a második század második feléből származó könyvjegyzék tesz tanuságot az egyháznak a könyvolvasásra vonatkozó fegyelméről a kereszténység legelső, üldözések alatti idejéből.

Az üldözések megszüntével a nicaeai zsinaton (325) történt először, hogy az egyház ünnepélyesen kárhoztatott valamely tévtant magában foglaló könyvet, elitélvén Ariusnak *Thalia* cz. művét, melynek elégetését

[1]) Idézett veszprémi püspöki körlevél 37. l.

Nagy Konstantin császár halálbüntetés terhe alatt parancsolta meg.

Az első *tisztán egyházi* könyvtilalom a 400-ik év körül, az Origenes-féle vitában fordul elő. Theophilus, alexandriai püspök több más egyiptomi püspökkel egyetértve Origenes könyveit kárhoztatta.[1]) Az efezusi (431) zsinat kértére Theodosius császár Nestor könyveit égettette meg, hasonlóan járt el a chalcedoni zsinat (451) Eutyches munkáival. Az 536-ban tartott konstantinápolyi zsinat itélete következtében Justinián császár Severus könyveit, I. (Nagy) sz. Leo a manichaeusokéit égette el 443-ban, 447-ben pedig a priscillianisták könyveit vetette tűzbe Spanyolországban.

Az első egyetemes zsinat, mely az általa kárhoztatott iratok (jelen levő példányainak) megégetését elrendelte, a harmadik konstantinápolyi volt 681-ben. A trullai zsinat (692) hasonlóképen megégetésre itélte a koholt martyr-történeteket.[2])

A második nicaeai egyetemes zsinat (787) megparancsolta, hogy a képek tisztelete ellen irott könyvek az összes eretnekek könyveivel együtt a konstantinápolyi püspök házába vitessenek, s elrendelte, hogy a kiről bebizonyul, hogy az emlitett könyveket magánál tartja, ha püspök, áldozó- vagy szerpap, letétessék, ha pedig szerzetes vagy világi, kiközösíttessék[3])

Az eretnek tanok s az ezek védelmére irott könyvek folyton szaporodván, a római szentszék szükségét látta annak, hogy az összes tiltott könyvekről jegyzéket állitson össze, a mit Gelasius pápa tett

---

[1]) Augustinus Arndt: *De libris prohibitis commentarii,* 1895. 3. l.

[2]) Mansi XI. 582.

[3]) Az ide vonatkozó kánonok olvashatók Mansinál T. XII. p. 374. sqq.

közzé a 496-ban tartott római zsinaton. Ez a legrégibb *Index*, mely »*Decretum Gelasianum*«nak neveztetik, s melyet Gratian is felvett törvénygyűjteményébe.[1])

Az eddig felsorolt példákból azt látjuk, hogy a római császárok segítségére voltak az egyházi fejedelmeknek, pápáknak és püspököknek a könyvtilalomra vonatkozó egyházi fegyelem végrehajtásában.

Az első nicaeai zsinat után, melyben Arius istentelen irataival együtt elitéltetett, Konstantin császár ilyképen határozott: »Jónak láttam Ariust és ennek követőit porphyrianusoknak elnevezni, hogy viseljék a nevét is azoknak, a kiknek erkölcseit követték; sőt még azt is, hogy ha valaki Arius által irt munkára akadna, azt megégessék nemcsak azért, hogy az ő átkozott tanítása gyökerestől kiirtassék, hanem hogy annak semmiféle emléke se maradjon az utókorra. Azt is meghagyom, hogy ha valakit rajta kapnak azon, hogy Arius által szerzett munkát rejteget és azt nyilvánosság elé nem hozza és azonnal el nem égeti, halállal bünhődjék.«[2])

Theodosius császár az igaz hit védelmére Nestor iratai ellen a következő törvényt hozta: »Senki se merészelje se olvasni, se leirni azokat a gonosz könyveket, a melyeket az istentelen szentségtörő Nestor az orthodoxok tisztelendő társasága és az Efezusban egybegyült főpapok legszentebb gyüleke-

---

[1]) Hefele, *Conc.-Gesch.* II. §. 217.

[2]) »Visum est Arium et ejus sectatores Porphyrianos nuncupare, ut quorum secuti sunt mores, etiam nomen habeant. Quin etiam si quod opus ab Ario scriptum reperiatur, illud cremandum esse, ut non modo execrabilis ejus doctrina tollatur funditus, sed etiam nullum monumentum ejusdem omnino relinquatur ad posteritatem. Illud etiam mandamus, ut si quis librum ab Ario compositum occultare deprehensus sit et eum non statim in medium adductum igne combusserit, morte mulctetur«. (Arndt, p. 26.)

zetének rendeletei ellen irt. Elrendelem, hogy ezeket szorgalmas buzgósággal felkeressék és nyilvánosan megégessék. Tudja meg kiki, hogy ezen törvénynek megsértőjét vagyonának elárverezésével sujtom«.[1])

Midőn a nestorianusok e törvény ellenére sem szüntek meg veszedelmes tanításukat hirdetni, Theodosius és Valentinianus császárok 448-ban ismételten szigorú törvényt hoztak Nestor követői s tanításának védői ellen. Hasonlóan cselekedett Justinian császár Antimus, Sever és más *»fejetlenek«* (akephaloi) ellen.

A császárok jámbor példáját követte 587. körül Reccaredes, a góthok királya is, kiről Aimoinos eképen ir: »Megparancsolta, hogy az arianusok felekezetének összes könyveit egy helyen felhalmozzák és azokat elégetteté s a góthokat az igaz hit egységére téríté«.[2])

A hit- s erkölcstannal ellenkező könyvnek eltiltása minden időben az egyház jogköréhez tartozott s e joga mindenkor el is ismertetett. Ezt bizonyítja, hogy a császárok úgyszólván sohasem merték az egyházi censurát megváltoztatni. A nicaeai zsinat atyái Arius könyveit előbb tűzbe vetették, mint Konstantin idézett törvényét kibocsátotta. Nehogy hosszadalmasok legyünk, több példát nem említünk fel. Téves volna azt is feltételezni, mintha a császárok kárhoztató itéleteiket s törvényeiket az eretnek tanok ellen saját

---

[1]) »Nec vero impios libros nefandi sacrilegii Nestorii adversus venerabilem orthodoxorum sectam decretaque sanctissimi coetus antistitum Ephesi habiti scriptos habere aut describere quisquam audeat. Quos diligenti studio requiri ac publice comburi decernimus. Scientibus universis violatorem hujus legis publicatione bonorum esse coërcendum.« Cod. Theod. L. damnato de haeres. XVI. loco ult.

[2]) »Omnes libros sectae Arianae uno in loco adunari praecipiens igne cremavit, et Gothos ad verae fidei unitatem adduxit.«

méltóságuk érzetében hozták volna, hanem tették azt az egyház kérelmére. Arkadius és Honorius császárnak az origenisták ellen hozott törvényére nézve sz. Jeromos ezt irja: »A császárok iratai, a melyek elrendelik, hogy az origenistákat Alexandriából és Egyiptomból ki kell kergetni, az én sugalmazásomra bocsáttattak ki.« [1])

Az efezusi zsinat tagjai Theodosius és Valentinianus császárhoz igy irtak: »Kérve kérjük felségedet, hogy ama tanítást mindenestül távolítsa el a szentegyházakból és annak bárhol előkerülő könyveit vettesse a lángok közé.« [2])

Megjegyzendő, hogy az egyház nem követhette a császárokat az eretnekek ellen alkalmazott büntetésekben, minők voltak a halálbüntetés, örök számüzetés, vagyonvesztés stb., mert ellenkezik annak kegyelmet hirdető s tanusító lelkületével.

Tudván azt, hogy a hit- s erkölcsellenes könyvek kiirtásában a világi fejedelmek csak az egyház kértére s megelőző itélkezése folytán járhattak el, világos az is, miért támaszkodott az egyház az uralkodók segélyére. Bizonyára nem azért, mintha érezte volna, hogy nincs fenyítő joga, hanem mert törvényeinek tekintélyt, tiszteletet akart biztosítani. Tudták jól az egyházfők, hogy az eretnek nép nem hajlandó a törvénynek engedelmeskedni s szükséges, hogy az államhatalom megtörje makacsságát s ellensúlyozza csalfaságát, melylyel a törvényt kijátszani akarta. Az efezusi

[1]) »Imperatorum quoque scripta, quae de Alexandria et Aegypto origenistas pelli jubent, me suggerente dictata sunt.« II. Contra Ruf.

[2]) »Vestram majestatem iterum atque iterum rogatam cupimus, ut universam illam doctrinam e sanctis Ecclesiis submovere ejusdemque libros ubique locorum repertos jubeas flammis absumi.« Hard. I. 1443.

zsinat atyái eként irnak Theodosius és Valentinianus császárhoz: »Ha valaki a ti szentesítéseiteket megveti, az rettegjen kárhoztató haragotoktól. Igy a ti jámborságtok megerősíti és sértetlenül fentartja a katholikus hitet.« [1])

Flavius Antemius s praefectus társai a Nestor könyveit tiltó törvényükben azt bizonyítják, hogy: »Az emberi természet, a melyet a tévely egyszer elragadott és a melyet a ravasz beszédek és gonosz gondolatok behálóztak, nehezen vehető reá, hogy a józanabb tanácsokban megnyugodjék és épen azért nagyobb megfélemlítésre és erősebb figyelmeztetésre szorúl.« [2])

Maguk a szent atyák elismeréssel szólnak a fejedelmek által az egyháznak tett szolgálatok hasznosságáról. »A donatisták«, irja sz. Ágoston, »módfelett nyughatatlanok és nem árt, ha az Istentől rendelt hatóságok őket megzabolázzák és megjavítják. Mert örülünk, hogy sokan, miután hajdani tévelyeiktől megszabadultak, oly őszintén ragaszkodnak a katholikus egységhez és védelmezik azt, hogy nagy örvendezéssel csodáljuk őket. Pedig ezek, nem tudom, hogy a megszokás minő erejénél fogva, de önmaguktól semmiképen sem gondoltak a megjavulásra és csupán a fenyegetéstől megrendülve kezdék fontolóra venni az igazságot.« [3])

---

[1]) »Quod siquis vestras sanctiones spreverit, ille vestrae damnationis indignationem formidet. Sic enim catholica fides per vestram pietatem munita persistat illaesa.«

[2]) »Humana natura errore semel correpta callidisque sermonibus et deterioribus cogitationibus irretita difficile, ut sanioribus conciliis acquiescat induci solet, ac propterea metu majore opus est graviorique animadversione.« Harduin. I. 1518.

[3]) Nimium inquieti sunt, quos per ordinatas a Deo potestates cohiberi atque corrigi non erit inutile. Nam de multorum jam correctione gaudemus, qui tam veraciter unitatem catholicam tenent atque defendunt et a pristino

Sz. Ágostonhoz csatlakozik sz. Leo is, ki ezt irja: »Sokáig hasznos volt az egyház szelíd szigora, a mely megelégedve az áldozári biráskodással, bár kikerülte a véres boszúállást, de gyámolíttatott a keresztény fejedelmeknek szigorú rendeletei által, midőn a lelki orvossághoz folyamodtak azok, a kik féltek a testi fenyítéktől.« [1])

Már a kereszténység első századaiban meg volt róla győződve mindenki, hogy a természettörvény is tiltja a keresztényeknek a hit s erkölcs ellen való tiltott könyvek olvasását. Igy tudjuk Eusebius történetirótól, hogy alexandriai Dénest sokan azért szólták meg, mert rossz és kárhozatos könyveket szokott olvasni. Sz. Dénes önmaga eként ir Philemon római áldozárhoz: »Én azon fáradoztam, hogy az eretnekeknek könyveit és értekezéseit megismerjem, jóllehet sokszor beszennyeztem lelkemet az ő kárhozatos véleményeikkel. És mikor egyik paptestvérem figyelmeztetett, mert attól tartott, hogy azok gonoszságának sarába keveredem, — azaz, mint mondá, lelkemet megfertőztetem, igazat mondott, miként ezt magam is éreztem, miként erről égi látomás által meggyőződtem. A fülemhez jutott szó ugyanis határozottan ezt parancsolta: olvass el mindent, a mi kezed ügyébe akad. Mert te alkalmas vagy, hogy mindent kifürkéssz és megvizsgálj. Felfogtam ama látomást, a mely meg-

---

errore se liberatos esse laetantur, ut eos cum magna gratulatione miremur. Qui nescio qua vi consuetudinis, nullo modo mutari in melius cogitarent, nisi hoc terrore perculsi sollicitam mentem ad considerationem veritatis inducerent.« (Epist. 93.)

[1]) »Profuit diu ista districtio ecclesiasticae lenitatis, quae etsi sacerdotali contenta judicio cruentas refugit ultiones, severis tamen christianorum principum constitutionibus adjuvatur, dum ad spirituale nonnunquam recurrunt remedium, qui timent corporale supplicium.« (Epist. XV. ad Turrib.)

egyezett az apostoli szózattal, s mely a legszilárdabbakat is így serkenti: Legyetek ügyes pénzbecslők.«[1])

De, jóllehet az egyház tudatában volt annak, hogy természeti és isteni törvény tiltja a kárhozatos könyvek olvasását, mégis felette üdvösnek tartotta az ilyetén könyvek olvasását a híveknek *tételes* törvény alkalmazásával is megtiltani. Általában semminemü iratot, mely valamely eretnek tan szerzőjétől származott vagy annak védelmére vonatkozott, olvasni s birni nem volt szabad.[2]) Legrégibb bizonyíték erre Originesnél olvasható: »Ha az egyházfejedelmeknél vizsgálat tartatnék, teszem azok fölött, a kik mást tanítanak, mint az egyház és ez által az isteni boszúállásnak büntetését reánk hozták, nemde úgy itélnének, hogy mindaz, a mit csak mondottak, tanitottak vagy épenséggel irásban hagytak, szerzőivel együtt veszszen el.«[3])

Megállapitott szabály volt tehát, hogy az elitélt szerzőnek minden könyve, valamint annak védelmére irott minden mű olvasása megtiltassék. S hogy e szabály mennyire lelkébe vésődött mindenkinek amaz őskeresz-

---

[1]) »Ego in libris et tractationibus haereticorum, cognoscendis operam posui execrandis quidem illorum sententiis animum meum tantisper coinquinans. Et cum frater quidam ex presbyterorum ordine prohiberet me, veritus, ne forte nequitiae illorum coeno, commiscerer, quippe animum meum, ita contaminatum iri ajebat, et quidem verissime, ut ipsemet sentiebam, visione coelitus missa cofirmatus sum. Et vox ad aures meas prolata diserte mihi praecepit hoc modo: Lege omnia quaecumque in manus venerint. Idoneus namque es, qui singula disquiras et examines. Amplexus sum visionem illam, utpote quae Apostolicae voci consentiret robustissimos quoque ita compellenti: Estote periti nummularii.« (Euseb. Hist. eccl. VII. 7.)

[2]) Arndt, 36. l.

[3]) »Si apud ecclesiarum principes haberetur examen, de iis verbi causa, qui diversa ab Ecclesia docentes divinae vindictae pertulerint ultionem, nonne judicarent, ut si quid locuti sunt, si quid docuerunt, si quid etiam scriptum reliquerunt, universa pariter cum ipsorum auctoribus deperirent?« (Hom. 9. in Num.)

tény korban, bizonyítják a császárok törvényei, melyekkel az egyházi határozatoknak érvényt szereztek.[1])

Hogy az egyház e határozata mily bölcs és üdvös intézmény volt, bizonyítja számos szomorú példa, melyek szerint azok, a kik túltették magukat az egyház gondos óvó intézkedésein s tiltott, kárhozatos könyveket olvastak, az eretnek vallás követői, sőt sok esetben elszánt előharczosai lettek. Origenesről irja Bellarmin: »Bár igen tudós volt, de Plato bölcselete által félrevezettetvén, sok tévelybe keveredett.«[2])

Állításunk igazolására fényes bizonyíték alexandriai sz. Dénes esete is, melyet fentebb közöltünk, s a melyhez sz. Alfonz a következő megjegyzést fűzi: »Habár Dénes oly nagy egyház élén volt pátriárka és az eretnekek könyveit csupán azért lapozgatta, hogy azokat megczáfolja, mégis bevallja, hogy lelkét némileg beszennyezte, vagy legalább megzavarta. És a mi még csodálatosabb, bár Dénes szent életű és tudományban jártas volt, mégis midőn a hivek megtudták, hogy Dénes az eretnekek könyveit forgatja, nagyon megbotránkoztak, sőt még a pápánál is bevádolták s a pápa megfeddette őt és megtiltotta neki, hogy az eretnekek könyveit tovább is olvassa, midőn ezáltal övéinek megütközésére szolgál.«[3])

---

[1]) Arndt, u. o. — [2]) »Quamvis doctissimus fuerit, deceptus tamen ex Platonis philosophia in multos errores incidit.«

[3]) »Quamvis Dionysius Patriarcha exstaret tam magnae Ecclesiae et libros haereticorum tantum ad eos refutandos inspiceret, tamen ex lectione animum suum nonnihil inquinationis aut saltem perturbationis attraxisse fatetur. Et quod magis mirum est, licet Dionysius esset vir tanta sanctitate et doctrina praeditus . . . tamen fideles cum novissent Dionysium libros haereticorum evolvere, magnum scandalum passi sunt, imo de hoc apud Pontificem eum accusarunt, et Pontifex reprehendit eum ac prohibuit, ne haereticorum lectionem prosequeretur, ubi suis offendiculum praeberet.« (App. III. De prohib. libr. c. II. n. 5.)

A mit rossz néven vett az előbb említett áldozár sz. Dénestől, a miatt Teofilra, ki püspöktársaival együtt elitélte Origenes iratait, mindnyájan megneheztelték. »Fokozta maga ellen a gyűlöletet azzal,« irja Socrates, »hogy Origenes könyveit azután (Konstantinápolyból való menekülése után, a hol egyhangulag elitélték) sem szünt meg olvasni. Egy valakinek, a ki azt kérdezte tőle, hogy az általa kárhoztatott könyveket miért karolja föl, újból igy felelt: Origenes könyvei hasonlók a különböző nemű virágoktól diszlő réthez. Ha bennök valami jóra akadok, leszakítom. Ha pedig tövises bukkan előmbe, a mely szúrós, ott hagyom. És ezért Teofilt egyhangulag kárhoztatták.«[1])

Mivel ily esetek fordultak elő, az egyház a püspököket is intette, hogy őrködjenek a hívek felett, nehogy gyanús könyveket olvassanak. »A ki a püspökök közől nem tiltja meg, hogy a házakban hamis könyvek tartassanak, az tudja meg, hogy eretneknek tartandó,« mondja sz. Leo 447-ben; »mert a ki mást nem óv meg a tévelytől, azt bizonyítja, hogy maga is téved.« Továbbá: »Ne is számitsa magát a katholikusok közé az, a ki az egyház által kárhoztatott irásokat használ.«[2]) Ugyane büntetést az egyház

[1]) »Auxit odium contra illum, quod Origenis libros absque verecundia legere deinceps non cessabat. Cuidam certe interroganti, cur libros, quos damnaverat rursus amplecteretur, in hunc modum respondit: Similes sunt Origenis libri prato cujusque generis floribus exornato. Si quid ergo in illis mihi occurrit boni, illud decerpo. Si quid vero spinosum apparuerit, hoc, utpote quod pungit, missum facio. Et Theophilus quidem his de causis omnium suffragio damnabatur.« (Hist eccl. VI. c. 17. S. Alph. I. c. et c. IV. n. 8.)

[2]) Si quis episcoporum apocrypha haberi per domos non prohibuerit, haereticum se noverit judicandum,« »quoniam qui alios ab errore non revocat, se ipsum errore demonstrat.« »Nec inter catholicos censeatur, quisquis utitur scriptis ab Ecclesia damnatis.«

gyakran megujitotta, így pl. Hadrián pápa 867-ben Photius ellen.

Úgy látszik, a püspököknek meg volt engedve az eretnek iratok olvasása, a mennyire azt szükségesnek vélték. Bizonyíték erre ama régi kánon, melyet, mint a IV. karthágói zsinat határozatát szoktak idézni. »A püspök pogány könyveket ne olvasson, az eretnekekét pedig a szerint, a mint a korviszonyok követelik.«[1])

A pogányok könyveit olvasni oly értelemben volt tilos, a mint azt sz. Jeromosnak azon papokhoz intézett intelméből olvashatjuk, kik mellőzvén az evangéliumot, a próféták iratait, nem átallottak vígjátékok, szerelmi s pásztorversek stb. olvasásában gyönyörködni. Hasonló értelemben nyilatkozik sz. Paulin is. A kánon második része kifejezi, mikor élhetnek a püspökök a tiltott könyvek olvasására nyert hatalmukkal az egyház javára. Ennek gyakorlati alkalmazását látjuk ama levélváltásból, mely Possessor és Hormisdas közt történt 520-ban. Az előbbi így ir Hormisdas pápához: »Minthogy némely testvéreink bizonyos Faustus nevü, régiumi püspöknek könyvén nagyon megbotránkoztak, míg mások békülékenyen tekintenek reá, azért jónak tartották, hogy e kétes ügyben tőlem kérjenek tanácsot. Az ő békességök kedvéért, vagy mivel alkalom kinálkozik, hódolatomat Apostolságodnak bemutatni, bátorkodom csekélységem daczára ez ügybe beavatkozni. Könyörgöm, hogy a tanácsot kérők tekintélylyel biró apostoli feleletből

[1]) Ut episcopus gentilium libros non legat, haereticorum autem pro necessitate temporis.«

ismerjék meg, mit tartsanak az előbb említett szerző mondásairól.«[1])

Erre Hormisdas eként válaszol: »Azoknak, a kik annak a Faustus nevü gall főpapnak mondásait illetőleg levélben kértek tanácsot, ez szolgáljon válaszul: Sem őt, sem mást nem szabad elfogadni, a kiket a katholikus hitnek és az egyházi fegyelemnek vizsgálása az atyák tekintélyében el nem fogad, mert ez kételyt támaszt és a vallásos meggyőződésüeknek kárt okoz. Megállapították az atyák, a miket a hivek követni tartoznak. Nem róható fel vétkül, ha ismered, hogy mit kell elkerülnöd és épen ezért nem azok esnek hibába a kik olvassák, hanem a kik követik a helytelenségeket.«[2])

Néha azonban a püspököknek is feltétlenül tiltva volt az eretnek könyvek olvasása a gyanu veszélye miatt, mint azt a II. nicaeai zsinat fentebb idézett kánonja bizonyítja.[3])

Az eddig felsoroltakból világosan látható, hogy a pápát illette meg a hatalom a veszélyes könyvek eltiltására a régi egyházban. Ha egyes tartományi, sőt közzsinatok hoztak is itéletet eretnek könyvek felett, sohasem mulasztották el határozatukra a római pápa szentesítését kikérni.[4])

---

[1]) Cum quorundam fratrum animus de codice Fausti cujusdam, Reginae civitatis episcopi, in scandalum moveretur, aliis in contrarium remittentibus, me crediderunt de hoc ambiguo consulendum. Pro eorum pace vel pro obsequii occasione reddendi Apostolatui vestro praesumpsi apices parvitatis meae ingerere. Quaeso ut consulentes, quid de praefati auctoris dictis videatur, auctoritate Apostolicae responsionis cognoscant.« Ep. LXX. — [2]) »His, quae vos de Fausti cujusdam Galli antistitis dictis consuluisse litteris indicastis, id sibi responsum habeant: Neque illum recipi, neque quemquam, quos in auctoritate Patrum non recipit examen catholicae fidei aut ecclesiasticae disciplinae, anbiguitatem posse gignere aut religiosis praejudicium comparare. Fixa sunt a Patribus, quae fideles sectari debent. Nec vitio dari potest nosse, quod fugias, atque ideo non legentes incongrua in culpam venient, sed sequentes.« — [3]) V. ö. l. — [4]) Arndt, 41. l.

A könyvek jóváhagyása ez ideig az egyházban leginkább hallgatagon történt. Sz. Jeromos szerint valamely könyv megbizhatósága a szerző tekintélyétől függött. Furiust arra inti, hogy a szentiráson kivül csak oly irók munkáit olvassa, kiknek hite ismeretes. Általános jóváhagyást Gelasius decretumában találunk, mely felsorolja az egyház által elfogadott könyveket.[1])

Nem tartották hitelesnek az oly könyvet, mely a szerző nevének felemlítése nélkül jelent meg, mert a szerző ismeretlen voltánál fogva nem volt semmi biztosíték sem a könyv elfogadhatósága mellett.

Azon általános szokáson kivül, hogy csak oly könyv olvasását tartották megengedhetőnek, melynek szerzője ismert s jóhirnevü volt, megtörtént, hogy maguk a szerzők is kértek a római pápától jóváhagyást kiadandó könyveikre. Igy sz. Ágoston, ki Pelagius két levele ellen irt könyvét Rómába küldte megbirálás végett.[2])

Ez idő folytán az a szokás jött gyakorlatba, hogy addig semmiféle a hitről szóló könyvet nem adtak a hivek kezébe, mig a pápa helybenhagyását meg nem nyerte, sőt valószinű az a vélemény is, hogy az ily könyvekre *előzetes* jóváhagyás volt kérendő.[3])

---

[1]) »Opuscula atque tractatus omnium orthodoxorum Patrum, qui in nullo a S. Ecclesiae Romanae consortio deviarunt, nec ab ejus fide vel praedicatione sejuncti sunt, sed et ipsius communionis per gratiam Dei usque is ultimum diem vitae fuere participes, legendos decernimus.«

[2]) »Haec quae istis duabus epistolis illorum ista disputatione respondeo, ad tuam potissimum dirigere Sanctitatem non tam discenda quam examinanda et, ubi forsitan aliquid displicuerit, emendanda constitui.« (Arndt, 45. l.)

[3]) V. ö. Arndt, 47. s k. l.

II.

A könyvtilalom a közép-korban.

A középkori számos könyvtilalom közül csak azokat fogjuk itt elősorolni, a melyek vagy befolyással birtak ezen egyházi törvényhozás fejlődésére, vagy pedig a 16. századbeli Indexek által figyelembe vétettek.

A 9. században Claudius turini s Agobardus lyoni püspökök s Gottschalk terjesztették a képek tisztelete ellen irt műveiket, melyek, hogy formaszerint eltiltattak volna, nincs róla tudomásunk. Gottschalk, bár mint kiközösitett halt meg, az Indexbe nem került.[1])

Az 1050-ben tartott vercelli zsinaton Berengarnak az oltáriszentségről terjesztett tévtana itéltetett el s egy ugyanerről irott régibb könyv, melynek szerzőjéül Scotus Erigena-t tartják,[2]) bár valószinüleg Ratramnus műve.[3])

---

[1]) Reusch, I. 15. s Arndt 50.

[2]) Hefele IV. 712, Mansi XIX. 774.

[3]) Az Indexben Bertramus néven fordul elő, mely név alatt 1532-ben Kölnben (vagy Zürichben) s még többször kinyomatott. Boileau Jakab igyekezett azt Hardouin ellenében megvédelmezni. Scotus Erigena *De divisione naturae* cz. műve a Sens-ban tartott zsinaton lőn kárhoztatva. III. Honor pápa megparancsolta, hogy e könyvet mindenütt kutassák s Rómába vitetvén, nyilvánosan elégessék. Ki e parancsnak ellene szegült, kiközösittetett. L. Hefele V. 833. s Mansi XIX. 774

1120-ban a soissons-i zsinaton Abaelard: *Introductio in Theologiam* cz. művét volt kénytelen elégetni. II. Ince Abaelard és bresciai Arnold könyveit elitélvén, Abaelardéit[1]) maga vetette a tűzbe.[2])

A 13. század közepétől kezdve a könyveket kárhoztató pápai bullákban gyakran találjuk felemlítve, hogy az illető könyvet több biboros vagy biboros és theologus vizsgálta meg; ez intézkedés mintegy előképe a később keletkezett *SS. Congregatio Inquisitionis et Indicis*-nek. IV. Sándor pápa 1256. okt. 5-én Saint Amour Vilmos, párisi theologus »*Tractatus brevis novissimorum temporum*« cz. művét, mely szomoru világot vet az egyház akkori állapotára s élesen kikel az új kolduló szerzetesrendek ellen, itélé el.[3]) A pápa elmondja, hogy négy kardinális tanácsára apostoli hatalmával kárhoztatja a gonosz, istentelen tanokat tartalmazó könyvet s kiközösités terhe alatt mindenkinek megparancsolja, hogy azt nyolcz nap alatt megégesse. Saint Amour könyvét átdolgozván, IV. Sándor utódának, IV. Kelemennek átküldte ily czim alatt: »*Collectiones catholicae et canonicae Scripturae ad instructionem et praeparationem simplicium Christi fidelium contra pericula imminentia Ecclesiae generali per hypocritas pseudo-praedicatores et penetrantes domos et otiosos curiosos et gyrovagos.*« A pápa itélete ez átdolgozott könyvről nem ismeretes.[4])

---

[1]) Hefele V. 431.

[2]) Arnold követője, a pisai zsinaton 1135-ben elitélt Petrobrusiani Henrik (Lausanne-ból) Henricus Tolosanus néven került az Indexbe eképen bejegyezve: »1. class. App. Ind. Trid.« U. o.

[3]) Bull. I., 112. Arg. 1-a 168. Döllinger, 330. l.

[4]) Saint Amour V. megmaradt tovább is hivatalában. Névszerint nem került az Indexbe, de előbbi műve az Ind. Trid. I. Regul. alá tartozik.

XXII. János pápa 1325-ben kelt bullájában kiközösités terhe alatt kárhoztatja azon könyveket, melyek ördöngösségekről, bűbájosságról s egyéb babonáról tárgyalnak.[1])

A 14. század folyamán számos eretnek könyvet kárhoztatott az egyház; XXII. János eretneknek nyilvánította páduai Marsiliust, Eckard munkáit, VI. Kelemen Nicolaus de Ultricuria (de Autricourt), XI. Gergely Raymundus Lullus iratait.[2])

Ez utóbbi pápa buzgalmát nagy mértékben igénybe vette Wicleff János tanainak kiirtása. Miután könyveit I. Richard s IV. Henrik király kitiltotta, a canterbury-i érsek 1408-ban az oxfordi zsinaton kárhozatosaknak nyilvánította. Hasonlóan járt el Wicleff irataival szemben XXIII. János pápa az 1413-ban tartott római zsinaton.

A konstanczi zsinat 1415-ben Wicleff és Huss János iratait kárhoztatta s II. Pius pápa 1459-ben megparancsolta, hogy Pecock Regináld püspöknek Wicleff szellemében irott munkái megégettessenek.[3])

A báseli zsinat 1435-ben elitélte Favorini Ágoston (közönségesen: Augustinus de Roma) könyvét, mely az Indexbe került.

Hogy a középkori könyvtilalomról bár vázlatos de egész képet nyerjünk, meg kell még emlitenünk a XIII. századtól fogva kiadott zsinati határozatokat a szentirásnak nemzeti nyelven való olvasásáról s a *Talmud*-ra, valamint egyéb a zsidók által irt könyvekre vonatkozólag.

---

[1]) Reusch, I. 23.
[2]) Reusch, I. 26., 27. és Arndt 59. s k.
[3]) Reusch, I. 36. és Arndt, 64. l.

A szentirásnak a nép nyelvén való olvasását illetőleg a XII. század végeig semmiféle rendeletet sem találunk. A XIII. század folyamán Francziaországban egyes zsinatok a theologiai könyveknek s még inkább a szentirásnak franczia nyelvre való fordítását büntetés terhe alatt tiltják s a világi hiveknek sem hittudományi munkákat, sem a szentirást — kivéve a zsoltárokat — olvasni nem volt megengedve. E rendeletek azonban nem sokáig maradtak érvényben. Angolországban pl. a XV. században csak a Wicleff-féle s a nem egyházhatóságilag jóváhagyott bibliafordítások olvasása volt tilos. Egyedül Spanyolországban volt a XIII. század végétől kezdve királyi rendelettel eltiltva a szentirásnak a nép nyelvén való olvasása. E feltétlen tilalom a XVI. századbeli spanyol indexekben is feltalálható.[1])

A közép-korban IX. Gergely s a többi pápa (1239—1320) a *Talmud* elégetését ismételten megparancsolta. A XVI. század első felében e tekintetben Rómában enyhébb felfogás uralkodott; de III. Gyula pápa s az utána következők ismét elrendelték a *Talmud* megégetését, mely IV. Pál óta az Indexben foglaltatik. Az enyhébb rendeleteket, a melyek a trienti Indexben találtatnak, VIII. Kelemen ismét megszigorította.[2])

---

[1]) Reusch, I. 43. l.
[2]) Reusch, I. 45. l.



III.

A könyvtilalom az új-korban.

A könyvnyomtatás feltalálásával könnyebbé tétetvén az eszmék, gondolatok s a tudomány közlése, az irodalom felvirágoztatásával karöltve haladt az általános műveltség terjedése is. De mint mindennel, ez ujabb találmánynyal is visszaélt az emberiség. Az V. laterani zsinaton (1512—1517) még nagy lelkesedéssel beszélnek az új találmányról, az »*Ég kegyéről*« s mérlegelik, mennyi üdvöt fakaszt ez *ars divina* az istenes tudományok gyors és mindenüvé kiterjeszthető közlése, a hasznos könyvek terjesztése által, de csakhamar felhangzik a panasz is az új mesterséggel űzött visszaélés miatt.

VI. Sándor pápa 1501. jun. 1-én kénytelen volt az egyházellenes sajtó túlkapásai ellen »*Inter multiplices*« kezdetű bulláját kiadni, melyben ezt irja: [1]) »A mily kiválóan hasznosnak tartjuk a könyvnyomtatás mesterségét a jóravaló és hasznos könyvek könnyebb sokszorosítására, ép oly nagy mértékben

[1]) »Sicut ars impressoria librorum utilissima habetur ad faciliorem multiplicationem librorum probatorum et utilium, ita plurimum damnosum

káros volna, ha annak mesterei e foglalkozásukkal visszaélnének, válogatás nélkül nyomtatva oly dolgokat, melyek veszélyesek. Ennélfogva magukat a könyvnyomtatókat kell alkalmas eszközökkel korlátozni, hogy többé ne nyomtassanak oly dolgot, a mi a katholikus hittel ellenkeznék, azt támadná vagy a hivők lelkében valószinüleg botrányt okozhatna. Ugyanazért Mi, kik annak helytartója vagyunk a földön, Ki az emberek elméjének fölvilágositására és a tévelyek sötétségének eloszlatására szállott le az égből, miután hiteles tudósitás utján arról értesültünk, hogy az emlitett mesterség munkájával a világ különböző részeiben, kiváltképen a *kölni*, *mainzi*, *trieri* s *magdeburgi* tartományokban számos oly könyv és dolgozat nyomatott, melyek különféle tévtanokat, veszedelmes és a szent keresztény vallás ellen irányuló tételeket tartalmaznak s napról-napra most is korlátlanul nyomatnak, ezen kárhoztatandó romlásnak minden további halogatás nélkül elejét venni óhajtván, a mint Istentől reánk ruházott hivatalunknál fogva tartozunk az emlitett könyvnyomtatóknak összesen és egyenkint s mindazoknak, kik bármiképen ezek szolgálatában

---

foret, si illius artifices ea arte perverse uterentur, passim imprimendo, quae perniciosa sunt. Debent igitur impressores ipsi compesci opportunis remediis, ut ab eorum impressione desistant, quae fidei catholicae contraria noscuntur vel adversa aut in mentibus fidelium possunt verisimiliter scandalum generare. Unde Nos, qui illius locum tenemus in terris, qui ad illuminandum hominum mentes et errorum tenebras exterminandum descendit e caelis, cum fideli relatione intellexerimus, artificio dictae artis plurimos libros atque tractatus in diversis mundi partibus praesertim *Coloniensi, Moguntina, Trevirensi, Magdeburgensi* provinciis fuisse impressos, in se varios errores ac perniciosa dogmata etiam sacrae christianae religioni inimica continentes, et in dies etiam passim imprimi, hujusmodi detestandae labi sine ulteriori dilatione occurrere cupientes, ut ex commisso desuper officio tenemur, omnibus et singulis dictae artis impressoribus et illorum obsequiis quomodolibet insistentibus et se circa eorum imprimendi artem quoquo modo exercentibus in provinciis

állanak és a könyvnyomtatás mesterségét bármi módon gyakorolják s a mondott tartományokban tartózkodnak, kiszabott kiközösités terhe alatt, melynek az ellenkező cselekvés következtében azonnal alá lesznek vetve, ezenkivül tisztelendő Testvéreink, a kölni, mainzi, trieri és magdeburgi érsekek, vagy ezeknek a lelkiekben helyettesei, vagy pedig hivatalos közegei által, mindegyiktől t. i. a maga tartományában és a saját itélete szerint rájok rovandó, behajtandó és az apostoli kamarának beszolgáltatandó pénzbirság terhe alatt, jelen rendeletünk értelmében apostoli tekintélyünkkel szigoruan megtiltjuk, hogy ezentúl bármily könyveket, munkálatokat, vagy iratokat nyomtatni merjenek, hacsak ez iránt az említett érsekeket, vagy a lelkiekben helyetteseiket vagy hivatalos közegeiket előzetesen meg nem kérdezték s erre vonatkozólag különös, határozott és dijtalanul adandó engedélyt nem nyertek az előbb mondottaktól, kiknek lelkére kötjük, hogy mielőtt ilyen engedélyt adnának, a nyomtatandó iratokat szorgalmasan megvizsgálják, vagy katholikus és tudós férfiak által megvizsgáltassák és gondosan őrködjenek, nehogy olyas valami nyomassék ki, a mi istentelen és botrányos.«

praedictis degentibus, sub excommunicationis latae sententiae poena, quam eo ipso, si contra fecerint incurrisse noscantur, et poena pecuniaria per Venerabiles Fratres Nostros Coloniensem, Moguntiensem, Treviensem et Magdeburgensem Archiepiscopos vel eorum vicarios in spiritualibus generales aut officiales, quemlibet videl. eorum in provincia sua pro eorum arbitrio imponenda et exigenda ac Camerae Apostolicae adplicanda auctoritate Apostolica praesentium tenore districtius inhibemus, ne de cetero libros, taractatus aut scripturas qualescumque imprimere aut imprimere facere quoquo modo praesumant, nisi prius consultis super hoc Archiepiscopis vel vicariis aut officialibus praefatis ac eorum speciali et expressa impetrata licentia gratis concedenda, quorum conscientias oneramus, ut antequam licentiam hujusmodo concedant, imprimenda diligenter examinent sive a peritis et catholicis examinari faciant et procurent ac diligenter advertant, ne quid

»És miután elégtelen volna a jövőben megjelenendő nyomtatványok ellen óvintézkedéseket tenni, hacsak azok terjedése meg nem akadályoztatik, melyek mint tévesek, istentelenek és botrányosak nagyrészt már most ismeretesek, azért ugyanazon érsekeknek, helyetteseiknek, vagy hivatalos közegeiknek fennemlített tekintélyünkkel meghagyjuk, hogy t. i. mindegyik a maga tartományában a Mi tekintélyünkkel intse és hivja fel az összes könyvnyomtatókat s a könyv- és dolgozat-gyüjtemények tulajdonosait, hogy az oly nyomtatott könyveket és munkálatokat, a melyekben az említett érsekek, helyettesek, vagy hivatalos közegek, valamit a katholikus hittel ellenkezőnek, ellenségesnek, botrányosnak, vagy rosszul hangzónak találnak vagy nyilvánitanak, azokat minden csalás és csel kizárásával, saját tetszésök szerint kitüzendő határidőn belül nekik beterjeszszék és összeirják, a már előbb említett s hasonlókép kiszabott kiközösités és itéletük szerint behajtandó pénzbirság terhe alatt, legyenek azon, hogy más ily nemü nyomtatványok is hozzájuk fölterjesztessenek és azután megégettessenek, hasonló cenzurák és büntetések terhe

imprimatur, quod orthodoxae fidei contrarium, impium et scandalosum existat. Et quia parum esset adversus futuras impressiones providere, nisi quae jam fere noscuntur erronea, impia et scandalosa, supprimantur, eisdem Archiepiscopis, vicariis vel officialibus mandamus auctoritate praedicta, ut videl. quilibet eorum in dicta provincia sua moneant et requirant auctoritate Nostra omnia et singula inventaria librorum et tractatuum quorumcumque impressorum, ac libros et tractatus impressos in quibus per Archiepiscopos sive vicarios aut officiales praedictos aut eorum singulos aliqua fidei catholicae contraria, impia, adversa, scandalosa aut male sonantia contineri indicatum sive declaratum fuerit, omni fraude et dolo cessantibus, infra terminum eorum arbitrio praefigendum coram eis respective praesentent et consignent sub simili excommunicationis latae sententiae et eorum arbitrio exigenda pecuniaria poena, ut praefertur incurrenda, studeantque sic impressos etiam alios, prout expedire putaverint, ad eos deferri et delatos, comburi facere

alatt a mi tekintélyünkkel tiltsák meg, hogy bárki is azokat olvasni vagy magánál tartani ne merje, s ne mulaszszák el szorgalmasan kipuhatolni azt is, hogy kik nyomatták az ilyen könyveket, vagy mily okból nyomatták azokat kárára a katholikus hitnek, melyet vallanak, tudakolják meg azt is, vajjon a nyomatók maguk az eretnekség gyanujában vannak-e, az ellentmondókat és ellenszegülőket mind, bármily méltóságú, hivatalú, rangú, rendű és állású egyének legyenek is, nem különben az egyesületeket, egyetemeket és bármely más intézeteket a kiközösités és tilalom s más egyházi itéletekkel, cenzurákkal és büntetésekkel, azoknak sulyosbitásával és ismételt szigoritásával s a felebbezés kizárásával fenyitvén s ha szükséges volna, még a világi karhatalmat is segitségül hiván.«

X. Leo az V. laterani zsinaton kihirdetett »*Inter sollicitudines*« kezdetü bullájában hasonló indokolással nyilatkozott a sajtó hasznos és káros voltáról s a zsinat hozzájárulásával szintén megteszi óvó intézkedéseit a káros irodalmi termékek ellen.[1])

Mig VI. Sándor pápa emlitett bullája csak részleges törvényt tartalmaz, X. Leoé már az egész egyházra kiterjedő rendeletet ad ki, melynek következ-

---

ne quispiam illos legere vel tenere praesumat, sub similibus censuris et poenis auctoritate Nostra prohibere, nec omittant diligenter inquirere, quibus procurantibus tales libri impressi fuerint, quave de causa illud procuraverint, in fidei catholicae, quam profitentur, detrimentum, et an procuratores ipsi de haeresi suspecti sint, contradictores quoslibet et rebelles etiam, cujuscumque dignitatis, status, gradus, ordinis et conditionis, nec non communitates, universitates et alia collegia quaecumque per excommunicationis suspensionis et interdicti aliasque stententias, censuras et poenas ecclesiasticas cum illorum aggravatione et reaggravatione, appellatione postposita, compescendo, invocato etiam, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis.«

[1]) Olvasható Arndtnál, 69. s k. l.

tében minden könyvet a püspök censurája alá kell bocsátani. A törvény ellen vétők kiszabott kiközösítés, a kiadójog elvesztése, 100 arany forint pénzbüntetés s ismétlés esetén még más egyházi büntetés alá is estek.[1]) A mint látjuk, ez ujabb pápai bullák a könyvek censurájában a praeventiv módszert alkalmazzák, mig a korábbi rendeletek a már kiadott könyvek megvizsgálására vonatkoznak.

X. Leoról megemlítjük még, hogy ő kárhoztatta Luther iratait »*Exurge*« kezdetü bullájában. (1520. jun. 15.)

Mellőzvén a római császárságnak Luther ellen hozott törvényeit, csupán az »*In Coena Domini*« néven ismeretes bullát említjük meg, a melyben VII. Kelemen pápa kiközösítéssel sújtja azokat, a kik Luther Mártonnak, vagy bármely más, ugyanazon eretnek-párthoz tartozóknak könyveit az ő és az apostoli szék engedélye nélkül bármiképen olvassák vagy házaikban tartják, nyomatják, vagy bármely módon, bármi okból nyilvánosan, vagy titokban, bármi ürügy vagy szín alatt védelmezik.«[2])

Az értekezésünk elején felsorolt s az egyes országokban alkalmazott könyvtilalom hasznos, de a folyton szaporodó eretnekségek kiirtására elégtelen volta arra inditotta a római szentszéket, hogy általános, az egész egyházra kiterjedő s érvénynyel biró, a kor viszonyainak megfelelő módozatról gondoskodjék, mely

---

[1]) Hollweck, i. m. 3. l.

[2]) »Libros ipsius Martini, aut quorumvis aliorum ejusdem sectae sine auctoritate Nostra et sedis Apostolicae quomodolibet legentes aut in suis domibus tenentes, imprimentes aut quomodolibet defendentes ex quavis causa publice vel occulto, quovis ingenio vel colore.«

által a hivőket az eretnek tanok veszedelmétől megóvhassa.

Caraffa János Péter biboros ajánlatára III. Pál pápa a hitnyomozásnak új szervezetet adott, megalakítván *»Licet ab initio«* kezdetű s 1542. jul. 25-én kiadott bullájában a római Inquisitiót, melynek *Caraffá*val az élén hat biboros volt tagja, kiknek mint főinquizitoroknak teljhatalmat adott arra, hogy a bárhol található eretnekek (Apostolicae Sedis in omnibus reipublicae christianae terris tam citra quam ultra montes super negotio fidei Commissarii generales et generalissimi) s az eretnekség gyanujában állók ellen felléphessen s a szervezendő albizottságok, hitnyomozó törvényszékek, még a spanyolországi felett is a felsőbb forumot képezhesse.

Caraffa IV. Pál néven elnyervén a pápai méltóságot (1555—1559) a római Inquisitiót azzal bizta meg, hogy egy *»generalis Index«*-et állítson össze. Ez Index 1557-ben elkészült ugyan, de nem tétetett közzé.[1]) A következő évben új kiadás készült s 1559-ben ily czimen jelent meg: *»Index Auctorum et librorum, qui ab officio Sanctae Romanae et Universalis Inquisitionis caveri ab omnibus et singulis in universa christiana Republica mandantur, sub censuris contra legentes, vel tenentes libros in Bulla quae lecta est in Coena Domini expressis, et sub aliis poenis in Decreto ejusdem Sacri officii contentis. Index venundatur apud Antonium Bladum, Cameralem impressorem, de mandato speciali Sacri Officii. Romae Anno Domini 1559. Mense Jan.«* Az eddig megjelent indexektől eltérőleg ennek három osztálya van. Az 1. osztályban azon szerzők vannak

---

[1]) Hollweck, 7. l.

elősorolva, kiknek minden könyve tekintet nélkül arra, hogy művét előbb vagy utóbb irta-e, mielőtt eretnek lett, foglalkozik-e vallással, vagy nem, kárhoztatva van. A 2-ikban azok, kiknek külön megnevezett munkái tiltatnak, a 3-ikban pedig a névtelen s álnévvel biró iratok foglaltatnak. E részben egész sorozata van a tiltott könyveknek. Kivétel nélkül tiltatnak mindazon iratok, melyeket eretnekek irtak vagy csak nyomattak; minden az 1519. évtől fogva megjelent könyv és irat, a püspök vagy inquisitor engedélye nélkül kiadott iratok, továbbá melyek *chiromantia*, *necromantia*, babonás *astrologia* s egyéb hasonló dolgokkal foglalkoznak; az Istent, szenteket, szentségeket, vallást, az apostoli szentszéket sértő vagy gyalázó iratok. Végül 62 könyvnyomtatónak névjegyzéke van csatolva, kinek minden kiadványa gyanusnak találtatott.

Ez index rendkivüli szigora miatt IV. Pius pápa »*Moderatio Indicis librorum prohibitorum*« czimen újabbat adott ki.[1])

Az eddig említett indexek előzték meg a legujabb időkig érvényben volt trienti indexet. A mint a trienti zsinat kilencz évi megszakitás után ismét megnyilt, a 18-ik ülésben, 1562. február 26-án egy tizennyolcz tagból álló bizottság küldetett ki a jelenlevő s különböző nemzetiségü atyákból a könyvtilalom szabályzatának kidolgozására s a tiltott könyvek jegyzékének összeállítására.

A bizottságnak hosszú időn át készült s ismételten felülvizsgált munkálatát IV. Pius 1564. márcz. 14-én »*Dominici gregis*« kezdetü bullájában megerő-

[1]) E munkát a pápa parancsára Ghislieri Mihály biboros főinquisitor irta; de jelentékenyebb enyhítés nélkül. Reusch, I. 299. s Arndt 72.

sitette s kiadta Rómában: »*Index librorum prohibitorum, cum regulis confectis per Patres a Tridentina Synodo delectos auctoritate S. D. N. Pii Pont. Max. comprobatus*« czimen.

Ez index, melyben IV-ik Páléhoz hasonlóan a szerzők három osztályra osztatnak, tulajdonképen csak átdolgozott s javitott kiadása az előbbinek. A fontosabb ujitás csak abban áll, hogy az általános szabályok elől tétettek: az elitélt (többnyire német) könyvnyomtatók névjegyzéke elmaradt s egy »*quousque expurgatus fuerit,*« vagy később: »*donec corrigantur*« kifejezéssel jelzett könyvjegyzék lőn hozzáfüggesztve.

A szabályok jelentékenyebben enyhébbek IV. Páléinál.[1])

E helyt az indexeknek egy külön osztályáról kell megemlékeznünk, melyek *Indices librorum prohibitorum et expurgatorum* vagy röviden *Indices expurgatorii* névvel jelöltettek. Már IX. Gergely pápa a párisi egyetemhez 1231. ápr. 5-én intézett leiratában megjelöli a módot, a melylyel a különösen iskolai használatra szánt, de tévelyt és eretnekséget tartalmazó könyveket szakférfiak által használhatókká lehet tenni a káros tételek kiselejtezésével.[2]) E munkára utasitást ad a 2., 5., 7. s 8. index-szabály, VIII Kelemen *Instructiója.* Főleg a belga püspökök s az egyetemek igyekeztek ily indexek kibocsátásával a sajtó túlkapásait ellensúlyozni. Igy keletkezett az 1571-iki *Index expurgatorius Antwerpiensis,* ehez csatlakozott az 1581-iki lissaboni, bár ez kisebb jelentőséggel bir.

[1]) Reusch, I. 325.

[2]) . . . quousque examinati fuerint et ab omni errorum suspicione purgati. Raynald. ad a. 1231. n. 46., 48. V. ö. Id. Kirchenlexikon 654. l.

A Quiroga-féle spanyol Index expurgatorius szintén nevezetes. A fentebb elsorolt sanyol indexek egyúttal prohibitorii és expurgatorii-k is. A Sandoval- és Sotomayor-féle Németországban is megjelent. Rómában 1607-ben az akkori Magister S. Palatii, Fr. Joannes Maria Brasichellensis adott ki egy ily indexet, *Index librorum expurgatorum in studiosorum gratiam confectus* czimmel, mely hivatalos jelleggel sohasem birt, több ilyen pedig nem jelent meg Rómában, de a tiltó (prohibitorius) indexek a javítható könyveket mindig ellátták e jelzéssel: *Donec corrigatur* vagy *d. c.*[1])

A folyton gyarapított trienti Index lényegében nem változott VII. Sándor pápáig. Jóllehet V. Sixtus az új kiadásban a szabályok számát 10-ről 22-re emelte s részben megszigorította,[2]) VIII. Kelemen azt eredeti alakjába visszahelyezte s csak néhány függeléket[3]) s beható utasítást adott hozzá a püs-

[1]) V. ö. Id. Kirchenlexikon, 655. l.

[2]) Reusch, I. 330.

[3]) Dr. Hollweck (i. m. 9. s 10. l.) ez indexre vonatkozólag a következő megjegyzést fűzi: »Der Jesuit Zaccaria, welcher 1777 zu Rom eine *Storica polemica delle prohibizioni de' libri* herausgab, fand in den dortigen Bibliotheken nur mehr zwei Exemplare. Der Anglikaner Jos. Mendham hat 1835 einen Neudruck besorgt. Reusch, I, S. 401. ff. stellt die ganze Sache so dar, dass Clemens VIII. im Einführungsbreve zu seinem Index v. J. 1596 sich zum mindesten einer Zweideutigkeit, wenn nicht wissentlicher Unwahrheit schuldig gemacht hätte, da er sagt, Sixtus V. sei *re minime absoluta*, also vor voller Erledigung der Herausgabe, gestorben. Aber gerade die Beschreibung, welche Reusch S. 501 von dem Index Sixtus V. gibt, ist ein Beweiss, dass der Druck noch nicht correct hergestellt war, denn die Blätter sind unregelmässig numerirt. Reusch kann zudem nicht den mindesten Beweiss dafür erbringen, dass der Index publicirt worden ist. Wie kann er also Clemens VIII. einer Unwahrheit zeihen? Sollte denn dieser so unklug gewesen sein, sechs Jahre spater zu behaupten, der Sixtinische Index sei noch nicht vollendet gewesen, da doch wenigstens in Rom Alle das Gegentheil davon wusten? Die von Zaccaria gefundenen Exemplare kommen höchst wahrscheinlich von Persönlichkeiten, welchen der gedruckte Entwurf zur Begutachtung ubergeben war. Im Sixtinischen Index befinden sich auch Bellarmins Contro-

pökök s hitnyomozók számára, a mely zsinórmértékül szolgált az irodalom termékeire való felügyeletnél, különösen pedig a javításnál s az előzetes censura alkalmazásánál.[1])

VII. Sándor 1664-ben ujra rendezte az Indexet az által, hogy megszüntette a három osztály szerint való felosztást s a szerzőket s munkákat egyszerüsítés czéljából betürendben állította össze.

Az 1664. márczius 5-én kiadott »*Speculatores*« czimü bullájában VII. Sándor eként nyilatkozik: »... Az osztályoknak ilyetén megkülönböztetése igen sok, nemcsak közönséges, hanem tudós embert is tévutra vezetett, mivel azoknak sorrendjéből vélték megitélendőnek a fenyítés sulyát, mintha az előbbi osztályokba sorozott könyvek olvasói ellen alkalmazott büntető eljárás mindig szigoruabbnak látszanék, mint az utóbbiakkal szemben; pedig hogy másként áll a dolog, az könnyen érthető magából a trienti zsinat által behozott osztályozásból, a melyben, minthogy megelőzőleg csupán a szerzők hibája, vagy a veszedelmes tan és a bennök foglalt tévelyek miatt kárhoztatott, másrészt pedig a szinlelt, vagy titkolt nevü szerzőktől származó könyvek között tétetik különbség (illetve a könyvek ezen két csoportra

versen und Franz Viktorias *Relectiones*, beide desswegen, weil sie im scheinbaren Gegensatz zur traditionellen Ansicht dem Papste nur eine indirecte Gewalt in weltlichen Angelegenheiten zuerkannten. Sixtus V. hat im Widerspruch mit der Indexgongregation die Einreihung beider Auctoren in den Index vollzogen. Wahrscheinlich ist dadurch wie durch andere den Vorschlägen der Index-congregation zuwiderlaufende Massnahmen Sixtus' V. die ganze Sache ins Stocken gekommen und dann überhaupt ohne Abschluss geblieben. Bellarmin und Viktoria wurden auf ein Gutachten der Index-congregation hin (bei Reusch, I. S. 505.) natürlich in den spateren Ausgaben des Index getilgt.«

[1]) Hollweck, i. m. 10. l.

osztatnak), ebből kifolyólag megesik, hogy igen sok ismeretlen szerzőtől irott könyv, mely a harmadik osztályba soroztatik, sokkal rosszabb az első, vagy a második osztályban felsoroltaknál.«[1])

Különösen nagy jelentőséggel bir a XIV. Benedek által 1758. évben kiadott Index, melynek érvénye napjainkig fennáll. A korábbi Indexek sokféle hibával vannak tele, a mi az akkori csekély bibliographiai ismereteknek s irodalmi segédeszközök hiányának tudható be, valamint ama bizonytalanságnak s ingadozásnak, mely a czim- s helynevek irásában, a helyesirásban stb. volt észlelhető. XIV. Benedek maga s Ricchini Tamás Ágoston, az index-congregatio titkára fogott az Index átdolgozásához s számtalan javitást eszközölt rajta. XIV. Benedek Indexe alapul szolgált az összes, eddig megjelenteknek. Az ujabb index, mint függelék, mindig időről-időre az utolsó kiadáshoz, a betüsor megfelelő helyén csatoltatott. Az új kiadásokat 1603—1610-ig a *Magister Sacri Palatii*, 1613-tól kezdve pedig a Congregatio Indicis időkori titkára eszközölte. XIV. Benedek után 1786-ban VI. Pius készittetett ujat, de e kiadás többféle nehézség miatt csak 1806-ban látott napvilágot ily czim alatt: *»Index librorum prohibitorum S. D. N. Pii VI. jussu editus et sub Pio VII. ad annum usque 1806. conti-*

---

[1]) »Accedit, quod illa classium distinctio plurimos non modo vulgares, sed etiam eruditos saepe decipiebat, dum ex earum ordine confixionis gravitatem aestimandam putabant, quasi severius actum semper videatur cum legentibus anteriorum quam posteriorum classium libros, quos tamen secus esse ex ipsa classium institutione a Concilio Tridentino facta colligi facile potest, ubi cum solum antecedat distinctio inter libros auctorum vitio ac demerito vel perniciosae doctrinae errorumque in eis contentorum ratione damnatos ac inter praeferentes aut dissimulantes auctorem, contingit, ut plerique libri ignoti scriptoris, qui tertiae classi assignantur, pejores multo sint quam in prima aut secunda recensiti.« Arndt, 76.

nuatus.« 1819-ben a trienti zsinat után az 5. kiadás jelent meg, a 6-ik pedig XVI. Gergely parancsára. IX. Pius két izben adott ki indexet, 1855. és 1877-ben, XIII. Leo pedig 1880., 1887., 1891. s 1895. évben, mely utóbbiban az 1894. évig kárhoztatott könyvek foglaltatnak. Az új pápai konstituczió bevezetésében egy ujabb, szorgos figyelemmel összeállítandó Indexet — *Index diligentissime recognitus* — igér.

Az új Index a hivatalos átvizsgálás után decretum kiséretében tétetett közzé Rómában, a mely minden katholikusra nézve kötelezővé vált; de ezt a módot némely országban nem tekintették érvényesnek. Nevezetesen Spanyol- és Francziaországban a kihirdető bulla s breve csak akkor birt kötelező erővel, ha az szabály szerint ki lett hirdetve. Az Inquisitio s Indexkongregáczió decretumait Francziaországban egyáltalán nem, Spanyolországban (s Siciliában) pedig csak akkor ismerték el kötelezőnek, ha az Inquisitor által, Velenczében, Nápolyban s Belgiumban, ha a kormány beleegyezésével lett kihirdetve. Hogy a római indexek egyáltalán nem nagy figyelemben részesültek, mutatja az ott kiadottak csekély száma; a legtöbb ugyanis a 17. s 18-ik század folyamán Olaszországon kivül jelent meg.[1])

XIV. Benedek Indexének kiadása alkalmával nemcsak arra törekedett, hogy a könyvek jegyzékét gondosan állítsa össze s a hibákat kiirtsa, hanem 1753-ban »*Sollicita ac Provida*« czim alatt közzétett konstitucziójában a római kongregácziók ügyrendjét is alaposan szabályozta. Kiemeli a pápa, hogy az eddig szokásban volt eljárási módozatot megváltoztatja ama gondos

[1]) Reusch, II. 17. 18.

megfigyelés alapján, a mire, mint a nevezett kongregáczió volt tanácsosának s előadójának bő alkalma volt.

»Ezen terjedelmes hivatalos utasítás alkalmas arra, hogy helyes fogalmat nyújtson azon gondról, melyet a könyvtilalom ez ügyére Rómában fordítanak.«[1])

A XIV. Benedek által kiadott Index, mely alapul szolgált minden ez után következett új kiadásnak, következőleg van beosztva. Legelől közli a pápa az 1757. deczember 23-án kelt brévéjét, ezt követi az Index-kongregáczió titkárának, Ricchini Tamás Ágostonnak előszava, a trienti Index szabályai, VIII. Kelemen s VII. Sándor pápa observatioi (s egy új observatio a 4-ik szabályhoz csatolva, mely a biblia-olvasásról szól), VIII. Kelemen Instructiója s a már fentebb említett, 1753-ban kiadott *»Sollicita ac Provida«* kezdetü bulla, majd egy *»Decreta de libris prohibitis nec in Indice expressis,«* később közönségesen *Decreta generalia* czimmel jelzett függelék s végül a tiltott könyvek jegyzéke.[2])

Az Indexben tett változásokra nézve Ricchini előszavában ezeket mondja: »Magokat a szerzőket pedig, kiknek vezeték- és keresztneveit nagy gonddal a saját eredeti kiejtésök szerint helyesbítve irtuk, betü-

---

[1]) Diese weitläufige Amtsinstruction ist geeignet, eine richtige Vorstellung zu geben von der Sorgfalt mit welcher diese Angelegenheit des Bücherverbotes in Rom behandelt wird.« Fessler, i. m. 77.

[2]) A *Decreta generalia* czéljaira vonatkozólag XIV. Benedek eként nyilatkozik: »Cum non omnes libri, qui vi constitutionum Apostolicarum aut decretorum Congregationum S. Officii et Indicis prohibiti sunt, singulatim describi in Indice propter eorum ingentem numerum possint; necessarium visum est hujusmodi libros ad certa quaedam capita revocare, ac per materias, de quibus agunt, eorum veluti indicem conficere, ut, si quod circa librum aliquem in Indice non descriptum aut in Regulis ejusdem Indicis non comprehensum, exoritur dubium, intelligi possit, utrum inter prohibitos sit computandus.»

rendben állítottuk össze és azok felsorolásánál nagyobb súlyt fektettünk a vezeték- mint a keresztnevekre, mivel ezek amazoknál kevésbbé ismeretesek. Vezetéknevek gyanánt vettük azonban a koholt, illetve álneveket is, melyek alatt az álnevű irók rejlenek, valamint néha azok hazáját, vagy magukat a szenteket is, kiknek neveit némelyek vezetéknevek gyanánt használják. A tételekről irt értekezéseket és vitatkozásokat nem a tanítványok, hanem a tanítók vagy az elnökök nevei alá foglaltuk, a kik többnyire azok szerzői szoktak lenni, hacsak esetleg valamelyik (tanítvány) vagy csak a saját nevét tette ki és nem egyszersmind a tanárét is, vagy ő maga nem tartatott ugyanazon értekezések igazi és biztos szerzőjének. A két szerző által irott könyvek azon szerző vezetékneve alatt fordulnak elő, a ki sorrendben az első; azon könyvek pedig, melyek több szerzőtől származnak, már nem azok vezetékneveivel, hanem saját czimeikkel jelöltetnek. A névtelen szerzők könyveit hasonlóképen betüsoros rendbe állítottuk össze; ha ezek között felsorolva néhány olyan könyv található, a melynek biztos szerzője van és a mely sohasem adatott ki névtelenül, ez ugy a megelőző indexben, mint jelen indexünkben nem történt ok nélkül. A könyvek czimeit pedig, a melyeknek kijavítására szintén vállalkoztunk, ugyanazon orthographiával irva hoztuk elő, a melyet magok a szerzők használtak . . . Az eltiltás évét, hónapját és napját majdnem minden egyes könyvnél megemlítettük, mely az 1596. év után lett kárhoztatva. Azon könyveket pedig, melyek a fennemlített év előtt IV. Pius pápának »trienti« néven ismeretes Indexében és VIII. Kelemen pápa Indexében vannak összeirva, mely utóbbi a »trienti« függelékének neveztetik,

ezen jelzésekkel különböztettük meg: *Ind. Trid. App. Ind. Trid.* Azon könyvekre vonatkozólag pedig, melyekhez tekintettel arra, hogy némileg hasznosak lehetnek, e szavak vannak csatolva: Mig kijavíttatnak, vagy: Mig (a hibáktól) megtisztíttatnak, megjegyezzük: hogy ezen javítás senki által sem eszközölhető saját egyéni nézete és tekintélye alapján, hanem az egész ügy az Index sz. kongregácziója elé terjesztendő.« [1])

---

[1]) Auctores autem ipsos, quorum nomina, ac cognomina, magna adhibita diligentia, germanae lectioni restituimus, in alphabeticum ordinem redegimus, majoremque in iis asserendis rationem habuimus cognominum, quam nominum, quod haec illis minus nota esse videantur. Cognominum tamen loco habuimus quoque simulata cognomina, quibus Pseudonymi delitescunt, tum aliquando Patriam, aut etiam Sanctos ipsos, quos sibi nonnulli tamquam cognomina assumunt. Theses, atque Disputationes non Discipulorum, sed Magistrorum aut Praesidentium nomine, qui plerumque earum auctores esse solent, disposuimus, nisi forte quis vel suum unice, non Magistri nomen attulerit, vel ipse quidem earumdem Thesium verissimus auctor habitus sit. — Libri a duobus auctoribus conscripti ejus auctoris cognomine referuntur, qui primus ordine reperitur. Qui vero libri a pluribus compositi sunt, jam non auctorum cognominibus, sed ipsis suis titulis designantur. — Eadem ratione Anonymos libros, alphabeti ordine retento, recensuimus; quos inter siquis libros aliquos annumeratos deprehendat, qui certos auctores habent, nec unquam Anonymi editi sunt, id et in praecedentibus Indicibus, et in hoc nostro non sine causa factum esse intelligat.

Titulos vero librorum, quos pariter emendandos suscepimus, eadem orthographia descriptos attulimus, quam auctores ipsi adhibuerunt... Diem mensem et annum prohibitionis singulis fere libris, qui post annum 1596. proscripti sunt, adiunximus. Descriptos vero ante praedictum annum in Indice Pii IV., quem Tridentinum vocant, et in Indice Clementis VIII., qui Tridentini Appendix vocari solet, hisce notis distinximus: Ind. Trid. App. Ind. Trid. — Quibus autem libris eo quod utilitatem aliquam praeferre videantur, additum est: *Donec corrigantur*, seu: *Donec expurgentur:* eam correctionem a nemine privato judicio, atque auctoritate fieri posse, sed rem totam ad Sacram Indicis Congregationem esse referendam monemus.«

XIV. Benedek Indexe két kiadásban jelent meg: Index librorum prohibitorum Ssmi D. N. Benedicti XIV. Pontificis Maximi jussu recognitus, atque editus Romae, 1758. Ex Typographia Reverendae Camerae Apostolicae. Cum Summi Pontificis privilegio 5. XXXIX. s 268. 4. r. 6, XXVI. 304. l. 8. r. Mindkét kiadás rezmetszettel van ellátva s az Ap. csel. 19. 19. versével.

E római Index mellett az egyes országokban külön-külön, saját czéljaiknak megfelelő Indexek keletkeztek, melyek mind a trientin alapulnak. Ilyen jelent meg Münchenben 1569. s 1582-ben, Lüttichben 1569., Antwerpenben 1570., Lissabonban 1581., 1624., Madridban 1583., 1612., 1632., 1640., 1707., 1747., 1790-ben. Belgiumban (Namur) a 18. század folyamán két Index tétetett közé, de mindkettő magán dolgozat. Hivatalos jelleggel a Precipiano, mechelni érsek által 1695-ben kiadott decretum birt, melyben 73, többnyire jansenisticus iratot kárhoztatott. Francziaországban XIV. Lajos rendeletére 1685-ben Harlay párisi érsek adott ki Indexet a protestáns iratok elnyomására.

Bajorországban 1769-ben jelent meg egy Index III. Miksa József alatt; a többi németbirodalmi tartományban nem tettek közzé Indexet s az általok kiadott könyvtilalomra vonatkozó rendelet csekély számban van a jegyzékekben képviselve. A legújabb állami Index 1882-ben közöltetett a birodalmi törvény alapján, mely az 1878. óta eltiltott socziáldemokratikus nyomtatványokat foglalja magában. Egy ujságközlemény szerint 1884. szeptemberéig 795 ily nyomtatvány, jobbára röpirat, jelent meg, melyek száma jelenleg tán az ezeret is meghaladja.

1571-ben adták ki az első osztrák Indexet, *Catalogus librorum rejectorum per consessum Censurae* czimmel; 1758—1781-ig Mária Terézia, főleg II. József alatt *van Swietens* befolyása következtében egész sorozat tétetett közzé *Catalogus librorum a commissione Aulica prohibitorum* czimen.[1])

[1]) Reusch, II. 895.

Később minden 14 nap alatt egy litographirozott jegyzéket adtak ki amaz iratokról, melyekről hiányzott a *Wiener Central-Bücher-Revisions-Amt* »Imprimatur« vagy »Admittitur« jelzése; e jegyzéket közölték a többi biráló hivatallal (Revisionsämter), nyilvános könyvtárakkal s rendőri hatóságokkal; utóbb havonkint vagy két havi időközökben jelent meg a tiltott könyvek jegyzéke nyomatott folio-lapokon.

A régebbi bécsi indexekben sok oly irat van, mely a rómaiakban is közzé van téve; úgy látszik ebből van átvéve minden terv és válogatás nélkül. A későbbi indexekben többnyire ujabb keletű iratok vannak felsorolva.

Mária Terézia 1752-ben a protestáns iratoknak a nép közt való terjesztését megakadályozandó elrendelte, hogy a katholikusok minden könyvüket tartoztak lelkipásztoruknak bemutatni, a ki a gyanusakat visszatartotta, az olvashatókat pedig saját aláirásával s a plébánia pecsétjével ellátva visszaadta. E rendelkezések azonban csupán a népiratokra szorítkoztak. Ugyanazon évben Mária Terézia a birálatot kiterjesztette a már nyomtatott, a következő (1753.) évben pedig a kinyomandó könyvekre is, s e feladatot, melyet addig a bécsi egyetem teljesített, ezúttal a könyvbiráló bizottságra (Bücher-Revisions-Commission) vagy udvari könyvbiráló bizottságra (Hof-Bücher-Censur) ruházta át, mely *van Swietens* utasítása szerint készítette el a tiltott könyvek jegyzékét. E rendelkezés némi változással 1848-ig állt fenn. A könyvek részint feltétlenül eltiltattak, részben pedig azzal a korlátozással, hogy *eruditis, acatholicis, continuantibus* vagy *erga schedam*, tehát tudósoknak, akatholikusoknak, füzetes munkák előfizetőinek vagy

olyanoknak, a kik az udvari rendőri hivataltól erre különös engedélyt nyertek, eladhatók voltak; II. József császár 1781-iki censura-törvénye szerint pedig e könyveknek egyszerüen fel kellett volna szabadulniok a tilalom alól, de az *erga schedam* való elárúsitás megint divatba jött. A nem tiltott könyvek »*Admittitur*« vagy »*Transeat*« jellel láttattak el; az utóbbiakat szabad volt ugyan eladni, de ujságokban közölni nem volt megengedve. 1784-ben a püspököknek határozottan megtiltotta II. József, hogy mást, mint állami könyvtilalmat kihirdetni nem szabad.

Prágában 1726-ban jelent meg az 1704-iki római Index külön lenyomatban, az 1716-iki *Appendix*-el együtt. 1729-ben Kőnigrätzben a római Index kiegészitéseül egy *Index prohibitorius et expurgatorius* adatott ki, melyben jobbára csehországi káros iratok foglaltattak. Ehez hasonló, de csupán cseh könyvekre vonatkozólag, jelent meg 1767-ben.

Régibb magyar tudományos munkával nem találkozunk a tiltott könyvek jegyzékében. Az ujabb keletüek közül egyik-másikat felvették az egyes országokban kiadott indexekbe.

Az 1693-iki spanyol Indexben pl. a következő bennünket érdeklő munkát találjuk: *Conferenzia de la asemblea popular, que convocó en la puerta del Sol Catalina della Parra explicada en una carta que escrive á Emerico Tekeli.*

Az 1581-ben megjelent Lissaboni Indexbe Bánffy Ferencz György neve is fel van véve *Coelius Pannonius* név alatt, ki a Coelius hegyén levő zárdában főnöki tisztséget viselt.[1]) Munkája: *In. s. Apocalypsum*

---

[1]) Reusch, I. 487. l.

Collectanea (1541., 1547.). Az indexre kerültek még Dávid Ferencz unitárius püspök művei,[1]) Honter Jánosnak a brassói egyház számára irt könyve: *Reformatio ecclesiae Coronensis et ac totius Barcensis provinciae cum praef. Melanchtonis.* (1543. Wittenberg.[2])

Luther iratai hazánkban is eltiltattak. Lajos király 1524. márcz. 24. Luther iratainak eladását, az esztergomi érsek 1524. aug. 15-én a pápáról s a papságról irt gúnydalok, valamint Luther eretnekségéről írt tractatusok eladását betiltotta; mindkettő elrendelte az illető könyvek megégetését.[3])

Az Indexre került Bonfiniusnak kevéssé ismert müve: »*Symposion trimeron s. De virginitate et pudicitia conjugali dialogi tres.*« — Nunc primum ex bibliotheca Io. Sambuci in lucem prolati. (Basel, 1572. Frankfurt 1621.) E műben Mátyás király neje Beatrix, és több bibornok között a czimben jelzett dialogus foly.[4])

Reusner Eliás müve: *Ephemeris s. Diarium historicum* (Frankfurt 1590., 1603.) hasonlóan az Indexre került.[5])

Reusch kimutatja,[6]) hogy az Inquisitio a magyar *eretnekek* gúnyolása miatt eltiltott számos képet, mely a Szentháromságot ábrázolta. Érdekes Mária Tereziának 1756-ban kiadott ama rendelete is, mely a könyvkötőket arra kötelezte, hogy a nekik bekötés végett átadott evangelikus könyveket a papságnak szolgáltassák ki.[7])

[1]) U. o. 536. l.
[2]) U. o. 239. l.
[3]) U. o. 85. l.
[4]) Századok, 1886., 374. l.
[5]) Reusch, i. m. II. 189. l.
[6]) I. m. II. 277. l.
[7]) Századok, i. h.

Az itt felsorolt Indexek közül, a mint látjuk, főleg a spanyolországiak vetélkedtek számban és tekintélyben a rómaiakkal.

A legujabb időben, úgy látszik egy ujabb kiadás eszméjével foglalkoznak. Az erre vonatkozó kérdésre a Congr. Inquis. 1892. aug. 22-én eként válaszolt: *»A tiltott könyveket illetőleg egyedül a római Index s annak szabályai tartandók zsinórmértékül és a spanyol Index új kiadásai betiltandók.«*[1])

Szükségesnek véljük, hogy szóljunk arról is: milyen tekintélylyel birt az Index az egyes országokban. Többen a régi irók közül kétséget keltettek az iránt, vajjon az Index a benne foglalt szabályok és büntetések határozatai szerint kötelező erővel birnak-e mindenütt vagy sem. Mint már fentebb is emlitők, főleg Német- s Francziaországban támadták meg az Index érvényességét azon kifogással élve, hogy az nem válhatott törvénynyé, mivel az ország közönsége nem járult hozzá, s mivel hogy nem alapszik világos, határozott történeti tényeken.[2]) Ezzel szemben mégis

---

[1]) »Standum unice Indici Romano librorum prohibitorum ejusque regulis et prohibendas esse novas Indicis Hispani editiones.« *Analecta eccles.* 1893., pag. 57.

[2]) Az augsburgi egyházmegyei zsinat 1516-ban, ismét 1610-ben ily határozatot hozott: »Qui libros et auctores haeretici a delectis Concilii Tridentini Patribus damnati vel prohibiti fuerunt, nos etiam hoc tempore damnemus ac prohibemus. Simulque in posterum lectionem damnatam et prohibitam illis esse volumus, quibus peculiaris ad legendum facultas non obtigit. Idem censemus de libris imprimendis.« etc. Hasonló módon a konstanczi zsinat is 1567-ben: »Nos quo melius Concilii Tridentini Decreta de libris vetitis et suspectis edita et fel. rec. D. Pii IV. super eo subsecutae approbationi et publico mandato, cui in aliquo contraire nec volumus nec possumus. satis fieri queat, omnes et singulos magistratus . . . requirimus es adhortamur, ut prospiciant et statuta poena caveant, ne librariis et bibliopolis ullos libros, quorum catalogus ante expositionem ad vendendum non sit visus et approbatus, inferre et venales exponere, nec typographis quidquam, quod religionem

elfogadták Németországban is s a pápák folyton sürgették annak érvényét s terjesztését a fentebb mondott területeken.

---

nostram christianam ullo modo concernit, edere liceat, nisi id antea a nobis vel successoribus nostris vel theologis nostris ad hoc reputandis examinatum et probatum fuerit.«

Ugyancsak a konstanczi zsinat 1609-ben s a salzburgi 1569-ben szintoly értelemben nyilatkozott. 1582-ben egész Bajorországban, hol az Index ki volt hirdetve I. Miksa rendeletére könyvvizsgálat tartatott. 1592-ben az olmützi, 1593-ban a trienti, 1628-ban az osnabrücki egyházmegyei zsinatok mind a fentebbi határozathoz csatlakoztak. A *Coena Domini* bulla megtartásáról nyilatkozik a wormsi zsinat is 1610. »Ne se ipsos et alios parochi decipiant absolvendo a peccatis, a quibus revera ob defectum jurisdictionis non possunt absolvere. Noverint bene casus S. Sedi Apostolicae, praesertim vero in Bulla »*Coena Domini*« reversatos.« — Ide tartozik még az 1655-iki münsteri zsinat s az 1711-ben és 1733-ban kiadott püspöki decretumok. Arndt, i. m. 101.

Francziaországban, a hol némelyek kétségbe vonták az Index érvényességét, elfogadta a bordeauxi 1853. s 1624-ben, a toursi szintén 1589-ben, a briggei 1584-ben. Az aacheni zsinat 1585-ben kimondja, hogy: »Nullus cujusvis conditionis ac status ille sit, libros prohibitos juxta Indicem sedis Apostolicae jussu editum legere aut domi retinere aut vendere quoquo modo audeat.« Az avignoni zsinat 1594. s a mechelni 1607-ben hasonló módon nyilatkozik.

XIV. Benedek korától fogva pedig éppen nem maradhatott fenn kétség az Indexnek az egész földre kiterjedő kötelező volta iránt. A pápa »*Quae ad catholicae religionis*« cz. s 1757. decz. 23-án kiadott brévéjében ezeket irja: »Absolutum juxta mentem nostram Indicem praesentibus litteris Nosris tamquam expresse insertum habentes Auctoritate Apostolica tenore praesentium approbamus et confirmamus atque ab omnibus et singulis personis ubicumque locorum existentibus inviolabiliter et inconcusse observari praecipimus et mandamus, sub poenis tam in Regulis Indicis quam in Litteris et Constitutionibus ac quibusvis statutis, decretis usibus, stylis et consuetudinibus etiam immemorabilibus ceterisque in contrarium facientibus quibuscumque.

XVI. Gergely 1844. május 8-án kelt encyklikájában ezeket mondja: »In communem notitiam revocatum volumus, standum esse generalibus Regulis et Decessorum nostrorum Decretis, quae Indici prohibitorum librorum praeposita habentur, atque adeo non ab iis tantum libris cavendum esse, qui nominatim in eumdem Indicem relati sunt, sed ab aliis etiam, de quibus in commemoratis generalibus praescriptionibus agitur.« — Midőn a gallicanismus elveit valló maynoothi tanárok Irországban az Index kötelező voltát 1855-ben tagadásba vették, IX. Pius pápa fellépett ellenök, 1864-ben pedig

Meggyőződvén az Index kötelező erejéről, lássuk azt is, mennyire terjed az; vajjon elég-e az index-szabályokat csak engedelmességből megtartani, vagy hivő lélekkel kell-e fogadni?

Mielőtt e kérdésre válaszolnánk, tudnunk kell, hogy két kongregáczió van Rómában, mely az Indexet szabályozza. Ezek egyike a *S Congregatio Inquisitionis*, másként *S. Officium*, s a *S. Congr. Indicis*. Régebben az előbbihez tartozott a könyvbirálat, de V. Pius a trienti zsinat által a könyvtilalom ügyében kiküldött bizottságot *Congregatio Indicis*-szé szervezte, melyet V. Sixtus megerősitett. A *Congr. Inquisitionis* főleg hitbeli ügyekkel s a vallás megsértésével vádolt egyének ügyeivel foglalkozik,[1]) miért is az esetleg nála feljelentett s eltiltandó könyveket többnyire átteszi a Congr. Indicis-hez, néha pedig, ha a körülmények úgy kivánják, maga határoz a könyvek dolgában. *Néha*, mondjuk, mert pl. 1841—1850. csak egy köny-

Altieri biboros által elküldte Irország püspökeinek XII. Leo decretumát, hogy a hitet és erkölcsöt veszélyeztető könyveket tiltsák el. — Az Index általánosan elismert kötelező erejét bizonyítja a hittudósok összes megegyező véleménye is; így ír Fessler püspök, a vatikáni zsinat titkára, dr. Aichner, brixeni herczeg-püspök (Compend. Iuris eccles. Brix. 1890. p. 146.) stb. — Amerika országaira szintén azt állíthatjuk. hogy az Index szabályai érvényesek. Sabetti S. I. (Comp. Theol. mor. Neo-Eboraci 1892. VII. ed. p. 772.) így ir: »Tenendum est eas certe vigere, tum quia agitur de jure communi, contra quod nulla exceptio aut desuetudo invocare potest, tum quia indubia exstant Pontificis Supremi indicia et Romanarum Congregationum Declarationes, ex quibus eruitur has regulas ubique omnino terrarum vigere. Solebant aliqui praeteractis temporibus argumentum in contrarium desumere ex necessitate proclamationis harum Regularum in unaquaque dioecesi. At quis hodie vellet Gallicano effugio inniti? Nec plus valet ratio desumpta ex impossibilitate servandi talem legem, nam omnino negatur impossibilitatem ubique apud nos existere. Nec demum auctoritas cl. Kenrick, qui evasive et quasi dubitanter in hac quaestione loquitur, sufficere videtur ad excusandum a tali lege.« (V. ö. Arndt i. m. 105.)

[1]) Bened. XIV. Constit. »*Sollicita ac Provida*« §. 3.

vet kárhoztatott a *S. Officium*, míg az utóbbi években elég számosat. V. Sixtus »*Immensa aeterni*« bullájában 1587-ben öttel szaporította e kongregáczió biboros tagjainak számát, kiknek felhatalmazást adott nemcsak arra, hogy a kárhozatos könyveket elitéljék, hanem arra is, hogy az addig megjelent s a jövőben készítendő könyvjegyzékeket s azok szabályait átvizsgálják, s hogy bizonyos könyvek olvasását megengedhessék, melyek akár tiltva voltak, akár az előbbi indexekben függőben maradván, ujabb vizsgálat folytán jóváhagyhatóknak találtattak. A kongregáczió tagjainak joghatósága volt arra is, hogy a kisebb vagy kevesebb tévely miatt elitélt, de különben használható könyveket kijavíthassák. Végre V. Sixtus elrendelte, hogy e kongregáczió az új könyvek helybenhagyására s kinyomatására vonatkozó módozatot előirja.[1])

---

[1]) Arndt, i. m. 106. l.

Nem lesz tán felesleges, ha e két kongregácziónak, melynek még a katholikusok közt is annyi rágalmazója akad, szervezetét s ügykezelését e helyt közölnünk.

A *Sacra Congregatio Romanae et universalis Inquisitionis seu Sancti Officii,* a szent hivatal vagyis vizsgálat egyesülete, itél az eretnekség, hittagadás, hitszakadás s az ezekkel járó bünök, továbbá a babonaság minden neme, a szentségekkel való visszaélés stb. fölött. Elnöke a római pápa, tagjai a pápa által választott biborosok (cardinales), kiknek mindegyike magas foku tudással rendelkezik a hittudományok s kánonjog köréből s rendkivüli jártassággal bir mindenféle egyházi dologban, a római Curia ügyvitelében, nagy körültekintéssel végzi dolgát s buzgóságánál fogva is kiváló férfiu. Egyikük a titkári teendőket végzi.

A kongregáczió személyzetéhez tartoznak még a hivatalnokok (officiales), kik között első helyen áll a Commissarius s. Officii, hivatalbeli biztos, mindenkor egy lombard-tartománybeli domonkos-rendű hittudós (S. Theologiae magister), ki a rendes birói tisztet teljesíti. Ez után következnek: egy ülnök (assessor s. Officii), ki a teljes ülésben előadó (referens), az itélőszéknek pedig elnöke; a közvádló (promotor fiscalis), a közvédő (advocatus reorum). Ide tartozik még több kánonjogtudor, az u. n. consultorok, kik egyes esetekben nézetöket nyilvánítják s a bíborosokat informálják; ezek hit- és jogtudós világi papok s szerzetesek, kiket a pápa nevez

A pápák és zsinatok határozatai ellenére e bizonyára jelentős tényeket teljesen ignorálták s minden alapos ok nélkül megmaradtak ellenséges magatartásuk

---

ki; a sz.-Domonkos-rend főnöke, a Magister Palatii Sacri és egy domonkosrendi szerzetes, született consultorok (consultores nati); végre a qualificatorok, vagyis oly tudósok, kik nehezebb kérdések és iratok fölött mondanak véleményt; ezek után következnek a jegyzők.

A könyvbirálat következő módon történik. A bejelentett könyv először kiadatik egynek a qualificatorok vagy consultorok közől, a ki tartozik azt lelkiismeretesen tanulmányozni. Birálatát a könyvről irásba foglalja, melyben megjelöli a kifogásolt helyeket s észrevételeit a könyvvel együtt a többi consultorhoz küldi, kik a kongregáczióban (rendesen hétfői napon) tartott ülésen mindnyájan közlik véleményöket. A könyv innen a censurával s valamennyi consultor véleményével együtt a biborosokhoz kerül, a kik együttes (szerdán tartott) ülésben határozatot hoznak, melyet az assessor az összes ügyiratokkal együtt a pápa elé terjeszt, a ki itéletet mond s ezzel a könyv sorsa eldől. — V. ö. Arndt i. m. 193, 194. s dr. Szeredy József *Egyházjog* 1874., I. 382, 383. l. Bővebben l. XIV. Bened. »*Sollicita ac provida*« cz. konst. §. 5.

A *S. Congregatio Indicis librorum prohibitorum*, a tiltott könyveket jegyzékbe foglaló egyesület, eredetét s feladatát az előzőkből már ismerjük. E kongregáczió elnöke egy s tagjai a pápa tetszésétől függő számos biboros, kik ugyanoly képességekkel vannak felruházva, mint a Congr. Inquisitionis biborosairól mondottuk, miért is többen közőlök mindkét kongregácziónak tagjai; az állandó assistens a Magister S. Palatii, a titkár pedig minden időben egy sz. domonkos-rendbeli, ki praelátusi ranggal bir. Az iratok megvizsgálására nagyszámu, a világi és szerzetes papságból kiválasztott hit- s kánonjogtudós, mint consultor van rendelve és ezek mellett vannak az u. n. relatorok, vagyis előadók.

A kongregáczió titkárának tiszte s kizárólagos feladata az egyes könyvek ellen emelt vádakat felvenni. A vádlótól pontosan kikérdezi, hogy mily okból tartja a szóban forgó könyvet eltiltandónak, azt lelkiismeretesen elolvassa s a római pápa vagy a biboros elnök, esetleg ennek helyettese előzetes jóváhagyásával választott két consultor segitségével áttanulmányozza, vajjon alapos-e a könyv ellen emelt vád. Ha együttesen eltiltandónak vélik a könyvet, egy, az itélet megalkotására hivatott relator, a ki t. i. jártas az illető szakban, melyhez a megbirált könyv tartozik, irásba foglalja az észrevételeket s megjelöli a kifogásolt helyeket. Mielőtt e dolgozat a biborosok gyülése elé kerülne, a consultorok egy előkészitő ülésben megállapitják, hogy a könyvről tett megjegyzések megállhatnak-e. Ez előkészitő ülésen a Magister S. Palatii elnököl, jelen van hat, az illető szakban jártas s a fentebb emlitett módon, a. titkár által választott consultor; a titkár előterjeszti a consultorok véleményét, melyet a biborosok gyülekezetéhez küld

mellett.[1]) Ama panaszok ellenben, melyek az Index-szabályok ellen az okból merültek fel, hogy nem felelnek meg többé a mai viszonyoknak, már nem alaptalanok, sőt jogosultak. A vatikáni közzsinat szándékozott ugyan az Index tárgyát ujra rendezni, s Franczia-, Német- s Közép-Olaszország több püspöke inditványt is tett a megfelelő változtatások iránt,[2]) de sajnos, a zsinat nem jutott el a fegyelmi határozatok[3]) megalkotásáig s az Index ügye maradt a régiben egészen napjainkig.

Dicsőségesen uralkodó szent atyánknak, XIII. Leo pápának jutott számtalan kimagasló s történelmi nevezetességü intézkedései közt az Index rendezésének s a mai viszonyokhoz mért ujjászervezésének feladata is. Figyelembe véve a sok oldalról nyilvánult óhajt s az egyház jól felfogott érdekeit, oly biztos törvényt adott ki 1897. évi január hó 25-én kelt *Officiorum ac munerum* kezdetü apostoli konstituczziójában, mely kiváló fontosságánál fogva korszakot alkot az egyházi jog

a relator birálatával együtt. Az általános ülésben ép ugy történik a vizsgálat, mint fentebb a *Congr. S. Inquisitionis*-ról mondottuk. A kongregáczio titkárának feladata, hogy az elitélendőnek vagy javitandónak vélt könyvről szóló pápai itéletet az összes ügyiratok pontos előterjesztése után kieszközölje. (V. ö. XIV. Bened. i. konst. 8. §.)

[1]) Hollweck, i. m. 13, 14. l.

[2]) Maga a Szent Atya idézett konstituczziójában erről igy nyilatkozik: »Episcoporum Galliae exstant hac de re litterae, quorum sententia est, necesse et sine cunctatione faciendum, ut illae Regulae et universa res Indicis novo prorsus modo nostrae aetati melius attemperato et observatu faciliori instaurarentur. Idem eo tempore judicium fuit Episcoporum Germaniae, plane petentium, ut Regulae Indicis . . . recenti revisioni et redactioni submittantur.«

[3]) Schema circa disciplinam ecclesiasticam, n. 22. De emendandis populi moribus ac speciatim de indifferentismo, blasphemia, ebrietate, impudicitia, theatris, choreis, luxu, *pravorum librorum ac immaginum diffusione* etc.

fejlődésének történetében.[1]) Az új konstituczióban, viszonyítva a régi joghoz, több tekintetben igen jelentékeny enyhítést találunk; de az új törvény, tekintve annak *gyakorlati alkalmazását*, határozottabb s szigoruabb a réginél. A régi jognak alapja megmaradt az új konstituczióban is, még pedig majdnem végig ugyanazon szavakkal kifejezetten, de korszerű enyhítéssel s folyton való fejlődéssel.[2]) Joggal jegyzi meg a törvényhozó, hogy a hol megvan a jóakarat az egyházi törvény követésére s viszont nem hiányzik a komolyság annak keresztülvitelére, a lehetőség már megvan, hogy minden nagyobb nehézség nélkül a törvény elérje czélját. Lehet, hogy a törvény végrehajtása itt-ott némi nehézséggel, kényelmetlenséggel jár, de a jóakaró figyelem eltalálja a helyes megoldási módot. Az egyházi főhatóságokra nagyobb terhet ró az új cenzura-törvény keresztülvitele, de az igazi egyházi szellemtől, mely e hatóságokat áthatja, joggal remélhetjük, hogy a rájuk váró feladat nehézségeitől nem riadnak vissza. Mert a legüdvösebb egyházi törvény sem használ, ha nincs bátorság s erély annak

[1]) Eine Wahrnehmung, welche sich beim Studium der kirchlichen Rechtsentwicklung so oft aufdrängt, lässt sich nun auch hier machen, es ist das zähe Festhalten der Kirche an der Tradition und an ihrem alten Recht. Wie oft wird auch in der Doktrin unter Berufung auf ein *incommodum magnum* über unbequeme kirchliche Rechtsbestimmungen hinweggegangen. Sie sind unter den modernen Verhältnissen lange nicht mehr anwendbar, die Kirche selbst will sie nicht aufrechthalten, heisst es. Häufig genug muss man sich dann durch neue legislative Akte überzeugen, dass die Kirche vor diesen »modernen Verhältnissen« lange nicht so weit zurückweicht, als es vermuthet und zuweilen recht zuversichtlich behauptet wurde. (Dr. Hollweck, i. m. 14. l.)

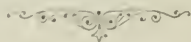
[2]) Id. konst.: »Praeterea ad ipsas regulas mentem, adjecimus, easque decrevimus, *incolumi earum natura,* efficere aliquanto molliores ita plane ut iis obtemperare, dummodo quis ingenio malo non sit grave, arduumque esse non possit.

érvényesitésére, mire pedig szükség van, mert sajnos, kath. irodalmunk s könyvkereskedésünk terén is fordulnak elő oly dolgok, a melyeknek csak elleneink örülnek. Nem szabad az Index intézményét korlátnak, szellemi nyügnek tekintenünk, hanem nagy jótéteménynek, mely »épen a legfontosabb tanulmányok közt elengedhetetlen iránytű az üdvkeresők számára.«[1]) Ezt hangoztatja a bölcs pápa is, ki a Szentlélektől vezérelve és segítve, a legérettebb megfontolás után bocsátotta ki e konstitucziót, a legmesszebre menő határokat engedve az emberi szabadságnak. A keresztény igazság védelmezője e törvény a bűn szolgálatában sinlődőkkel szemben; Üdvözítőnk mondja: »*Veritas liberabit vos.*«

Az idézett apostoli konstituczió teljesen átalakítván az Index-re s cenzurá-ra vonatkozó törvényt, s a régi csak történelmi jelentőséggel birván, ezzel — mivel túlhaladná szerény értekezésünk keretét — nem foglalkozunk, hanem mások erejére támaszkodva megkiséreljük az új konstituczióban foglalt s a jelenben érvényes, mindenütt és mindenkire kötelező törvényt értelmezni, s annak gyakorlati alkalmazását megismertetni.

---

[1]) Id. püspöki körlevél, 38. l.



IV.

A legujabb törvény magyarázata.

1. §. Előzmények.

Az új törvény helyes értelmezése s kötelező erejének kimutatása czéljából szükséges, hogy — nagyobbrészt *dr. Hollweck* idevonatkozó s biztos útmutatása után indulva — a következő vezérelveket bocsássuk előre, melyek a részletezésnél nagy segítségünkre lesznek.

I. XIII. Leo ő Szentsége »*Officiorum ac munerum*« s XIV. Benedek »*Sollicita ac provida*« (1753. jul. 9.) kezdetü konstitucziója a mai kizárólagos érvénynyel biró törvény az Index-re s könyvbirálatra nézve; az új konstituczió megszünteti mindazon régibb határozatokat, melyek e tárgyra vonatkoznak s csupán — mint fentebb említők — történelmi jelentőségük marad fenn, de alkalmilag az új törvény helyes megismerésére s megértésére eszközül szolgálhatnak annál is inkább, mert maga a törvényhozó pápa megjegyzi idézett konstitucziójában, hogy a régebbi határozatok lényege képezi az új törvény alapját is.[1])

---

[1]) Const. Officiorum ac munerum, proëmium: Ea vim legis habere *sola* volumus, abrogatis »*Regulis*« sacrosanctae Tridentini Synodi jussu editis »Observationibus«, »Institutione«, »Decretis«, »Monitis«, et quovis alio decessorum Nostrorum hac de re statuto jussuque, una excepta Constitutione Benedicti XIV. »Sollicita et provida« quam, sicut adhuc viguit, ita in posterum vigere integram volumus.

XIV. Benedek konstitucziója mint a Congregatio Indicisnek a könyvek megbirálására s eltiltására nézve irányadó szabályzat továbbra is érvényes marad. IX. Pius »*Apostolicae Sedis*« czimű konstitucziójában foglalt két birálati szabály is csak aként maradt érvényben, hogy az új konstituczió 47. s 48. czikkelyébe felvétetett.[1]) Az új konstituczíónak mindazáltal *visszaható ereje nincsen,* a mi főleg azon könyvekre nézve jegyzendő meg, melyek az új rendeletek szerint jóváhagyásra szorulnak,[2]) különben továbbra is a tiltott könyvek közé számíttatnak.

II. A konstituczió az egész egyházra kiterjedő érvénynyel bir s egyformán kötelez mindenkit, egyházit s világit egyaránt, mert ezek közt a törvény nem tesz különbséget. Nincs különbség az egyes országokra vonatkozólag már csak azon okból sem, mivel a sajtó viszonyok kevés kivétellel mindenütt ugyanazok.[3])

III. E törvény megtartása általában mindenkit lelkiismeretben súlyos bün terhe alatt (sub gravi) kötelez; erre utal az intelem, mely a lelkiismeretes engedelmességről [4]) szól s ezt fejezi ki, midőn hang-

---

[1]) Nem tesz említést az uj konstituczió a részleges helyi szokások eltörléséről, melyek törvényerővel birtak. A szokáson alapuló törvény eltörlése pedig, főleg, mint jelen esetben az a hit- s erkölcstan védelmére vonatkozik, sokak előtt nem látszik helyeselhetőnek. Eként nyilatkozik Fessler. (V. ö. Arndt, 104. l.) Ellenkező véleményt nyilvánít Göpfert s szerinte e szokás csak arra terjeszkednék ki, hogy azok, kik kárhoztatandó könyveket veszedelem nélkül olvashatnak, nem követnének el bünt az egyházi törvények ellen, a mire különben gyakran volna eset. (Arthur Vermeersch, *De prohibitione et censura librorum.* Tornaci, 1897. p. 22.) — [2]) Id. konst. 13., 15., 17., 20. p. — [3]) Id. konst. előszavában: »Quibuscumque (i. e. decretis), catholici homines toto orbe religiose pareant; et art. 45: Libri ab Apostolica Sede damnati, ubique gentium prohibiti habeantur.« — [4]) A konst. bevezetésében: .. quisbusque (decretis) catholici homines . . . *religiose pareant.*

sulyozza a határozatok sértetlenségét[1]) s főleg midőn elősorolja a törvényszegőkre szabott büntetéseket.

Az e határozatok megszegésére a legnagyobb egyházi büntetés, a *kiközösítés,* még pedig a legszigoruabb vagyis *kiszabott* (latae sententiae) alakjában van kimondva;[2]) a többi vétség birói itélet alapján fenyíthető s fenyítendő. Nem szokása az egyháznak, főleg napjainkban nem, hogy a rendeleteket, melyek csak bocsánandó bün terhe alatt köteleznek vagy általában csak utasításokat foglalnak magukban, a büntető törvény szerint osztályozza.

IV. A konstituczióban elősorolt büntetések részben kiszabottak (excommunicatio latae sententiae) részben pedig az illetékes egyházi felsőbbség itélete szerint állapitandók meg. A püspöknek minden esetben komolyan meg kell a törvény ellen cselekvőt intenie s engedelmességre birnia. Az egyes esetek természetétől függ, vajjon a megintés melyik formáját alkalmazza; az egyszerü atyai intést-e (monitio paterna), vagy a nyilvánosat (monitio canonica). A püspök belátásától függ, hogy a büntetést fokozza-e vagy sem.

V. Mivel a határozatok a hozzájok kötött büntető törvényektől veszik jellegüket, a magyará-

---

[1]) A konstituczió záradéka eként hangzik: Praesentes vero litteras et quaecumque in ipsis habentur nullo unquam tempore de subreptionis aut obreptionis sive intentionis Nostrae vitio aliove quovis defectu notari aut impugnari posse; sed semper validas et in suo robore fore esse atque ab omnibus cujusvis gradus et praeeminentiae *inviolabiliter* in judicio et extra observari debere, decernimus: irritum quoque et inane si secus super his a quoquam, quavis auctoritate vel praetextu scienter vel ignoranter contigerit attentari declarantes, contrariis non obstantibus quibuscumque. Ily erélyes hangon bizonyára nem szólna a törvényhozó, — mondja Holweck, — ha *sub levi* akarna csak kötelezni. I. m. 17. l.

[2]) Id. konst. 47., 48., 49.

zatoknál szem előtt kell tartani ama jogszabályt, hogy a hol a törvény értelme kétes, mindig a szabadság van előnyben.[1])

Az enyhébb magyarázat még annál fogva is indokolt, mert a konstituczió kifejezett czélja a régi törvény némi enyhitése, a jelen viszonyokhoz való alkalmazása.[2])

Ha alapos kétség merülne fel, hogy pl. valamely könyv tiltva van-e vagy sem, úgy nem vétkezik, ki a könyvet olvassa, megtartja, kinyomatja, eladja vagy másoknak ajánlja; ha pedig tapasztalásból tudja, hogy a könyv káros hatással van reá, a természeti törvénynél fogva köteles annak olvasásától, terjesztésétől stb. tartózkodni.[3])

VI. E törvénynek nem czélja valamely tudományos iránynak vagy véleménynek kedvezni vagy azzal ellenkezni; hanem egyedül csak a hit- s erkölcstant védelmezni. A mi sem közvetlenül, sem közvetve nem sérelmes a hit- s erkölcstanra, az e törvény alapján nem eshetik tilalom alá. Ezt kifejezi maga a konstituczió is legelső soraiban.[4])

---

[1]) Reg. Iur. in VI-o, c. 39: In poenis benignior est interpretatio facienda. Vannak tekintélyek, mint Liguori sz. Alfonz, Suarez, kik az Indexet kedvező törvénynek tartják. Az ellenkező vélemény indokoltabbnak látszik tekintettel arra, hogy a jóérzésüeknek, kik a törvény szándékát önként s szivesen teljesitik, e törvény akaratuk ellen való.

[2]) Id. konst. . . . incolumi earum natura, efficere aliquanto molliores, s alább . . . non modo exempla sequimur decessorum Nostrorum, sed maternum ecclesiae studium imitamur: quae quidem nihil tam expetit, quam se impertire benignam, sanandosque ex se natos ita semper curavit, curat, ut eorum infirmitati amanter studioseque parcat.

[3]) Ebel, *Theol. moral.*, pars II. 135. Arndt, 232. l.

[4]) Officiorum ac munerum, quae diligentissime sanctissimeque servari in hoc apostolico fastigio oportet, hoc caput atque haec summa est, assidue vigilare atque omni ope contendere, ut integritas fidei morumque christianorum ne quid detrimenti capiat.

VII. Könyvtilalomról s könyvbirálatról szólván, szükséges tudnunk, mit ért a tárgyalandó konstituczió »*könyv*« (liber) elnevezés alatt? A »*könyv*« általában szólva több lapból álló irott vagy nyomtatott papiros vagy pergament, mely egy egészszé van összefűzve (certae molis et certae unitatis); manapság könyv alatt leginkább csak nyomtatott és összefűzött lapokat értünk. Nem tartoznak a *könyv* elnevezés alá az *ujságok*, csekély terjedelmü *füzetek*, melyek sok másféle névvel birnak. Némelyek, mint Schmalzgrueber is,[1]) azt állitják, hogy a könyvnek legalább is tiz levélből kell állnia. Mellőzve azok vitatkozását, kik a szóban forgó törvényre való tekintettel különbséget tesznek vagy nem tesznek a könyv s egyéb kisebb terjedelemmel biró nyomtatvány között, mi az előbbiek véleményéhez csatlakozunk. Mellettünk szól a jelen apostoli konstituczió is, mely a nyolczadik fejezetben a *napilapok-*, *heti s egyéb időközi lapok-*, *folyóiratokról* stb. beszél, a 13-ikban különbséget tesz a *könyvek* s *irományok*, a 17. s 20-ikban pedig a *könyvecskék* és *füzetek* közt.

A könyvnek *egységesnek* kell lennie, azért a kisebb terjedelmü nyomtatványok, habár össze is vannak füzve, nem mondhatók *könyveknek*. És az *egység* meglévőnek tekintetik az időszaki közleményeknél is, a melyek egy vagy több kötetté válnak, miért is az eként összeállitott kötetek, sőt az egyes füzetek is (csak a közönséges értelemben vett könyvhöz megkivánt terjedelemmel birjanak) a könyvek közé számitandók. A mi a külalakot illeti, nem

[1]) 5. 7. n. 55.

számitandók a könyvek közé a naptárak, ha az egyes lapok nap-nap után leszakitandók (calendrier à effeuiller); ha könyvalakkal birnak, azok közé sorolandók. Nem számittatnak a könyvek közé az egyes levált lapok sem. Sokan a fölött is vitatkoznak, hogy a kézzel irt kötetek is könyveknek tartandók-e, mivel a törvény czélja ezekre is kiterjed, s azok olvasása is káros lehet. Igen valószinü azok véleménye, kik napjainkban különbséget tesznek a *nyomtatott* könyv s a *kézirat* között, mert eltekintve a fentebb említett (s a jelen konstituczióban 13. sz. alatt közölt) körülménytől, a kézzel irott könyv nehezen sokszorositható s manapság igen ritka. *Quod minimum est, non considerat legislator.* Magától értetődik, hogy fenmarad a természeti törvény kötelező ereje, mely tiltja a káros hatású kéziratok olvasását is.

Tekintettel az előzetes birálatra, az általános vélemény szerint megkivántatik a könyv fogalmához az is, hogy *nyilvánossá* tétessék. Igy a lithographia, schapirographia stb. utján készitett munkák, melyek pl. tanárok előadásai után irt jegyzeteket tartalmaznak, sem nyilvános jelleggel nem birnak, sem könyvszámba nem mennek.[1])

Vannak azonban, kik az elősorolt s más technikai uton előállitott iratokat nem sorozzák a *kézirat* fogalma alá.[2]) A római szokás az előbbi nézetet vallja.

VIII. Végül tekintetbe kell vennünk, vajjon a könyvtilalom oly mérvü-e az új konstituczióban,

[1]) Vermeersch, i. m. 25. l.
[2]) Holiweck, i. m. 25. l.

mint volt a régi törvényben, s mily hatálylyal s jelentéssel bir. Tiltott könyvről lévén szó, mindig az *egész* könyvet. s nemcsak azon részt, mely okot adott a tilalomra, kell értenünk. Ha pedig a kárhoztatott rész töröltetik vagy bármi módon eltávolíttatik, valószinüleg megszünik a tilalom,[1]) s ha a tiltott könyv több kötetből áll, elég, ha a tévelyt tartalmazó kötet semmisíttetik meg, hacsak a tilalom nem a szerző ellen van kimondva.

A tilalom kiterjed ugyanazon könyvnek új, javított kiadására is, hacsak a Congregatio Indicis ez alól felmentést nem ad.[2]) Ha a tévely az új kiadásban fel van tüntetve s megczáfolva, vagy ha a tilalom *nem feltétlenül,* hanem e záradékkal tétetett: *donec corrigatur,* szintén megszünik a tilalom. Kivételt képeznek az u. n. klasszikusok s az érzékiséget tárgyaló iratok. Amazok a káros hatásu részek kihagyása után olvashatók.[3])

Nincsenek tiltva az u. n. *chrestomathiák*, irodalmi szemelvények s egyéb vegyes közlemények, ha tiltott könyvekből vannak is összeállítva, ha csak nem oly nagy mértékben vétetnek ki a kárhoztatott könyvekből, hogy velök azonosaknak látszanak. Természetes, hogy ha a kárhoztatott könyv bármely idegen nyelvre fordittatik is le, a tilalom nem szünik meg.[4])

---

[1]) Si vero error ille contra fidem sit abrasus a libro, Croix cum Pignatelli dicit probabiiiter excusari a censura, qui reliqua libri legit, quia tunc liber non continet amplius haeresim, nec ullum periculum inducit. S. Alph. *Theol. mor.* VII. 283. V. ö. D' Annibale, III. 141.

[2]) Id. konst. art. 31.

[3]) Id. konst. art. 10.

[4]) Art. 45. Eképen határozott már VIII. Kelemen is in *Istr. de probib libr. §. 6.*

A mi a *könyvtilalom* (prohibitio) jelentését illeti, ugyanaz az új konstituczióban, mint a régi jogban. Ez állításunk igazsága kitünik az új törvény czéljából, mely szerint a kárhozatos könyvek azért tiltatnak, nehogy olvasásuk által az emberek hite s erkölcse veszélyeztessék.

Nem szükséges azonban, hogy a törvényhozó a törvény mindenik paragraphusában kifejezze, a mit a törvény által általában elérni szándékozik, hanem elég, ha szándékát és akaratát egyik vagy másikban nyilvánítja. Hogy XIII. Leo pápa idézett konstituczíójában a *tilalom* jelentését azon értelemben veszi, mint vette a régi törvény, nyilvánvaló a 12. §-ból: *Nefas esto libros edere, legere et retinere*, nem szabad a tiltott könyveket kiadni, olvasni, megtartani stb.[1])

E *közvetlen* hármas tilalomból önként következik az is, hogy a tiltott könyveket nem szabad *eladni, kölcsön adni s védelmezni.*

Lássuk röviden e cselekmények jelentését.

1. A könyv *kiadója* (editor) az, a ki azt az emberek tudomására juttatja, nyilvánosságra hozza, s terjeszti; ilyen első sorban a *szerző*, a könyv irója, bár nem szükségképen, hanem csak akkor, ha az általa irott művet e czélból a kiadónak átadja; továbbá a *könyvnyomtató*, ki a szerző művét nyomtatás végett elfogadja. E *kettő* működik közre főképen a könyvek nyilvánossá tételében, a mi, ha kárhozatos könyvekről van szó, soha sincs megengedve.[2])

A szerzőnek, s nyomdásznak, rendesen többen vannak segélyére a könyv létre s nyilvánosságra

[1]) *Acta Sanctae Sedis*, 1897. fasc. 351. p. 161.
[2]) Vermeersch, 26. V. ö. Lehmkuhl S. J. *Theol. mor.* I, 663.

hozatalában alakilag vagy anyagilag *(formaliter vel materialiter)*, közelebbről s távolabbról *(proxime vel remote.)*

a) A *közelebbi közreműködés*, nemcsak az *alaki* de az *anyagi* is, csupán a legnagyobb szükség esetén s kivételesen engedhető meg, pl. nagy kár elkerülése végett. Ilyen pl. a halálfélelem s ezzel egyenlő nagyságu veszély, mint a becsületvesztés stb. Az állás elvesztése némelyek szerint nem elég mentség. Frassinetti[1]) mégis azt véli, hogy ha valaki hivatalát vagy vagyonát vesztené, melyből magát s családját tartja fenn, s egyéb megélhetési módot nem tud szerezni, ez ok elfogadható mentségül. Ez az enyhébb magyarázat a konstituczió szellemével is jobban megegyez, mint az előbbi.

A mai technikai viszonyok közt *D'Annibale* s mások szerint a legtöbb munkás csak távolabbról *(remote)* működik közre,[2]) azonban a kik tiltott könyveket, iratokat az utczán árulnak, eladnak, szintén a közelebbről közreműködők közé sorolandók.

b) *Távolabbról* (remote) működnek közre a könyv előállitásánál, kik a papirt készitik, a már kinyomtatott könyveket rendezik, a gépfűtők és hajtók, s általában mindazon munkások, kik a könyv technikai előállitásában részt vesznek.

2. Az *olvasás* alatt nem azt értjük, hogy valaki a tiltott könyvet szeme elé tartja, az olvasmány egyes szavait, mondatait emlékezetből szóval mondja vagy gondolatban előidézi; hanem a ki olvasván azt fel is fogja s érti is. E szerint a ki idegen nyelvü tiltott

---

[1]) L. Arndtnál, 243. l.

[2]) A javítók (correctores) egyszersmind *olvasók* (legentes) is, azért ezekről alább külön szólunk.

könyvet olvas, melyet nem ért, vagy ha az ily könyvek olvasását hallgatja, nem esik büntetés alá, de ha érti a felolvasottakat, mivel tévelynek vagy erkölcsi veszélynek teszi ki magát, súlyosan is vétkezhetik.

3. A könyveket magoknál *tartják* (retinent) azok, kik azokat őrzik, akár mint sajátjukat, akár mint más tulajdonát, vagy pedig megtartván tulajdonjogukat, *másnál helyezik el*, hacsak az illető nem bir engedélylyel a tiltott könyvek olvasására, a mely esetben az utóbbi a könyvet mindaddig magánál tarthatja, mig vagy megsemmisittetik vagy az átadó is felhatalmazást nyer annak olvasására.[1])

Ez esetnél nem jön tekintetbe, birja-e az illető a nyelvet, melyen a könyv iratott, vagy sem.

Ugy látszik, a törvényen kivül állanak a könyvtárőrök, ha azok a tiltott könyveket nem a saját házukban vagy lakásukon őrzik.

A könyvkötő nem vétkezik, ha tiltott könyvet köt be, ha nem tartja magánál — bár másé legyen — hosszabb ideig s különben is nagy kárt szenvedne, ha az embereket a miatt elidegenitené magától, hogy tiltott könyvek kötését nem vállalná el.[2])

4. A könyvkereskedőknek *feltétlenül* tilos oly könyveket eladni vagy kikölcsönözni, melyek szándékosan szemérmetlenségeket tárgyalnak,[3]) a többit illetőleg az egyházi főhatóság utján a Congregatio Indicistől kell engedélyt kérniök s ekkor csak olyanoknak szabad eladniok, a kikről feltételezhető, hogy jogosan kérik s olvashatják az illető könyvet; sőt nem is kötelesek külön megkérdezni a vevőt az iránt,

---

[1]) S. Alph. VII. n. 298.
[2]) Arndt, 235. l.
[3]) Id. konst. art. 46.

hogy van-e engedélye tiltott könyvet olvasni, hanem elégséges, ha képzettsége után itélve, valószinűnek tartják, hogy a vevő ily engedélylyel bir; az ellenkező állitás nagy s igaztalan terhet róna a könyvkereskedőkre.

5. *Könyvet eladónak* azt nevezzük, a ki e czélra boltot nyit, vagy mindenünnen összevásárolván a könyveket, azokat akár az árjegyzékben kiszabott árakon, akár árlejtés utján eladja. Nem tartozik ide, ha valaki más nevében tartja az árlejtést. A ki hivatalból van jelen, nem köteles megvizsgálni, vannak-e az eladandó könyvek között tiltottak is.[1]) Ha véletlenül észrevenné s megakadályozhatná az ilyen könyv megvételét, kell, hogy megtegye, mert mindenki tartozik felebarátját a vétkezéstől visszatartani, ha ezt alkalmas módon és saját kára nélkül megteheti.[2])

6. *Kölcsön adni* tiltott könyvet nem szabad olyanok számára, kik azok olvasására nem birnak felhatalmazással. Itt felmerül az a kérdés: szabad-e a vendéglők, kávéházak, stb. tulajdonosainak bármely lapot a vendégek kezébe adni?

Felelet: politikai lapot igen, habár néha kevésbbé helyesen nyilatkozik is vallási s erkölcsi dologban, azon kár miatt, a minek a vendéglős stb. kitenné magát, ha az illető lap elhagyásával látogatóit elveszitené. De az olyan lap, mely *szándékosan* támadja a vallást és sérti az erkölcsöket, nem tartható meg, habár e miatt a vendéglősnek nagy kára lenne is, mert a lelki kár s botrány nagyobb az anyagi veszteségnél. Ez már nem közreműködés lenne a rosszra, hanem a bünnek szántszándékos előidézése. Ha pedig a szükséges hirdetések miatt oly lapra lenne szüksége

[1]) Vermeersch i. m. 28. l.
[2]) Arndt, i. m. 237. l.

a vendégeknek, mely tiltott dolgokat is közöl, ez elégséges oknak látszik arra, hogy a vendéglős olyanokat járasson, — feltéve, ha nincs a püspök által eltiltva, — még akkor is, ha a vendégek a tiltott dolgokat is elolvassák; de azt *elkülönített helyen kell tartania.* A kinek pedig engedélye van ilyetén lapokat olvasni, ügyelni tartozik, nehogy más kezébe jusson, a kinek hitében vagy erkölcsében a tiltott ujság kárt tehetne.[1])

Erre — mondja *Lehmkuhl*[2]) — nagyon kell ügyelnie a gyóntatónak, s ha komoly törekvéssel sem szüntetheti meg a visszaélést, kellő okossággal törekedjék a bajt legalább csökkenteni.

7. A tiltott könyvek *védelmezése* kétféle lehet: *fizikai,* ha valaki óvja a könyvet — a kézzel fogható kötetet — a romlástól, megsemmisitéstől, megakadályozza az egyházi főhatóságnak tartozó átadást stb., *erkölcsi* pedig, ha valaki a benne foglalt s kárhoztatott tant akár szóval, akár irásban, nyilván vagy titkon, védelmébe veszi, tartalmát, irályát, külalakját, stb. dicséri vagy *feltétlenül,* vagy *mert okot ad a tilalomra.* Nem vétkezik, ha valaki a nélkül, hogy a könyv veszélyes tartalmára gondolna, dicséri annak ártalmatlan részét, csinos voltát, stb.[3])

A tiltott könyvek feltétlenül megsemmisitendők; a régi jog szerint át kellett azokat adni az egyházi főhatóságnak, Inquisitornak vagy annak, a kinek engedélye volt olyanokat magánál tartani.[4])

---

[1]) Arndt, 236. l.

[2]) *Theol. Mor.* I. 664.

[3]) V. ö. Arndt, 240. l. és Lugo de Fide disp. XX. n. 24. L. Vermeersch, 29. l.

[4]) Arndt, 238.,

Nem szabad a tiltott könyvet tulajdonosának visszaadni, ha annak nincs engedélye azt olvasni, feltéve, ha ez által nem idézünk elő pl. haragot, szomoruságot, félelmet, a barátság felbomlását stb.[1])

Emez általánosan tájékoztató elvek közlése után térjünk át a konstituczió határozataira s lássuk azokat az *olvasás*, a *kiadás*, *terjesztés* és *birálat szempontjából.*

2. §. A könyvolvasás.

A természeti törvény erejénél fogva senkinek sem szabad oly könyveket olvasnia, a melyek hitében és erkölcsében megingathatják s melyekről tapasztalásból és saját egyéniségének ismeretéből tudja, hogy reá nézve veszélyesek s kisértéseknek teszik ki. Hogy mily veszedelemmel jár a kárhozatos könyvek olvasása, az a körülmények szerint itélendő meg. A ki tudva a veszedelmet, ilyetén könyvet olvas, halálosan vétkezik, sőt még engedélylyel sem szabad olvasnia, hacsak a legközelebbi bünveszély nincs kizárva.[2])

Habár a tiltott könyvek olvasása veszélyes, még sem mondható az föltétlenül rossznak, sőt szükségből s üdvös czélból az illetékes egyházi főhatóság által meg is engedhető. Hogy mily tulajdonsággal kell annak birnia, a ki a hittel ellenkező könyveket lelki veszély nélkül olvashatja, Zaccaria igy adja elő: »Az olvasónak képesnek kell lennie arra, hogy ki tudja hámozni a csaló, fortélyos beszédeket, a birálat éles itéletével tudja megkülönböztetni a tények igazságát; kifürkészni az idézetek megbizhatatlanságát, alapos tanultsággal kell birnia a metafizikában, ki-

---

[1]) Ballerini (ad Theol. mor . . . I. u. 241.) Arndt, i. helyen.
[2]) S. Alph. *Theol. mor. App.* III. *Dissert. de prob. libr.* c. IV.

műveltnek az isteni tudományokban, jártasnak a szent atyák olvasásában. Igen gyakorlott lélekkel kell birnia, hogy megkülönböztethesse, mi vág az ész, és mi tartozik a hit körébe; tudja megkülönböztetni a jogot a visszaélésektől, de még inkább az erőszaktól; tudja megkülönböztetni az igazságot a korszakok, nemzetek, nevelés, pártok és iskolák előitéleteitől. A ki jártas a természet- és népjogban, tudni fogja mikép kell kijátszani azok csalásait, a kik a közjog ürügye alatt feldiszitik s előmondatják a legigaztalanabbat, a mit úgy hivnak, hogy az erősebb joga; a ki épen nem idegen az irodalomtörténetben, a Bayle őrjöngéseiben felfedezi a manichaeusok gyarló okoskodásait, Voltaire bizonyitékaiban a pogány Celsus gúnyolódásait, a ki a pápai főség, az egyház szabadsága, a szerzetesrendek annyi ellenségeinek rendszereiben otthon van, mindjárt földeríti de Dominis Antal, Richer Ödön, Fra Paulo, Marsilius Patavinus és a S. Amore Vilmosnak a mi hitvitézeink által már ezerszer meg ezerszer semmivé tett furcsa tételeit.«[1])

[1]) Debet lector valere extricare sophismata, discernere acuto critices judicio factorum veritatem, investigare, citationum infidelitatem debet esse profundo doctus in metaphysica; solide eruditus in theologia, versatus in lectione Sanctorum Patrum, debet habere animum exercitatum in discernendis iis, quae sunt rationis ab iis quae sunt fidei, in distinguendo jure ab abusibus, magisque adhuc a violentiis in discernenda veritate a praejudiciis temporum, nationum, educationis, partium scholarumque, qui doctus in jure naturali et jure gentium noverit fraudes eludere illorum, qui praetextu juris publici exornant et promovent iniquissimum, quod dicunt jus fortioris, qui in historia litteraria minime peregrinus illico in Baylii deliramentis faciles deprehendat Manichaeorum ratiunculas, in argumentis Voltairii cavillationes ethnici Celsi, qui in systematis tot inimicorum primatus pontificii, ecclesiasticae libertatis ordinumque religiosorum hospes statim ad lucem trahat M. Antonii de Dominis, Edmundi Richerii, Fra Paulo, Marsilii Patavini, Guilelmi a S. Amore paradoxa, millies a controversistis nostris in nihilum redacta. Storia polem. II. dissert. 1. c. 3. n. 5. idézve Arndtnál, 87. n. 78.

Ez idézett szavak csak az értelmi képességről szólnak, sz. Alfonz az *akarati hajlamot* is tekintbe veszi, így szólván: »A tudós férfiak se olvassák (t. i. a tiltott könyveket) szükség és az eltántorodás veszélye nélkül, mert a tudós, de mód felett kiváncsi férfiakat is, a kiknek hite egyébként gyengébb, mint az együgyü, műveletlen embereké, legtöbbnyire veszély fenyegeti az ilyenek olvasásából, a mint azt a szerencsétlen tapasztalás beigazolta.«[1])

E két szabály enyhithető, a mennyiben ha valakinek bizonyos dologban téves könyvet kell olvasnia (természetesen előzetes hatósági engedélylyel), elég, ha a szóban forgó kérdésben, tudományban kellő jártassággal bir. Ha pedig a hiveket kell valamely tévtan ellen megvédelmezni, komoly férfiunak elég az a tudat, hogy az egyház érdeke s a hivek üdve függ működésétől s nem fog engedni a kisértésnek.

A mi azon kérdést illeti, hogy az *olvasottak mennyisége szerint* miképen lehet megitélni, vajjon súlyos, vagy kisebb bűnt követett-e el az olvasó s nem vonta-e magára a kiszabott egyházi fenyitéket, erre nézve a tilalom czélja az irányadó. E kérdésben a tekintélyek véleménye az egy sornyi s több lapra kiterjedő olvasmány közt ingadozik s joggal, mert egy sorból több lelki mérget szívhat magába az olvasó, mint több lapról; e kérdésben tehát esetről-esetre kell határozni. Általában mennél több az olvasmány, annál veszélyesebbnek tartatik,[2]) attól függ-

[1]) »Nec etiam a doctis viris absque necessitate et cum subversionis periculo legantur, quod doctis etiam, sed nimium curiosis et quorum fides interdum infirmior est quam simplicium et ineruditorum ex hujusmodi lectione plerumque imminere infelix experientia comprobavit.«

[2]) S. Alph. VII. n. 284.

vén természetesen, hogy az olvasott rész foglal-e magában tévelyt vagy az erkölcscsel ellenkező tant vagy nem.[1])

Általánosnak mondható az a felfogás, hogy már a tiltott könyv előszavának, az ajánló levélnek — akár az olvasóhoz, akár máshoz van intézve — vagy a tartalomjegyzéknek elolvasása is súlyos bünt képezhet, sőt okot adhat az egyházi fenyitékre.[2])

A természeti joghoz, mely tiltja a veszélyes könyvek olvasását, járul a tételes jog is. Ez utóbbinak nem csak az a czélja, hogy a lelki veszélyt elhárítsa, melyet kinek-kinek okozhat a tiltott könyvek olvasása, hanem hogy a köteles engedelmességet ily veszélyes ügyben elészabja, végre pedig, hogy gátat emeljen a tévtanok s más gonosz sajtótermékek elterjedésének. Ha a bűnveszély egyes esetekben kizárt volna is, az utóbbi ok mindig fenmarad.

A tételes jog alapján, az uj konstituczió

A) kiszabott s a római pápának különösen fentartott kiközösités *(excommunicatio latae sententiae Romano Pontifici speciali modo reservata)* terhe alatt tiltja meg:[3])

[1]) Bonacina azt véli, hogy egy lap elolvasása már súlyos bünt képez; a theologusok általában hat oldalt számítanak.

[2]) S. Alph. VII. n. 292, 2.

[3]) Konst. *Officiorum ac munerum* n. 47. : Omnes et singuli scienter legentes, sine auctoritate Sedis Apostolicae, libros apostatarum et haereticorum haeresim progugnantes, nec non libros cujusvis auctoris per apostolicos litteras nominatim prohibitos, eosdemque libros retinentes . . . et quomodolibet defendentes excommunicationem ipso facto incurrunt, Romano Pontifici speciali modo reservatam. E határozat szó szerint vétetett át az »Apostolicae Sedis« konstituczióból s kissé más alakban az *»In Coena Domini«* bullában is benfoglaltatik: §. 1.... ac eorundem (haereticorum et apostatarum) libros haeresim continentes vel de religione tractantes, sine auctoritate nostra et Sedis Apostolicae scienter legentes aut imprimentes seu quomodolibet defendentes et quavis causa, publice vel occulte, quovis ingenio vel colore.

a) a nyilvános[1]) hithagyók és eretnekek minden könyv vagy füzet[2]) alakjában megjelent művét, mely

Először VI. Hadrián pápa, 1524-ben vette fel ezen határozatot az *In Coena Domini* bullába; III. Pál, XIII. Gergely és V. Pál a fenti terjedelemben kibővítette. Reusch I., 72. l. — Megjegyzendő, hogy csak azok esnek censura alá, a kik *scienter* legentes, retinentes, defendentes, a kik szándekosan olvasnak s az olvasottat értik is (l. fentebb, 65. s 66. lap). A ki tehát e tilalmat nem ismeri vagy nem tudja, hogy ahoz censura van csatolva, nem esik kiközösítés alá. Még a vétkes s legyőzhetetlen tudatlanság is mentséget képez. Bonacina és Sanchez azon nézetet támogatják, hogy még a *tettetett tudatlanság* (ignorantia affectata) is kiment a censura alól, jóllehet a súlyos vétség alól nem; *quia qui aliquid facit ex ignorantia etiam affectata, non dicitur scienter facere* (V. ö. Hollweck i. m. 26. l.

[1]) Teljesen mindegy, hogy az olvasó a szerzőt ismeri már mint eretneket, avagy csak könyvéből ismeri meg ilyennek; nem szükséges azonban, hogy a szerző alakilag s külsőleg is kilépett legyen az egyházból, s valamely eretnek vagy vallásnélküli felekezet tagja legyen, sőt elég, ha az olvasó tudja, hogy a szerző antikatholikus érzelmű, akár könyvéből, akár más módon tudja azt. Mihelyt az olvasó tudja, vagy észreveszi, hogy a könyv irója ellenséges álláspontot foglal el a kath. tannal szemben s vallási tévelyt védelmez, kötelessége a könyvtől megválni, különben az egyházi büntetést magára vonja. Arndt (219. l.) irja: *»Haereticus sensu C. Apost. Sedis est tum ille, qui jam antequam librum scriberet talem se constituit, tum ille, qui libro haeresim propugnat ita, ut pertinaci animo contra ecclesiam insurgat, etsi hucusque habitus fuerit catholicus.«*

[2]) A Congr. Inquis. 1893. jan. 13-án (L. Acta S. Sedis, 24, 625.) az ujságokat (diaria, ephemerides, folia) nem számítja a »könyv«-ek közé, ha nincsenek összegyüjtve s egybekötve. A folyóiratok ellenben, melyek irója vagy tartalma eretnek, censura alá esnek. Annak oka, hogy az egyház szigoruabban lép fel a könyvek, mint a füzetek s lapok ellen, abban keresendő, hogy a könyvek tartósabbak s nagyobb tekintélynek örvendenek. Lapokat, folyóiratokat általában politikai s egyéb tartalmuk, s nem annyira a bennök foglalt tévtanok miatt s nem is a czélból veszik, hogy megtartsák, hanem elolvasásuk után rendesen elvetik. A katholikusok pedig midőn eretnek czikkeket olvasnak, nehezteléssel teszik félre a lapot s az irót megvetik, a legtöbben pedig olvasván a hireket és ujdonságokat, mást nem olvasnak. Ezen kivül a lapoknál nem minden szám tartalmaz eretnek tanítást s több elkallódván, a megmaradt értéktelenné válik, mig ellenkezőleg a ki eretnek könyvet vásárol, azt rossz szándékból teszi, a munkát figyelemmel olvassa s elolvasás után is megtartja és őrzi (Pennacchi). Congr. Officii. 1892. jan. 19.

vallási tévtant[1]) foglal magában s egyszersmind azt védelmezi;[2])

b) bármely[3]) szerzőnek a pápa[4]) által névszerint[5]) kitiltott könyvét.

B) A püspök itéletétől függő[6]) büntetés és sulyos bün terhe alatt tilos olvasni és megtartani

a) a szentirás eredeti szövegének és régi forditásainak kiadásait úgy a nyugati, mint a keleti

---

[1]) Ha a könyv csak egy tévelyt védelmez is, elejétől végig tilos; az sem szükséges, hogy főtárgya a vallás legyen, hanem hogy tulnyomó részben tárgyaljon tévtant s védelmezzen.

[2]) E kifejezés a konstituczióban: *propugnare* nem ugyanaz, mint continere. *Propugnare haeresim* annyit tesz, mint az olvasót a tévtannak megnyerni, annak helyes voltáról meggyőzni. Világosan megmagyarázza ezt sz. Alfonz: »*Propugnat vero haeresim liber, qui accitis rationibus haeresim stabilire et pro viribus defendere intendit. E contra non propugnat haeresim liber, in quo obiter et paucis verbis ac quasi aliud agendo haeresis aliqua proponitur. Attamen ut liber haeresim propugnare dicatur, opus non est, ut materia libri per se sit religiosa, sed sufficit, ut ad evincendam haeresim aliquam dirigatur, quam data opera et ex instituto probare et defendere conetur.*« Theol. Moral. VII. 287. — Vagy, mint Buccaroni, (olv. Hollwecknél 27. l.) *propugnare haereseos patrocinium data opera et quasi viribus suscipere.*

[3]) Vagyis bármely vallásu vagy akár névtelen legyen a szerző. D'Annibale ama véleménye, mintha itt csak az *Apostolicae Sedis* megjelenése után kiadott s a pápa által külön kárhoztatandó könyvekről volna szó, nem állhat meg, mert nincs különbség téve a már tiltott és tiltandó (prohibitos és prohibendos) könyvek közt. Arndt 224. l.

[4]) T. i. kell, hogy a kárhoztató irat *közvetlenül a pápától* származzék legyen az breve, bulla, encyclica stb.

[5]) Szükséges, kogy a *könyv czime szerint* legyen megnevezve. Nem szükséges azonban, hogy tüzetesebben, pl. a szerző felemlitésével legyen megjelölve. Sőt elégnek tartatik, ha a könyv általánosságban neveztetik meg. XI. Incze kárhoztatván Molinos Mihály összes könyveit és iratait, nem nevezi meg azokat; de ez nem vonatkozik ide, mint Arndt véli 227. l.)

[6]) Id. konst. 49 sz.: qui vero cetera transgressi fuerint, quae his decretis generalibus praecipiuntur, pro diversa reatus gravitate *serio* ab episcopo moneantur; et si opportonum videbitur, canonicus etiam poenis coerceantur. V. ö. 59. l.

egyházban, ha, bár teljesek és hivek, nem-katholikusoktól származnak;[1])

b) a szentirás későbbi forditásainak nem-katholikusok által eszközölt kiadását;[2])

c) tilos a szentirásnak népnyelven, habár katholikusok által eszközölt kiadásának olvasása, hacsak az az apostoli szentszéktől nem nyert jóváhagyást vagy a püspök felügyelete alatt nem készült s alkalmas magyarázó jegyzetekkel nincs ellátva;[3])

d) tilos a szentirásnak bármely népnyelven való olvasása, melyet nem-katholikusok, főleg pedig az u. n. bibliai társulatok adnak ki;[4])

---

[1]) Id. konst. 5. sz. Editiones textus originalis et antiquarum versionum catholicarum Sacrae Scripturae, etiam ecclesiae orientalis, ab acatholicis quibuscunque publicatae, et si fideliter et integre appareant iis dumtaxat, qui studiis theologicis vel biblicis dant operam . . . . permittuntur. A kik tehát nem foglalkoznak hittudományokkal s főleg szentirati tanulmányokkal, azoknak nem szabad az akatholikusok által kiadott szentirást olvasni, mert sohasem mentek az ily kiadások a gyanutól. Igy pl. Delitzsch az új szövetségi szentirás héber forditásában a kath. egyház ellen való gyülöletből nem nevezi sz. Pétert (Máté XVI. 18.) *Kepha*-nak, hanem: *ki attah Petros.* Arndt, 127. l.

[2]) Id. konst. 6. sz. Eadem ratione (azaz ugyanazon megszoritással mint a fenti, 5. sz. a.) . . . permittuntur aliae versiones sacrorum bibliorum sive latina, sive alia lingua non vulgari ab acatholicis editae.

[3]) Id. konst. 7. sz. Cum experimento manifestum sit, si sacra biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde, ob hominum temeritatem, detrimenti quam utilitatis oriri: versiones omnes in lingua vernacula, etiam a viris catholicis confectae, omnino prohibentur, nisi fuerint ab Apostolica Sede approbatae aut editae sub vigilantia episcoporum cum adnotationibus desumptis ex ss. ecclesiae patribus, atque ex doctis, catholicisque scriptoribus.

[4]) Id. Konst. 8. sz. Interdicuntur versiones omnes sacrorum bibliorum quavis vulgari lingua ab acatholicis quibuscumque confectae, atque illae praesertim, quae per societates biblicas, a Romanis Pontificibus non semel damnatas divulgantur, cum in iis saluberrimae ecclesiae leges de divinis libris edendis funditus posthabeantur. — Világosan látható ez index-szabályból, hogy a biblia-társulatok kiadásai minden kétséget kizárólag tiltva vannak akkor is, ha katholikus, s esetleg már egyszer approbált forditást közölnek, mert mint új kiadás, a konst. szabálya értelmében új jóváhagyást igényelne,

e) tilos minden könyv olvasása, tartása s védelmezése, mely az 1600-ik (a trienti Index 1. szabálya szerint 1515-ik) év előtt akár a római pápák, akár az egyetemes zsinatok által kárhoztatva lőnek, kivéve azokat, melyek a konstituczió általános határozatai szerint meg vannak engedve.[1])

A kivételek közé tartoznak azon könyvek, melyeket a római kongregáczió kárhoztatott s V. Sixtus szerint: »quos non obstantibus erroribus ab antiquis temporibus Ecclesia in testimonium adhibet antiquorum usuum ecclesiasticorum, traditionis et damnationis haereticorum, ut illi, qui Decreto Gelasii continentur.« Általánosan elfogadott vélemény, hogy legalább a hittudományokkal foglalkozóknak s az azokban jártas egyéneknek meg van engedve a régibb eretnekek, mint Tertullián, Eusebius, Pelagius stb. műveinek olvasása, habár a szerzők kárhoztatva vannak. »In universum ea opera permitti, mondja Lugo, (De Virt. Fidei Disp. 21. sect. II. n. 29.) tum quia jam errores noti sunt et nemo de illis curat, tum quia necesse est, quod maneat notitia eorum errorum, quales fuerint, ut constet, cur fuerint damnati, et quia multa alia ad mores antiquae Ecclesiae spectantia et vera dogmata in eis continentur, quae aliunde constare nobis non

---

és pedig, ha jegyzetek nélkül való, az apostoli szentszéktől, a mi azonban ily esetben sohasem nyerhető meg; de ha jegyzetes kiadásról volna is szó (a Konst. 7., 44, 49. szabályai szerint) legalább püspöki approbatiót kellene szereznie. Szóval, a biblia-társulatok által kiadott szentirás olvasása minden körülmények közt tiltva van (V. ö. Dr. Hollweck i. m. 30. l.)

[1]) Id. konst. 1. sz. Libri omnes, quos ante annum MDC aut Summi Pontifices, aut concilia oecumenica damnarunt, et qui in novo Indice non recensentur, eodem modo damnati habeantur, sicut olim damnati fuerunt: iis exceptis, qui per haec decreta generalia permittuntur.

possunt. Quae ratio non procedit in scriptis noviorum haereticorum, in quibus licet aliqua etiam utilia reperiantur, eadem tamen melius et tutius apud catholicos scriptores legentur, et cum eorum haereses abolitae nondum sint, periculum majus est, ne horum librorum lectione propagentur.«[1])

f) tilos minden indexre került könyv;[2])

g) a szakadár s minden egyéb iró munkája, mely a szakadárságot s eretnekséget védelmezi s a vallást bármely módon megtámadja;[3])

h) minden nem-katholikus szerző könyve, mely tüzetesen s czéltudatosan vallási dolgokat tárgyal,

---

[1]) E könyvekről hiteles jegyzék nincs; a legtöbb, a 9. századtól 1500-ig fel van sorolva Arndtnál, n. 43—65. Ilyenek például Berengár, Abaelard, Marsilius Patavinus, Wicleff, Huss, Prágai Jeromos stb. V. ö. a tárgyalt Konst. bevezetését; a melyek kivétetnek, jelezve vannak e Konst. 5., 6., 8. és 10. §-ban.

[2]) Ennek czélja kitünik az *Index* fogalmából.

[3]) Id. Konst. 2. sz.: Libri ..... schismaticorum et quorumcunque scriptorum haeresim vel schisma propugnantes, aut ipsa religionis fundamenta utcumque evertentes. — Észrevehető, hogy e szabály hasonló a 17-hez, (l. A., 72. l.) mely az Apost. Sedis konstituczióból vétetett át; a régiben nincs említés téve a szakadárok könyveiről, s azokról, melyek a vallás alapjait mintegy felforgatják, az új paragraphus pedig nem emliti az apostoli levelek által névszerint tiltott könyveket. Lényegileg azonban nincs e kettő közt különbség, mivel az új jog szerint bárkinek könyve kárhoztatva van, ki szakadárságot vagy eretnekséget védelmez, vagy a vallás alapját bármi módon támadja, minek magyarázata a tilalom fogalmában rejlik. Acta S. Sedis. p. 171.

Ide tartoznak a pantheismust, atheismust s materialismust terjesztő könyvek, a rationalisták, positivisták stb. művei.

Az »*ipsa Religionis fundamenta*« alatt a bölcseleti theologia igazságait értjük, melyek a felnőtt hitetlent a hit elfogadására előkészitik, s nem egyszersmind a főbb hitczikkelyeket; ilyen igazságok: az Isten léte, a lélek szellemvolta, a csodák bizonyitó ereje stb. (Vermeersch, i. m. 32. l.)

»*Utcumque evertere*« vagyis *bármely módon* akár közvetlenül, akár közvetve: történhetik a tudomány fegyvereivel, a bölcsészet, történelem, természettudományok, csillagászat, geologia stb. érveivel vagy gúny és nevetségessététel stb. által. (Vermeersch, u. o.)

hacsak konstatálva nincs, hogy semmi sincs benne, a mi a kath. hittel ellenkezik;[1])

i) tilos minden oly könyv olvasása, mely erkölcstelen, szemérmetlen dolgokat tárgyal, elbeszél vagy tanít;[2])

[1]) Id. Konst. 3. sz.: Item prohibentur acatholicorum libri, qui ex professo de religione tractant, nisi constet nihil in eis contra fidem catholicam contineri. Hogy mily könyvek foglalkoznak *ex professo* vallással, kifejezi az index-kongregáczió 2. szabálya, tudniillik nem csupán azok, melyek a szentírás magyarázatával s hitigazságokkal, erkölcstannal foglalkoznak, hanem ide számítandók az egyházjogi, egyháztörténelmi, sőt a bölcseleti, az Isten és a szentek tiszteletét tárgyaló, szertartásos stb. munkák is.

»*Ex professo*« az a könyv foglalkozik vallási tárgyakkal, mely nem felületesen szól a vallásról, hanem a tartalomból kitűnik, hogy a szerző *vallási tételt* választott fejtegetése tárgyáúl s arról *behatóan s meggyőző módon* értekezik. Nem szükséges, hogy már a könyv czime jelezze a tárgyat; elég, ha az az olvasás folyamán lesz nyilvánvaló. Arndt, i. m. 123.

[2]) Id. konst. 9. sz. Libri, qui res lascivas seu obscoenas ex professo tractant, narrant, aut docent, cum non solum fidei, sed et morum, qui hujusmodi librorum lectione facile corrumpi solent, ratio habenda sit, omnino prohibentur. — E pont azonos a VII. index-szabálylyal. Tiltja mindazon könyvek, kéziratok stb. olvasását, melyek czélja az érzékiséget felkölteni még az esetben is, ha ezt nem vallják be nyiltan, mint rendesen teszik. Nem elég azonban, hogy ezek csak egyes helyeken tegyenek emlitést erkölcstelen dologról, hanem, hogy tartalmuk főleg ilyen legyen. E tilalom az összes pornographiai iratok ellen hozatott, bármely könyv, folyóirat, füzet, kézirat stb. alakban jelenjenek meg. Ide tartoznak pl. Mantegazza hirhedt könyvei, melyekből egész sorozat van az Indexre téve. Az erkölcstelen képek szemlélete, tartása stb. a természettörvénynél fogva van tiltva, de, ha szöveggel is el vannak látva, szintén az emlitett könyvek közé sorolhatók.

A bűnös szerelmet tárgyaló regények, költemények, szinművek stb. *nincsenek általánosan kárhoztatva,* mert ámbár az érzékiségnek kedveznek, *animam obtenebrant, a Deo alienant, ita ut occasione oblata homo facile in nefandas libidines ruat et pertinacius in ipsis deinde perseveret«,* még sem *mindig* és *ex professo* beszélnek, irnak tisztátalan dolgokról. (S. Alph. Dissert. de prohib. libr. c. I. n. 9.) De tiltja az eféle iratok olvasását a természeti törvény.

Magától értetődik, hogy a pornograph iratok közé nem számítandók az orvosi, sebészi, physiologiai munkák még akkor sem, ha obscén dolgokat irnak, mivel ezek czélja nem az állatias indulatok felkeltése, hanem a tudomány s közjó szolgálata; de a természeti törvény tiltó szavát itt is felemeli azok ellen, kik az ily munkák olvasásában vigyázatlanok. Vannak azonban olyan tudományos művek is, melyek az *ex professo* erkölcstelen

j) minden régi és újabb klasszikusnak nevezett iró munkája, mely erkölcstelen s tisztátalan dolgokat tartalmaz, irodalmi értéke szempontjából csak az esetben olvasható, ha belőle a kifogásolt helyek kihagyatnak; [1])

könyvek közé soroltatnak; ily okból kerültek Sand György iratai s Zola regényei is az Indexre.

Ugy látszik, obscén könyvek olvasására nem adatik engedély, jóllehet ez szükséges lehetne birák, ügyvédek részére a bünügyi tárgyalásoknál, sajtóügyi s könyvkiadói pereknél stb. Ily esetekben hivatalból van megengedve az erkölcstan szabályai szerint a nevezett könyvek olvasása; de a hivatalos ügy körén kivül, mint magán olvasmány, már tiltva van. Ez elv alapján megengedhetőnek látszik az erkölcstan tanárainak is, hogy tudományuk fejlesztése érdekében olvashassanak pronograph iratokat annál is inkább, mivel a jelen konstituczió 10. pontjában is *ratione officii vel magisterii* czimen kivétel tétetik a törvény alól. A törvényhozó amott (t. i. a 10. pontban) a gyakoribb esetek miatt határozottan kifejezi, hogy kivételnek van helye, emitt az nem szükséges, mert ritkábban fordul elő; itt is érvényesül az az elv: *quod minimum non considerat legislator*. V. ö. Dr. Hollweck i. m. 32, 33. Arndt, 140. l.

[1]) Id. konst. 10. sz. Libri auctorum, sive antiquorum sive recentiorum, quos classicos vocant, si hac ipsa turpitudinis labe infecti sunt, propter sermonis elegantiam et proprietatem, iis tantum permittantur, quos officii aut magisterii ratio excusat: nulla tamen ratione pueris vel adolescentibus, nisi solerti cura expurgati, tradendi aut praelegendi sunt. Dr. Hollweck (i. m. 33. l.) véleménye szerint itt különbséget kell tenni 1. azon klasszikusok közt, melyek általában vagy nagy részben obscén dolgokat tartalmaznak, s 2. olyanok közt, melyek olvasása a gyermekeknek tilos, de a serdültebb ifjuságnak (körülbelül a 18 éves koruaknak) veszély nélkül megengedhető. Az uj konst. csak az 1. pontban emlitettekre szoritkozik, mig a többit (a 2. p. alattiakat) csak a természeti törvény alá helyezi. A mi az 1. alattiakat illeti, azon klasszikusok tartoznak oda, melyek minden vagy csak egyes munkájukban *mindvégig* szemérmetlen dolgokat tárgyalnak, pl. Juvenal, Martial, Virgil *Priapeá*-ja, Voltaire *Pucelle*-je. A többiek csak jelentékeny részben, de nem általában foglalkoznak illemet sértő tárgygyal; ezek alkalmasak a javitásra. A mindvégig obscén klaszszikusok (melyek a fenti 9. sz. a jelzett s tiltott könyvektől csak annyiban különböznek, hogy irályuk s szerkezetök tökélye miatt mintául vehetők), nem adhatók semmiképen sem az ifjuság kezébe, hanem csak kivételképen érett koruak olvashatják tudományos czélból. — Azon klasszikusok, melyek ugyan jelentékeny részben tartalmaznak obscén dolgokat, de ezek kiküszöbölhetők, ilyen javitott alakban iskolai czélokra (úgy látszik, hogy az elemi iskolák kivételével) alkalmazhatók, vagy tisztviselők, correctorok, betüszedők stb. által olvashatók. (Dr. Hollweck, i. m.

k) minden könyv, melyben Isten, a Bold. Szűz, a szentek, a kath. anyaszentegyház, annak tisztelete,

33., 34. l.) Ha pedig az illetékes közoktatási főhatóság oly tankönyvet irna elő, melyekben a klasszikus szerzők művei a fentemlitett salaktól nincsenek megtisztitva, vagy nem úgy, a mint azt az erkölcstan szabványai megkövelik, akkor, ha az illetékes főhatóság (ministerium stb.) kijelöli a szerzőket, kiadásokat, a tanárok nem használhatnak más szerzőt s más kiadást, mint a mi elő van irva, s kimenti őket a parancs, hogy az ifjuságra nézve veszélyes könyveket alkalmaznak, mert ha másként cselekednének, esetleg állásukat vesztenék el, a mi igen nagy kárukra volna, s a mondott esetben nem is őket, hanem a felettes hatóságot illeti a felelősség az ifjuság erkölcsét illetőleg.

Ha pedig a ministerium kijelöli ugyan a szerzőt, de a kiadás megválasztását a tanárra bizza, ez esetben ez köteles javitott könyvet adni a tanuló ifjuság kezébe, és súlyosan vétkeznék, ha ellenkező módon cselekednék. Ugy szintén sulyos bünt követ el az esetben is a tanár, ha feltételezné, hogy a ministerium az erkölcsileg tilos könyvet irta elő s abból az illemet sértő helyeket olvastatná az ifjusággal; mert erre sem parancs, sem törvény nem kényszeriti, hanem csak rosszakarólag olvastatna az ifjuság lelkét megmételyező iratokat, a mi pedig nem csupán egyházi, hanem isteni s természeti jognál fogva is tilos.

Az sem hozható fel ellenvetésül, hogy az ifjuság a kezében levő kárhozatos könyveket maga is olvashatja; mert a tanárok hallgatása a veszélyes helyekről elég bizonyiték a tanuló előtt arra, hogy ama részeket a tanárok is megvetik s a növendékek figyelmét azoktól elterelik. »Ab obscoenitate sermonis«, mondja Alexandriai Kelemen, »non ipsi tantum debemus abstinere, sed illos quoque qui ea utuntur, comprimere, tum asperiore obtutu, tum vultus aversione, tum etiam saniis, tum demum saepius vehementiori sermone. (Ap. Joan. Damasc. Sacr, Parall. Tit. 46. P. G. Tom. 95. col. 1254—55.)

Ez okok folytán szigorú kötelessége a tanároknak, ha kénytelenek a klasszikusok kárhoztatott s meg nem javitott kiadásait az ifjuság kezébe adni, azt figyelmeztetni s minden módot felhasználni arra, hogy az ifjuságot a bünveszélytől megóvják. Az ifjuság hálája lesz földi jutalma az őt védő tanárnak; mig viszont, ha az erkölcsöt sértő műnek olvasásával egyes tanulók tetszését meg is szerzi a tanár, csakhamar be fogja látni az a tanuló, hogy tanára legszebb s legnagyobb kötelességéről, a gondjaira bizott ifjuság erkölcsi megóvásáról feledkezett meg s csak megvetéssel fordul el tőle.

Az ilyen, magukról s hivatásukról megfeledkezett tanitók, bár súlyosan vétkeznek, még sem vonnak magukra semmiféle *kiszabott* büntetést sem, mert XIII. Leo idézett konstituczziója ilyetén vétségekre nem vonatkozik. Meginthetők azonban a 49. §. értelmében a püspökök által s esetleg kánoni büntetéssel is sujthatók.

a szentségek vagy az apostoli szentszék gúny tárgyává tétetnek s ócsároltatnak; [1])

l) tilosak azon könyvek, melyek a szentirás sugalmazásának fogalmát megrontják, félremagya-

[1]) Id. konst. 11. sz.: Damnantur libri, in quibus Deo, aut b. Virgini Mariae vel sanctis aut catholicae ecclesiae ejusque cultui vel sacramentis, aut apostolicae sedis detrahitur.

A *detrahere* nem annyit jelent, mint káromolni vagy az egyház kihirdetett hitczikelyeit tagadni, hanem valakinek jóhirnevét s becsületét kisebbíteni, befeketíteni vagy elhomályosítani, szóval: rágalmazni. Az Istent, kisebbiti, gyalázza például az, a ki a világon levő s történő rossz miatt tagadja, hogy az Isten a legjobb, a legbölcsebb, vagy azt hirdeti például, hogy a Krisztus urunk által véghezvitt megváltás nem méltó Istenhez, mivel nem szabadultunk meg a gonosz lélek incselkedéseitől, a szenvedések gyötrelmeitől stb. — A Boldogságos Szűzről kisebbítőleg nyilatkozik, a ki az ő szűzanyaságát tagadja s azt állítja, hogy csak azért emelték a keresztények istenanyai méltóságra, hogy a megtért pogányok a kath. egyházban is, miként a hitregékben, tisztelhessenek istenanyát. — A szenteket ócsárolja, a ki az ő hősi erényeiket kisebbíti, különös, Istentől nyert tulajdonaikat képzelt és költött dolgoknak mondja, a szentté avatást a pogányok apotheosisával, kik elhunyt jeleseiket az istenek közé sorozták, azonosítja stb. — Az egyházat gyalázza, a ki tagadja abban a szellemi szabadságot, ki azt állítja, hogy az egyház megrontotta Krisztus tanítását s azt saját világi érdekeihez alkalmazta stb. — Az anyaszentegyház tiszteletét azok csökkentik s kisebbítik, a kik az iránta való köteles hódolatot ki akarják az emberek szivéből irtani; az ilyenek tagadják felsőbbségét más emberi társaságok felett, törvényeit, hagyományait, intézményeit gúny tárgyává teszik stb. — A szentségeket gúnyolják, kik azokat azonosaknak mondják a pogány bűvészkedéssel, a szertartásokat pedig emberi babonás találmányoknak tartják. — Az apostoli szék alatt itt nem egyes római pápák értendők, hanem magának az apostoli szentszéknek tekintélye és jogai. Azok kisebbítik, ócsárolják az apostoli széket, a kik annak főségét (primatusát) a világegyházban csak hiú önzésből, uralomvágyból stb. eredettnek mondják; hogy erkölcsi hatalmát nem a lelkek megszentelésére, hanem a világi hatalom, pénz stb. szerzésére fordítja; annak apostoli voltát tagadják, mivel, mondják a rágalmazók, az álpápák által az apostoli utódlás megszakadt.

Azon kérdésre, vajjon az e §-ban elősorolt vétséget tartalmazó könyvek, hogy kárhoztatottak legyenek, kell-e, hogy *ex professo* foglalkozzanak tárgyukkal vagy a részletes, felületes említés is elég arra, hogy az illető könyv olvasása tiltva legyen? Az eddig elősorolt §-ok intézkedesei alapján azt állíthatjuk, hogy a törvenyhozó itt is azon könyveket sújtja itéletével, a melyek *tüzetesen* foglalkoznak az Istent stb. sértő kifakadásokkal. V. ö. Acta S. Sedis, 206—210.

rázzák vagy annak terjedelmét szűk korlátok közé szorítják;[1])

m) melyek az egyház isteni szervezetét, a papság s szerzetes rendek intézményét gúnyolják;[2])

n) melyek a jóslást, varázslatot, szellemidézést s ezekhez hasonló dolgokat tanítják s ajánlják;[3])

o) tilos minden könyv és irat, mely új jelenéseket, kinyilatkoztatásokat, látományokat, jövendöléseket s csodákat vagy új ájtatosságokat, habár csak azon ürügy alatt, hogy magán ájtatosságot képeznek, hirdet az egyházi felsőbbség engedélye nélkül;[4])

[1]) Id. konst. 11. sz...... Eidem reprobationis judicio subjacent ea opera, in quibus inspirationis sacrae scripturae conceptus, pervertitur, aut ejus extensio nimis coarctatur. — Kárhoztatva vannak tehát azon könyvek, melyek a formalis sugalmazás (*inspiratio)* fogalmát meghamisítják, materialiter pedig kisebbitik vagy bővítik; például ha azt állítják, hogy a sugalmazott hely csak a hit s erkölcsi dologban biztos, sértetlen; de tartalmazhat például történelmi tévedést stb.

[2]) Id. konst. 11. sz...... Prohibentur quoque libri, qui data opera ecclesiasticam hierarchiam aut statum clericalem vel religiosum probris afficiunt. — A »*data opera*« kifejezés elég világosan mondja, hogy csak ama könyvek tiltvák, a melyek nem odavetőleg, felületesen, hanem egészben vagy nagy részben foglalkoznak a papság és szerzetes rendek ócsárlásával. V. ö. Vermeersch i. m. 33. s Hollweck, 34. l.

[3]) Id. konst., 12. sz.: Nefas esto libros edere, legere aut retinere, in quibus sortilegia, divinatio, magia, evocatio spirituum, aliaeque hujus generis superstitiones docentur vel commendantur. — Eme sorozatba tartoznak VIII. Orbán pápának a IX. index-szabályhoz irt jegyzései szerint a *Talmud* s a *Magazor* (Machsor) is, mely imák, énekek, vallásos tanítások stb. gyűjteménye. A régi rabbinusok irásmagyarázatai nincsenek tiltva. Reusch, *Index*, I. 51. l.

[4]) Id. Konst. 13. sz.: Libri aut scripta, quae narrant novas apparitiones, revelationes, visiones, prophetias, miracula, vel quae novas devotiones, etiam sub praetextu quod sint privatae, si publicentur absque legitima superiorum ecclesiae licentia, proscribuntur. — E §. két részből áll: egyik szól az új *megjelenésekről* stb., a másik az új *ájtatosságokról*. Ez utóbbi határozat új, mely a régi jogban legalább ily határozott alakban nem fordul elő. Figyelemmel átolvasva az új konstituczió czélját és határozatait, világosan látható, hogy e §-ban nincs szó a szentté-avatáshoz tartozó dolgokról, hanem csak arról, hogy az egyház tekintélyének hozzájárulása nélkül senki se merészeljen új csodákat, megjelenéseket stb. nyilvánvalóvá tenni, nehogy ez által az egyház az ellenség gúnytárgyává tétessék.

p) tilosak a párbajt, öngyilkosságot, házassági elválást megengedettnek nyilvánító könyvek s egyéb iratok, továbbá azok, melyek a szabadkőművességet s más ehez hasonló titkos társulatot az egyház- és államra nézve ártalmatlannak, sőt hasznosnak állítják,[1]) s melyek az apostoli szentszék által elvetett s kárhoztatott tévelyeket védelmeznek;

r) tilos minden ima, elmélkedő s egyéb ájtatos könyv, mely nem nyert püspöki jóváhagyást;[2])

s) minden káté vagy hitoktató könyv, a keresztény erkölcstan, aszkézis, misztika s hasonló tárgyakkal foglalkozó könyv s füzet, ha nélkülözi az egyházi főhatóság jóváhagyását;[3])

t) tilos minden búcsuról szóló könyv, jegyzék, irás, lap stb., ha egyházhatósági engedély nélkül nyomatott ki;[4])

---

[1]) Id. konst. 14. sz.: Prohibentur pariter libri, qui duellum, suicidium vel divortium licita statuunt, qui de sectis massonicis vel aliis ejusdem generis societatibus agunt, easque utiles et non perniciosas ecclesiae et civili societati esse contendunt, et qui errores ab Apostolica Sede proscriptos tuentur. — A *»secta«* alatt egyesületet értünk, melynek tagjai ugyanazon tant vallják. Hogy mely társulatok mondhatók a szabadkőmivességhez hasonlóknak vagy azonosoknak, bizonyára nem a tisztán vallásos társulatok, secták, minő például az ó-katholikusoké; hanem olyanok, melyek az egyház s minden törvényes hatalom megdöntésére törekszenek akár nyiltan, akár titkon. — Az egyház által kárhoztatott egyéb könyvekhez tartoznak például azok, melyek a Syllabus tételeit védelmezik.

[2]) Id. konst., 20. sz.: Libros aut libellos precum, devotionis . . . aliosque hujusmodi, quamvis ad fovendam populi christiani pietatem conducere videantur, nemo praeter legitimae auctoritatis licentiam publicet, secus prohibiti habeantur. — E tilalom csak azon ima- s egyéb épületes könyvekre vonatkozik, a melyek e törvény kihirdetése (1897. január 25.) után jelentek meg.

[3]) Id. konst. 20. sz.: Libros aut libellos . . . doctrinae aut institutionisque religiosae, moralis, asceticae, mysticae aliosque hujusmodi . . . nemo praeter legitimae auctoritatis licentiam publicet: secus prohibiti habeantur.

[4]) Id. konst. 16. sz.: Universis interdicitur indulgentias apocryphas, et a Sancta Sede Apostolica proscriptas vel revocatas quomodocumque divulgare. Quae divulgatae jam fuerint, de manibus fidelium auferantur. — U. o. 17. sz.:

v) tilos minden hirlap, időszaki s egyéb folyóirat, mely valláselIenes czélból működik vagy az erkölcsiséget megrontani törekszik.[1])

A ki az A) és B) alatt felsorolt könyvek közül valamelyiket olvasni vagy tartani akarja, egyházhatósági engedélyre van szüksége; de az ily engedélylyel birók súlyos bün terhe alatt kötelesek az engedélyezett tiltott könyvet úgy megőrizni, hogy az más avatatlan kezébe ne kerüljön.[2])

Indulgentiarum libri omnes, summaria, libelli, folia etc. in quibus earum concessiones continentur, non publicentur absque competentis auctoritatis licentia. — A *»folia indulgentiarum«*, búcsu-czédula alá nem tartoznak az u. n. primiczia- s halotti képek, melyekre egyik vagy másik bucsu-ima van nyomtatva, mert ezek csak emléktárgyak. Az e czélra szolgáló képeknek a 15. sz. szerint jóváhagyva kell lenniök. Az illetékes egyházhatóság engedélye nélkül nyomatott búcsu-könyvek, iratok stb. eképen jelöltetnek: *non publicentur*; hiányzik itt a szokásos *prohibentur, secus prohibiti habeantur.* Dr. Hollweck azt véli, hogy a törvényhozó nem tiltja oly szigoruan az ezen osztályba tartozó iratokat s kik azokat használják s tartják, csak *bocsánandó* bünt követnek el; a kiadót ellenben szigorubban kötelezi az egyházhatósági engedély megszerzésére. A *S. Congregatio Indicis* 1897. jul. hó 13-án a *S. Congr. Indulgentiarum* által megkérdeztetvén: Utrum in Decreto N. 17. Decretorum Generalium *De prohibitione et censura librorum*, nuper a SSmo Dno N: Leone PP. XIII. editorum, verba haec: *non publicentur absque competentis auctoritatis licentia*, ita sint intelligenda, ut in posterum Indulgentiarum libri, libelli, folia etc. omnes ad solos locorum Ordinarios pro impetranda licentia sint referendi? An vero subjiciendi sint censurae *aut* Sacrae Congregationis Indulgentiarum, *aut* Ordinarii loci secundum normas ante novam Constitutionem *»Officiorum ac munerum«* stabilitas? — a *S. Congregatio Indicis* 1897. augusztus hó 7-én a következő feleletet adta: Ad I-am partem *Negative.* — Ad II-am partem *Affirmative.*

[1]) Id. konst. 21. sz.: Diaria, folia et libelli periodici, qui religionem aut bonos mores data opera impetunt, non solum naturali sed etiam ecclesiastico jure proscripti habeantur. — A törvény itt is hangsulyozza a *data opera*-t; tehát nem egy vagy más támadás teszi tiltottá a lapot vagy folyóiratot, hanem a *vétkes czél, szándék és törekvés* (tendentia). A religio alatt pedig, mint a konst. 3. és 5. pontjaiban mondja, a *religio catholica* vagyis a *fides catholica* értendő.

[2]) Id. konst 26. sz.: Meminerint, qui licentiam legendi libros prohibitos obtinuerunt, gravi se praecepto teneri hujusmodi libros ita *custodire*, ut ad aliorum manus non perveniant.

A tiltott könyv olvasásához szükséges engedély az egyház részéről néha, bizonyos kivételes esetekben egyszer s mindenkorra megadatik vagy szabály szerint az illetékes egyházi hatóságtól kérendő.

1. Törvény szerint *egyszer s mindenkorra* meg van engedve a hittani s szentirási tanulmányokkal foglalkozóknak, hogy a szentirás tiltott kiadásait s forditásait olvashassák, sőt a biblia-társulatokéit is, feltéve, hogy sem az egyes könyvek bevezetésében sem a szöveghez fűzött magyarázó jegyzetekben nem foglaltatik támadás az egyház tanitása ellen *hittani* tekintetben;

2. meg van engedve az obscén dolgokat tartalmazó régi és ujabb klasszikus munkák olvasása a szakembereknek s más, hivatalból ezen irodalommal foglalkozóknak; de megjegyzendő, hogy az engedély csak az e fajta könyvekre szoritkozik.

Minden, a fenti 1. s 2. szám alatt elő nem sorolt esetekben szabály szerint engedély kérendő;[1]) a ki e nélkül olvasna vagy tartana tiltott könyvet, súlyos bünt követne el. Kivételnek csak oly esetben lehetne helye, ha pl. hosszú időbe kerülne, mig a püspöktől kérendő engedély megérkeznék s e halogatásból valamely üdvös dologra nagy kár háramlanék.[2]) Ily eset volna pl. vitatkozás valamely eretnekkel, hogy őt

---

[1]) Id. konst. 23. sz.: Libros sive hisce generalibus decretis proscriptos, ii tantum legere et retinere poterunt, qui a sede apostolica aut ab illis, quibus vices suas delegavit, opportunas fuerint consecuti facultates.

[2]) Dr. Hollweck, i. m. 38. l. V. ö. S. Alph., *De prohib. libr.*, Cap. 5., n. 2. *Feltételezett* engedélylyel lehet olvasni a fentemlitett sürgős esetben minden oly, még akatholikusok által irt könyvet is, mely akár vallási akár egyéb tárgyakkal foglalkozik, feltéve, hogy nem tartalmaz a kath. hit ellen való támadást avagy csak felületesen emliti azt meg. V. ö. Arndt, i. m. 159. l.

megtérésre birjuk s e czélból szükséges valamely eretnek könyvben foglalt ellenmondásokra hivatkozni.

Tiltott könyvek olvasására s tartására engedélyt adhat:

1. a római apostoli szentszék, mely e jogát vagy a *Congregatio Indicis* vagy a *Congr. Officii* által gyakorolja;[1]) a *Congregatio de Propaganda fide*, a vezetésére bizott vidékek számára adhat engedélyt. Rómára nézve e jog kiterjed a *Sacri Palatii Apostolici Magisterre* is.[2])

2. az *apostoli követek, nunciusok s apostoli delegatusok;*

3. A *püspökök* az u. n. *quinquennales facultates* (öt évre szóló felhatalmazások) erejénél fogva szintén adhatnak bizonyos meghatározott, vagy meghatározatlan (pl. ilyen záradékkal: *usque ad revocationem*, vagy *ad ulteriores meas dispositiones)* időre, tehát nem egész életre, engedélyt tiltott könyvek olvasására s tartására, kivéve a felhatalmazásban névszerint felemlített, valamint ama könyveket, melyek szemérmetlen dolgokat tárgyalnak vagy egész terjedelmökben a kath. vallás ellen harczolnak.[3]) Az új konstituczió értelmében azonban e könyvek olvasására és megtartására is adhatnak engedélyt a püspökök, de csak szükség

---

[1]) L. i. konst. 24. sz. Ha a kérvény közvetlenül a kongregáczióhoz küldetik, ez esetben a latinul irt s a biboros elnökhöz intézett kérvényhez a megyéspüspök ajánló levele csatolandó.

[2]) L. Art. 24.

[3]) A püspököknek engedett felhatalmazás eképen szól: »Tenendi et legendi, non tamen aliis concedendi, praeterquam ad tempus tamen iis sacerdotibus et laicis, quos praecipue idoneos atque honestos esse sciat (tudniillik a püspök), libros prohibitos exceptis operibus Dupuy, Volney, M. Reghellini, Pigault-Lebrun, De Potter, Beutham, I. A. Dulaure, Fêtes et courtisane de la Gréce, Novelle de Casti, et aliis operibus de obscoenis et contra religionem ex professo tractantibus.«

esetén és nem átalában, hanem csak egyes könyvekre nézve.[1])

A püspökökön kivül ilyetén joggal birnak az *apostoli helynökök*, a külön, senkinek alá nem vetett területtel biró *apátok* (nullius dioeceseos, minő nálunk a pannonhalmi benczés főapát), a kiváltságos *szerzetesrendek főnökei* söt valószinüleg az egyes házakéi is, ha alattvalóik felett rendes joghatósággal birnak, *priorok*, kik valódi elöljárói a monostornak, (a kik apátnak vannak alávetve, nem tartoznak ide) és a Jézus Társaságnál a *Rectorok* és *Vice-Rectorok;* de már a ministerek és az egyes házak főnökei nem.

Ugyane joghatóság megilleti a *püspökhelyettest* is, nem mint egyháznagyot, hanem mint a megyés püspökkel, ennek megbizása folytán egy és ugyanazon püspöki hatalmat gyakorló egyént. Esperesek, plébánosok stb. szintén birhatnak a szóban forgó joghatósággal a püspök általános vagy egyes esetre adott meghatalmazásából.

Hogy azonban a fent elősorolt egyházi személyek általános felhatalmazást adhassanak a nevezett olvasási stb. engedély megadhatására, *külön pápai felhatalmazásra* van szükségök[2]) s e felhatalmazással a szentszék intelme szerint csak ritkán s igazságos és kellően indokolt esetben élhetnek, a mi arról tesz tanuságot, hogy ez engedélyt nem szivesen adja meg.[3])

---

[1]) Id. konst. 25. sz.: Eppi aliique praelati jurisdictione quasi eppali pollentes pro *singularibus libris* atque in *casibus tantum urgentibus* licentiam concedere valeant.

[2]) L. i. konst. 23. sz.

[3]) Id. konst. 25. sz.: Quod si iidem (episcopi aliique praelati jurisdictione quasi eppali pollentes) generalem a Sede apostolica impetraverint facultatem, ut fidelibus libros proscriptos legendi retinendique licentiam impertiri valeant, eam nonnisi delectu et ex justa et rationabili causa concedant.

A római szentszéktől a tiltott könyvek olvasására adott engedély többféle lehet. A kinek felhatalmazása van az Indexben foglalt könyvek olvasására, nem bir egyuttal engedélylyel a püspök által tiltott könyvek olvasására, hacsak a szentszéktől nyert felhatalmazás nem oly záradékkal adatott, mely az utóbbi jogot is magában foglalja. Az általános törvény alól adott felmentés ugyanis nem ment fel egyszersmind a részletes törvény alól. Ez állitás igazsága kitünik azon felhatalmazásokból, melyeket a szentszék a magának fentartott esetek alól való feloldozásra szokott adni. Igy pl. XIV. Benedek 1752. évi aug. 21-én *Pias christifidelium* cz. konstitucziójában a III. §-ban a S. Maria de Succursu szerzeteseknek adott felhatalmazást eképen korlátozza: »És azonkivül a csak Nekünk és az apostoli szentszéknek s nem egyszersmind az egyházmegyei főhatóságok által is fentartott eset alól (t. i. adatik felhatalmazás), hacsak azon egyházi hatóságnak külön engedélye hozzá nem járul.«[1]) Ugyszintén a S. Poenitentiaria által adott felhatalmazásokra nézve: »Óvakodjál feloldozást adni az egyházmegyei főhatóságok által fentartott esetek alól, hacsak azoktól felhatalmazást nem nyertél.«[2])

E hasonló vonatkozásu esetekből láthatjuk, hogy az Index-kongregáczió által adott olvasási engedély csak azon könyvekre terjed ki, melyek az Indexben foglaltatnak, s nem egyszersmind a püspök által til-

---

[1]) »Et praeterquam in casibus Nobis et Sedi Apostolicae dumtaxat, non vero etiam Ordinariis locorum reservatis, nisi eorundem Ordinariorum licentia respective accedat.«

[2]) »Et abstineas absolvere a casibus reservatis locorum Ordinariis, nisi facultatem ab eisdem obtinueris.«

tottakra is, melyekről a kongregáczió nem is bir mindig tudomással.[1])

A mi a tiltott *könyvek* olvasására nyert engedélyt illeti, kiterjed a *hirlapokra, ujságokra* stb. is; de *viszont nem,* minek okát azon különbségben találjuk, a mely tekintély, tartósság stb. tekintetében van a könyv s az egyéb nyomtatványok között. (L. 73. l. 2. jegyz.)

A római szentszéktől nyert felhatalmazás mindenütt érvényes, mig a püspöktől, mint alárendelt hatóságtól származó engedélyt illetőleg nincsenek egy véleményen a tudósok. Vannak, kik azt vitatják, hogy a püspöki engedélylyel az egyházmegye területén kivül élni nem lehet, mig mások, nem kisebb tekintélyüek az ellenkezőt állítják ama helyes megokolással, hogy ez engedély *személyes kiváltság,* mint általában az általános törvény alól adott felmentvény.[2])

Természetes, ha a püspök a felhatalmazás használatát az engedély-okmányban meghatározza, ahoz kell alkalmazkodni. Legczélravezetőbb volna, ha a püspökök a némely egyházmegyében divó s többféleképen magyarázható záradékot mellőzve, *határozott felhatalmazást* adnának az egyházmegye területére, a mi az új törvény enyhébb felfogásához mért eljárás lenne.[3])

A tiltott könyvek olvasására adott engedély *idő szerint is korlátozható s visszavonható,* a mint ez a dolog természetéből önként következik. Az, hogy a püspök öt évre terjedő felhatalmazással bir, nem akadályozza őt abban, hogy hosszabb időre szóló engedélyt ad-

[1]) Id. konst. 26. sz.: Omnes qui facultatem apostolicam consecuti sunt legendi et retinendi libros prohibitos, nequeunt ideo legere et retinere libros quoslibet aut ephemerides ab ordinariis locorum proscriptas, nisi eis in apostolico indulto expressa facta fuerit potestas legendi et retinendi libros a quibuscumque damnatos. — [2]) V. ö. Vermeersch, i. m 58. l. — [3]) V. ö. Vermeersch, i. m. 58. Arndt 250—257. l.

hasson, mivel az öt évre szóló felhatalmazások folyton megujíttatnak.

A kinek engedélye van a tiltott könyvek olvasására *ad effectum eos impugnandi*, és nem ily szándékkal olvasta azokat, hanem csak kiváncsiságból, nem esik kiközösités alá, ha a könyv ily fenyiték mellett van tiltva. Az engedélynek ugyanis belső czélja *(finis operis)* az, hogy feloldjon az olvasást tiltó törvény alól, tehát azzal élni lehet, bármi legyen is az olvasó szándéka *(finis operantis)*; azért ha az engedély az utóbbit is korlátozni akarja, akkor a fenti záradékhoz még hozzá szokott tétetni: *alias non*, vagy *secus erit irritum!*[1])

A új jog enyhébb volta a régivel szemben főleg abban nyilvánul, hogy az eretnekfők (pl. Luther, Kalvin, Melanchton, Döllinger stb.) iratait nem tiltja általában, akár ellenséges indulatuak a hittel szemben, akár nem; ez iratok olvashatók, ha nem támadják a a kath. vallást s az egyházat, sőt a nevezett eretnekek vallásos könyvei sincsenek már tiltva, hanem csak azok, a melyekben az egyház ellen való támadás foglaltatik vagy a melyek valamely tévelyt ajánlanak s védelmeznek.[2]) A nem-katholikusok imakönyvei, kátéi, prédikácziói stb. egyelőre tilosak; de ha ezek sem támadják egyenesen a kath. hitet, úgy a tévelylyel szemben erős egyének olvashatják.[3])

---

[1]) L. Arndt, i. m. 252. l.

[2]) Id. konst. 3. sz.

[3]) XIV. Benedek az Index-szabályokat magyarázó iratában ezeket emliti fel: *Agenda, formulae precum, apologiae, calendaria*, martyrologia et necrologia (gyászbeszédek), carmina, libri, in quibus eorum fides ac religio *commendatur* (!) catecheses, catechismi omnes, colloquia (vallásos párbeszédek), conferentiae, confessiones. Mindenesetre a katholikusnak nagyon óvatosnak kell lennie az elsorolt könyvek olvasásánál, nehogy saját hitének rovására történjék!

3. §. A könyvkiadás.

Lássuk azon eljárást, melyet az új konstituczió követel, ha valamely könyv kiadásáról, sajtó utján való közzétételéről van szó.

Az egyház a *könyvnyomtatót*, illetőleg *kiadót* tekinti ez esetben a főtényezőnek; ha a törvényben *editor*-ról van szó, mindig ez utóbbi értendő. A szerző esetleg titokban is maradhat, de a kiadó mindig nyilvánosan szerepel. Az is gyakori eset, hogy nem a szerző adja sajtó alá művét, hanem más, kinek tulajdonjogát művére nézve eladta, vagy esetleg az ő tudta, akarata ellenére vagy halála után adják ki, ezért nem kötelezi a törvény a *szerzőt*, hanem a *kiadót* vagy *nyomdászt* arra, hogy a kinyomandó munkát egyházi birálat alá bocsássa. Innen van, hogy a törvény nem a szerző, hanem a kiadó püspökét tartja illetékesnek a könyv birálatára.[1])

A törvény kötelezi azt is, ki a kéziratot nyomdába adja. Ha a kiadó előre tudja, vagy az iróval, birálóval folytatott tárgyalások folyamán értesül arról, hogy a mű tilva van, nem szabad sajtó alá bocsátani. Ezért adja a püspök az esetleges jóváhagyási engedélyt a szerzőnek, nem pedig a kiadónak.[2])

Lássuk az ide vonatkozó határozatokat részletesen.

A) Kiszabott kiközösítéssel, mely alól azonban bármely gyóntató atya feloldozhat (excommunicatio

---

[1]) Id. konst. 35. sz. Approbatio librorum . . . pertinet ad ordinarium loci in quo publici juris fiunt. A nyomtatás és kiadás helye nem mindig ugyanaz, mivel néha a kiadó idegen helyen nyomatja a könyvet.

[2]) Id. konst., 40. sz. Absoluto examine . . . ordinarius . . . publicandi licentiam . . . *auctori* concedat. V. ö. Dr. Hollweck i. m. 24. l.

lat. sent. nemini reservat.), sujtja a törvény azt, a ki az illetékes püspök engedélye nélkül

a) a szentirást[1]) akár egész terjedelmében, akár egyes könyvek szerint felosztott részeiben, akár az eredeti szövegben, akár valamely fordításban kinyomatja,

b) a ki a szentiráshoz, vagy annak egyes részeihez irt magyarázatokat vagy jegyzeteket kinyomat.

B) A szerző vagy kiadó illetékes püspökének itéletétől függő büntetést von maga után,

a) az oly könyvek új kiadása vagy fordítása, melyeket a szentszék már egy izben akár szóval kárhoztatott, akár az Indexre tett, vagy valami módon az általában tiltott könyvek közé tartoznak, hacsak a káros helyek nem töröltettek s az új kiadáshoz az Index-kongregáczió a szükséges engedélyt meg nem adta;[2])

b) az oly könyvek kiadása, melyek babonás dolgokra, u. m. jóslásra, varázslatra, spiritismusra stb. efélére oktatnak, vagy ilyeneket ajánlanak;[3])

c) a jogositatlan, azaz egyházhatósági engedély nélkül kiadott bármely könyv vagy irat, mely ily engedély nélkül ki nem adható; ide tartoznak:

---

[1]) Id konst. 48. sz.: Qui sine ordinarii approbatione sacrarum scripturarum libros vel eorundem adnotationibus vel commentarios ... imprimi faciunt, incidunt ipso facto in excommunicatione nemini reservatam.

[2]) Id. konst. 31. sz.: Libros ab apostolica sede proscriptos nemo audeat iterum in lucem edere: quod si ex gravi et rationabili causa singularis aliqua exceptio hac in re admittendo videatur, id nunquam fiet, nisi obtenta prius sacrae Indicis Congregationis licentia, servatisque conditionibus ab ea praescriptis. — Ha az Index-kongregáczió eme záradékkal kárhoztatott valamely könyvet: *»donec corrigantur«*, a javitás eszközlése után mi sem állja utját az új kiadásnak.

[3]) Id. konst., 12. sz.: Nefas esto libros edere ... in quibus sortilegia, divinatio ... aliaeque hujus generis superstitiones docentur et commendantur.

1. mindazon könyvek vagy iratok, melyek új jelenéseket, kinyilatkoztatásokat, látományokat, jövendöléseket, csodákat tartalmaznak;

2. melyek új ájtatossági gyakorlatot közölnek, habár ezek magán ájtatosság czéljából írattak is;

3. minden búcsut hirdető könyv, irat, czédula stb. s az ezekről szóló jegyzék;

4. minden új litánia, mely az egyházi szertartásoknál használtaktól eltér;

5. minden imakönyv s imaformula;

6. minden katekizmus és vallásos könyv;

7. minden könyv és irat, mely a keresztény erkölcstanról, keresztény tökéletességről vagy misztikáról értekezik;

8. mely a szentirás, alap- és ágazatos hittan, egyháztörténet és jog, bölcseleti theologia, s bölcseleti erkölcstan köréből veszi tárgyát, általában szólva, minden munka, mely vallási s erkölcsi tartalmú vagy mely főleg a vallás és erkölcs tételeiről értekezik.[1])

d) Czikkek közlése oly napi- vagy hetilapokban, folyóiratokban, melyek egyház- s erkölcsellenes irányukról ismeretesek, tiltva van, ha nincs rá valamely jogos és észszerü ok;[2])

---

[1]) Id. konst. 41. sz.: Omnes fideles — úgy az egyháziak, mint a világiak — tenentur praeviae censurae ecclesiasticae eos saltem subjicere libros, qui divinas scripturas, sacram theologiam, historiam ecclesiasticam, jus canonicum, theologiam naturalem, ethicen, aliasve hujusmodi religiosas aut morales disciplinas, ac generaliter scripta omnia, in quibus religionis et morum honestatis scepecialiter intersit.

[2]) Id. konst., 22. sz.: Nemo e catholicis, praesertim e viris ecclesiasticis, in hujusmodi (n. 21. qui religionem aut bonos mores *data opera*, impetunt) diariis, vel foliis, vel libellis periodicis quidquam, nisi suadente justa et rationabili causa publicet. — E paragraphus nem követeli, hogy a ki, legyen az egyházi vagy világi, valamely egyházellenes lapban czikket

e) világi papnak semmiféle tárgyu munkát sem szabad a nélkül kiadnia, hogy azt a megyés

---

akar közölni, ehez az egyházi főhatóság beleegyezését kérje ki; az kinek-kinek lelkiismeretbeli dolga; egyes czikkek közlésével u. i. nem működik közre az illető lap szerkesztésében, s ha erre észszerű s méltányos oka van, meg is engedhető.

Ily észszerű s megengedhető ok például, hogy valaki akár a saját személye, akár állása vagy valamely ártatlan egyén ellen szórt rágalmat visszautasítsa, a megtámadott vallást vagy erkölcsöt megvédelmezze, valamely tévesen magyarázott hitbeli vagy erkölcsi igazságot avagy történeti tényt a valóságnak megfelelőleg előadjon stb.

Ha pedig nincs az elősorolt példákhoz hasonló »*justa et rationabilis causa,*« katholikus, főleg pedig egyházi egyén, egyház- s vallásellenes ujságba, folyóiratba stb, semmiféle czikket sem küldhet, a mint azt a fentebb közölt törvény szavai világosan mondják. A törvény e szigorú intézkedése pedig teljesen igazságos és üdvös. Mert:

1. Katholikus férfiuhoz, főleg pedig paphoz méltatlan, sőt tisztességtelen dolog, hogy bármily csekély részben is, közreműködjék valamely téves erkölcsi irányú vagy vallás- s egyházellenes lap szerkesztésében; a józan gondolkozásuak ugyanis akként fogják megitélni, hogy vagy a hite fogyatékos, vagy lelkiismeret dolgában áll gyenge lábon, s ha pap az illető, bizonyára nem tekintik őt Isten méltó szolgájának, ha tehetségét s tudását Isten ellen való lap támogatására használja fel.

2. E támogatással botrányt okoz s alkalmat ad a különféle megszólásokra s rágalmakra.

3. Megingat másokat is józan itéletükben s lelkiismeretükön tágít, midőn tettével azt látszik bizonyítani, hogy a téves irányban működő sajtót támogatni nem is oly veszélyes dolog, mert papi egyének is azt cselekszik.

4. E közreműködés a rossz sajtónak nagyobb körben való elterjedését eszközli s így az általa elhurczolt lelki métely mindig többet és többet ront meg.

Ez utóbbi okra való tekintetből egyes czikkek közlése azon czélból sem engedhető meg, hogy *némi jót* is közöljön az illető lap; mert e körülmény folytán olyanok is előfizetnek reá, a kik eddig óvatosan távol tartották maguktól. Röviden szólva: katholikusok, és pedig sem világiak, sem egyháziak gonosz irányú lapokat, folyóiratokat stb. közleményeikkel nem támogathatnak.

Pennacchi (in fasc. VI. 1898. Act. S. Sedis) ezen intelmet adja a kath. hirlapíróknak: »ephemeridum catholicarum praestantissimos scriptores rogamus, ne nobis irasci velint, si veritatis zelo ducti eos moneamus, ut si quando erroris alicujus contra fidem, bonos mores, historicum aliquod factum, praesertim supernaturale, confutationem sint aggressuri, rem strenue et solidissimis agant argumentis, ut errantibus os prorsus obstruant. Plane etenim scimus gloriatos aliquando fuisse pessimorum diariorum scriptores de levi atque prorsus superficiali confutatione a catholicis exhibita: Non nos

püspöknek be ne mutassa s tanácsát, illetőleg utasítását a közlésre nézve ki ne kérje;[1])

f) hasonló püspöki engedélyre van szüksége a világi papnak, ha valamely lap vagy folyóirat szerkesztését akarja elvállalni;[2])

g) a birálat alá adásra köteles könyvnek vagy egyéb iratnak névtelenül vagy álnév alatt való közlése szintén tilos, hacsak a püspök a névtelen vagy álnév alatt leendő közlést is meg nem engedi.[3])

---

confutarunt, aiebant, non nobis responderunt. Et confiteri cogimur, eos vere gloriatos fuisse; quandoquidem adeo levis et inconsulta catholici scriptoris responsio, de qua loquimur, erat, ut adversariorum sophismata minime elideret. Ejusmodi scribendi ratio, non bona sed mala plurima parturit, cum errantes magis magisque in erroribus susceptis confirmentur, eruditi catholici e contra catholicas ephemerides spernant projiciantque.«

Az e törvény ellen vétők nem esnek ugyan kiszabott büntetés alá, de a püspök által meginthetők, sőt kánoni büntetéssel is sújthatók a 49. §-ban közölt határozat alapján.

[1]) Id. konst. 42. sz.: Viri e clero saeculari ne libros quidem, qui de artibus scientiisque mere naturalibus tractant, inconsultis suis ordinariis publicent, ut obsequentis animi erga illos exemplum praebeant. — Mint az utolsó mondatból kitetszik, itt nem arról van szó, hogy a pap kiadandó munkájának kéziratát bemutassa püspökének vagy pedig engedélyt kérjen tőle, hogy azt kinyomathassa, hanem az egyházi főhatóság iránt tartozó tisztelet s engedelmesség nyilvánításáról. Hogy nagy lelki szegénységet árulna el, a ki ezt bármely okból elmulasztaná, felesleges bizonyítanunk. A törvény ellen vétő ismétlés esetén a 49. §-ban foglaltak szerint büntethető.

[2]) Id. konst. 42. sz.: Iidem (viri ecclesiastici) prohibentur, quominus absque praevia ordinariorum venia, diaria vel folia periodica moderanda suscipiant. A »*folia periodica*« alatt itt a *diarium*-, napilaphoz hasonló ujságokat kell értenünk, melyek amattól csak a megjelenés idejére nézve különböznek. Nem tartozik ide pl. az »Új magyar Sion,« a »Hittudományi« vagy »Bölcseleti Folyóirat,« mert ezek már könyv számba mennek. (V. ö. 61. l.)

Mivel a törvény általános, kiterjed a nem vallásos, hanem bármely közönbös vagy akármily tudományos tartalmu lapokra is.

[3]) Id. konst. 43. sz.: Nullus liber censurae ecclesiasticae subjectus excudatur, nisi in principio nomen et cognomen tum auctoris, tum editoris praeferat, locum insuper et annum impressionis atque editionis. Quod si aliquo in casu, justas ob causas, nomen auctoris tacendum videatur, id permittendi penes ordinarium potestas sit. — Az egyháznak az anonymitás

4. §. A könyvterjesztés.

Az új konstituczió határozatai a könyvek árusítására, terjesztésére vonatkozólag köteleznek minden könyvkiadót s könyvkereskedőt. Midőn e helyt könyvkereskedőkről szólunk, értjük azokat, kik katholikus névvel dicsekszenek (*»qui catholico nomine gloriantur«*), bár a törvény egyaránt kötelez minden könyvkereskedőt, még az *akatholikusokat is*, mert a keresztség szentségének felvétele által ezek is alá vannak vetve az anyaszentegyháznak; de mivel az egyház ezekre nézve nem szokta hatalmát érvényesíteni, foglalkozunk csak a kath. vallásuakkal, kik természetesen kötelesek az egyháznak ide vonatkozó törvényeit pontosan s lelkiismeretesen teljesíteni.

Hogy mily fontos tényező a könyvkereskedő a könyvek terjesztésében, azt felesleges említeni, s hogy figyelmét az egyház a tárgyalt új törvénynél is ráirányítja, csak természetes.

Lássuk az ide vonatkozó határozatokat.

A) A római pápának különösen fentartott kiközösítés (excommunicatio latae sententiae Romano Pontifici reservata) alá esnek a könyvkereskedők, a kik különös engedély nélkül raktáron tartanak, kinyomatnak, kiadnak vagy terjesztenek és megvételre ajánlanak oly könyveket, füzeteket és füzetben megjelenő folyóiratokat, a melyeket ismert hithagyók vagy eretnekek irtak, s a melyekben vallási tévtanok adatnak

ellen való intézkedése nem újkeletű. Gelasius pápa decretumában a martyrok szenvedéseiről névtelenül irt történetek olvasását megtiltotta: »ideo *secundum antiquam consuetudinem* in Sancta Romana Ecclesia non leguntur, quia et eorum, qui conscripsere, nomina penitus ignorantur«. V. ö. Arndt i. m. 45. l. VIII. Kelemen pedig *Instructiojában (De impressione librorum* §. I.) igy ir: »Nullus liber in posterum excudatur, qui non in fronte nomen, cognomen et patriam praeferat auctoris.«

elő és védelmeztetnek; vagy a melyeket a pápa külön dekrétumban és czím szerint felemlítve kárhoztatott.[1])

B) Kiszabott, de senkinek fenn nem tartott kiközösítés terhe alatt tiltatik a szentirásnak, részben vagy egészben, úgy szintén a' hozzá csatolt magyarázó jegyzetek, kommentárok, szóbelileg vagy irásban adott engedély nélkül való kinyomatása.[2])

C) A püspök itéletétől függő s esetről-esetre meghatározott büntetés alá esnek:

a) a 3. §. A) és B) alatt felsorolt iratok s azok fordításainak kinyomatását s elárusitását eszközlők, valamint azon könyvekéi is, melyeket a római szentszék vagy a megyés püspök névszerint kárhoztatott, a melyek az Indexre vannak vetve vagy általános tilalom alá esnek. Az ily könyvek új kiadása s utánnyomása csak az Index-kongregáczió engedélyével eszközölhető.[3])

[1]) Id. konst., 47. sz.: Omnes et singuli scienter . . . retinentes . . . sine auctoritate Sedis Apostolicae libros apostatarum et haereticorum haeresim propugnantes, nec non libros cujusvis auctoris per Apostolicas literas nominatim prohibitos . . . imprimentes et quomodolibet defendentes, excommunicationem ipso facto incurrunt Romano Pontifici speciali modo reservatam. Az »imprimentes« magyarázatára s az összes közreműködők bünösségére nézve lásd a 64 l. Megjegyzendő, ha a könyvkereskedő a Congr. Indicis-től nyert felhatalmazást valamely fent elsorolt könyv elárusitására, nincs egyuttal arra is felhatalmazva, hogy azt hirdetés utján ajánlja, terjeszsze, mert ez eljárása már az illető kárhoztatott könyv defensio-ja, védelmezése lenne, a mi feltétlenül tiltott cselekedet. V. ö. Dr. Hollweck i. m. 48. l.

[2]) Id. konst. 48. sz.: Qui sine ordinarii approbatione sacrarum scripturarum libros, vel eorundem adnotationes vel commentarios imprimunt . . . incidunt ipso facto excommunicationem nemini reservatam. — Hogy az *imprimentes* alatt itt a kiadókat érti a törvény, dr. Hollweck a trienti zsinat ide vonatkozó határozatából (Sess. VI.) s VIII. Kelemen *Instructiójából, De impressione,* II. §. VI. következteti. V. ö. Hollweck, i. m. 49. l.

[3]) Id. konst. 31. sz.: Libros ab apostolica sede proscriptos nemo audeat iterum in lucem edere: quod si ex gravi et rationabili causa etc.

b) Tilos mindazon (3. §. B. c. 1—8.) könyvnek ujra nyomatása s árulása, melyek egyházi birálat tárgyát képezik, mindaddig, mig a nyomatási engedély meg nem adatott vagy legalább biztos remény nincs reá, hogy meg fog adatni;[1])

c) nem szabad oly könyvet, mely egyházi birálat alá adandó, a megjelenés idejének s helyének, valamint a kiadó és szerző nevének megjelelése nélkül kiadni, hacsak ez utóbbiak anonymitását a püspök meg nem engedte;[2])

d) tilos a misekönyvek, breviarium, szertartáskönyv, az u. n. caerimoniale és pontificale s más hasonló, a szertartásoknál használt könyv új kiadása, ha az nem egyezik meg teljesen az eredeti rómaival s ezt a püspök birálata nem igazolja;[3])

---

[1]) Id. konst. 44. sz.: Noverint typographi et editores librorum novas ejusdem operis approbati editiones novam approbationem exigere, hanc insuper textui originali tributam ejus in aliud idioma versioni non suffragari.

[2]) Id. konst. 43. sz.: Nullus liber censurae ecclesiasticae subjectus excudatur, nisi in principio nomen et cognomen tum auctoris tum editoris praeferat, locum insuper et annum inpressionis etc. — Fentebb említettük, hogy már Gelasius és VIII. Kelemen elrendelték, hogy a kiadandó könyvön a szerző neve kitétessék. Az új törvény e követelést a kiadóra is kiterjeszti s méltán, mert ugyanazon ok forog fenn a kiadóra nézve is. Ez ok pedig az, hogy a szerző vagy kiadó, ha az hit s erkölcs ellen való dolgokat ir vagy kiad, kérdőre vonható, esetleg büntethető legyen. E szokást az egyház a Congregatio Indicis által kezdettől fogva gyakorolta aképen, hogy megidézte a szerzőt s a téves vagy erkölcstelen könyv visszavonására kényszeritette. Ama parancs, hogy a szerző vagy kiadó neve s a megjelenés helye s ideje is meg legyen a könyvön jelölve, szintén igen okadatolt. Napjainkban u. i. nem ritka eset, hogy a kiadók költség kiméléséből egyszerre több ezer példányt nyomatnak s azt több kiadás gyanánt adják el, pedig tényleg csak az első. Megtörténhetik, hogy az index-kongregáczióhoz ily hamis új kiadásu könyv kerül s azt kárhoztatja e záradékkal: *donec corrigatur*. Azok tehát, a kik pl. csak a második kiadás eltiltásáról értesültek, tévednek s ártalmas könyvet olvasnak. L. Pennacchi, *Acta S. Sedis*. 501. l.

[3]) Id. konst. 18. sz. In authenticis editionibus Missalis, Caeremonialis episcoporum, Pontificalis romani, aliorumque librorum liturgicorum (pl. Horae diurnae, Officia hebdomadis sanctae stb.), a Sancta Sede Apostolica appro-

e) tilos a tiltott könyvek eladása az Index-kongregáczió határozott s az illetékes püspök közvetítése útján szerzett engedély nélkül, sőt az adott engedély is hihetőleg csak azon könyvekre vonatkozik, melyek olvasása meg van engedve;

f) erkölcstelen tartalmú könyvek eladása, kikölcsönzése s tartása tilos, melyekhez mégis a régi és új klaszikus irók művei, habár erkölcsi tekintetből kifogásolt helyeket is tartalmaznak, nem számíttatnak. Az ezen pont alá foglalt, vagyis erkölcstelen könyvek eladása s bármely úton-módon való terjesztése semmiféle okból sem engedhető meg; [1])

g) tilos az Üdvözítő, Bold. Szűz, angyalok és szentek képeinek bármily módon való előállítása az illetékes püspök engedélye nélkül, valamint az egyházi felfogásnak meg nem felelő képek eladása s terjesztése; [2])

---

batorum, nemo quidquam immutare praesumat: si secus factum fuerit, hae novae editiones prohibentur. — Az új kiadás összehasonlítása a hiteles rómaival az illetékes püspök feladata.

[1]) Az erkölcstelen könyvekre s klasszikusokra nézve l. fentebb 78—80. l. 2. s. 1. jegyzetét.

[2]) Id. konst. 15. sz.: Imagines quomodocumque impressae Domini Nostri Jesu Christi, B. Mariae V., angelorum atque sanctorum vel aliorum servorum Dei ab ecclesiae sensu et decretis difformes omnino vetantur. — Ide vonatkozó szabályokat XIV. Benedek közöl az Indexéhez irt decretumában, melyben megtiltja, hogy csak a szentek képeit megillető fénykörrel (aureola) nem szabad a meghaltak képeit ellátni, továbbá a gyermek Jézust a Bold. Szűzzel csak a hagyományoknak s az egyházi felfogásnak megfelelőleg szabad ábrázolni. Tilos továbbá minden illetlen s az áhitatot sértő kép. E szabályokat manapság is figyelemben kell tartaniok a képiróknak. XIII. Leo törvénye főleg a különféle mechanikai úton előállitott képekre vonatkozik, minők az aczél-, a réz- s fametszetű, az olajnyomatu, xylographia, lithographia, phototypia, photographia stb. utján sokszorosított képek; a melyek már az új konst. előtt készültek, eladhatók. Az ujonan előállitandó képekre nézve azonban már kötelező a törvény ama rendelkezése, hogy a

h) tilos minden, az egyház által elvetett vagy visszavont búcsu terjesztése.[1])

A kiadókra nézve már büntetés az is, hogy bizonyos könyvek s minden kép, mely egyházi engedély nélkül jelent meg, minden további eljárás nélkül törvény szerint tilos s ily formán azoknak a katholikusok közt való terjesztése lehetetlenné van téve, bár nem minden censura-köteles irodalmi s nyomdai termék tartozik ezen osztályba, melyek a nyomatási engedély ki kerülésével látnak napvilágot.

Minden további eljárás nélkül tilos az egyházi birálatot nélkülöző

1. bármily alakú s bármily módon előállitott szentkép, legyen az akár imával ellátva, akár nem;

2. mindazon könyvek s iratok, melyek új megjelenést, kinyilatkoztatást, látományt, jövendölést s csodákat tartalmaznak;

3. a búcsut hirdető könyvek s ilyenekről irt jegyzék, búcsu-czédulák s füzetek;

---

püspök engedélye kikérendő. A művészi technika szintén alá van vetve némileg a törvénynek, mert a helytelenül, tökéletlenül rajzolt és festett képek gúny tárgyává tehetik a vallást és sértik a hivők ájtatos lelkületét. Az *érmekről* vitatkoznak a theologusok, mivel a pénzeken s érmeken levő képek nem annyira nyomatnak, mint inkább *veretnek*. A *szobrok* oly megitélés alá esnek, mint a képek. A két utóbbi (képek és szobrok) terjesztésénél könnyen keresztülvihető a törvény, mert nem oly gyors elterjedésüek, mint a fentebb elsorolt s mechanikailag előállitott képek s azonfelül legtöbbször megrendelés folytán készülnek, a megrendelők pedig manapság birnak annyi jóizléssel, hogy az egyházi szellemet sértő képet v. szobrot nem fogadják el. Természetes, hogy nemcsak a nyilvános helyeken kiállitott, hanem a magán ájtatosságnál s diszül stb. alkalmazott képek is tilosak, ha a törvénynyel ellenkezők, mert ezek *»omnino vetantur.«*

[1]) Id. konst. 16. sz.: Universis interdicitur indulgentias apocryphas, et a Sancta Sede Apostolica proscriptas vel revocatas quomodocumque divulgare. Quae divulgatae jam fuerint, de manibus fidelium auferantur. — E paragrafus semmi más kötelezettséget nem ró a hivekre, mint hogy engedelmeskedjenek a püspökök s elöljárok e tárgyra vonatkozó parancsainak.

4. ima-, elmélkedő s egyéb ájtatos könyv, káté, vallásos tankönyvek s minden a keresztény erkölcstan, aszkézis és misztika körébe vágó művek s iratok;

5. minden új ájtatosságot tartalmazó könyv s irat még az esetben is, ha az csak magán ájtatosságra van is szánva s ez a szándék kellően hangsúlyozva van;

6. a szentirás kiadásai s a hozzá irt magyarázatok s jegyzetek.[1])

Nem sorolandók ez osztályba, jóllehet egyházi birálat nélkül jelennek meg, a dogmatikai, erkölcstani, egyháztörténeti s jogi, továbbá a bölcseleti theologia és erkölcstan s egyéb hasonló tárgyak körébe eső művek, a mennyiben nincsenek a fenti 1—6. szám alá foglalva vagy egyéb ok miatt nem tartoznak a tiltott könyvek közé, pl. akatholikus szerzőtől valók, valamely tévelyt védelmeznek stb.[2])

5. §. A könyvbirálat.

A *censura,* egyházi könyvbirálat alatt, mint értekezésünk elején mondottuk, az egyháznak ama jogát értjük, melynél fogva valamely könyvről vagy bármiféle iratról megitéli, hogy nem foglal-e magában olyat, a mi a hit- s erkölcstannal ellenkezik; s ha ellenkezik, akár egészben véve, akár csak egyes részeiben, megtiltja annak olvasását s terjesztését. A censura történhetik vagy külön határozat alakjában, melylyel az illetékes egyházi főhatóság valamely megjelölt

---

[1]) A felsorolt (1—6.) számokat v. ö.: az 1-sőt a konst. 15., a 2-at a 13., a 3-at a 17., a 4-et a 20., az 5-et a 13., a 6-at a 7, 8. s 48. számmal.

[2]) Dr. Hollweck, i. m. 52. l.

könyvet a benne foglalt tévtanok miatt kárhoztat, vagy az által, hogy az illető könyvet a tiltott könyvek hivatalos jegyzékébe, az *Indexbe* iktatja. Az előbbi mód arra mutat, hogy az egyházi főhatóság vagy törvényhozó különös sulyt fektet ama könyv elnyomására. Valamely műnek eltiltása nem egyszersmind elitélése a szerzőnek, a ki tévedése mellett igazhitü lehet; de a censura alkalmat ad arra, hogy a szerző e tekintetben kérdőre vonassék.[1])

A censurát, büntetőjogi jelentését tekintve, a római pápa (s a törvényes közzsinat) gyakorolja s itélete kötelező erővel bir az egész egyházra nézve. E jogát azonban a pápa ritkán gyakorolja közvetlenül, hanem rendesen az index-kongregáczió által, melynek segítségére van a S. Congr. Inquisitionis, más néven S. Officium (Szent Hivatal) is.[2]) A censurának, mint óvó szabálynak alkalmazása kevés kivétellel az egyes római kongregácziók jogköréhez tartozik.

De nemcsak a római pápa s a közzsinat, hanem a püspök is gyakorolja a censurát úgy fenyítő, mint óvó értelemben véve. A püspök joga és kötelessége, hogy a vezetésére bizott hiveket az üdvösség megszerzésében segítse s ez oknál fogva hatalommal s eszközökkel is kell birnia, hogy e feladatát teljesíthesse; tárgyunkhoz alkalmazva e tétel igazságát: joga van hiveit a kárhozatos könyvek olvasásától, birásától stb. eltiltani. Már Nagy sz. Leo irja: *»Si quis episcoporum apocrypha per domos non prohibuerit,*

---

[1]) Dr. Hollweck, i. m. 53. l.

[2]) E két kongregáczió szervezetét s ügyrendjét l. 52—54. l. jegyz. V. o. még *Joannis* Card. *Simor,* Epistolarum Pastoralium et Instructionum selectarum vol. II. pag. 355—357. (Strigonii,, 1882.)

haereticum se noverit judicandum, quoniam qui alios ab errore non revocat, seipsum errore demonstrat.«[1]) s XIII. Kelemen 1766. bullájában inti az összes érsekeket, püspököket s a többi egyházi elöljárókat, *»ut creditum sibi Dominicum gregem a noxiorum librorum lectione avertant.«* A trienti Index X. szabálya ugyaneképen határozott: *»Liberum sit Episcopis aut Inquisitoribus generalibus secundum facultatem, quam habent, eos etiam libros, qui his Regulis permitti videntur, prohibere, si hoc in suis regnis aut provinciis vel dioecesibus expedire judicaverint;«* de már VIII. Kelemen Instructioja IV. §-ában határozottan kötelességévé teszi a püspököknek, hogy a rossz könyveket eltiltsák: *»Episcopi et inquisitores seu ab iisdem subdelegati et deputati tam in Italia quam extra penes se habeant singularum nationum indices, ut librorum qui apud illas damnati ac prohibiti sunt, cognitionum habentes facilius prospicere possint, an etiam a suae jurisdictionis terris eosdem recognitos arcere vel retinere debeant.«* Hasonlóan rendelkezett XII. Leo 1825. márcz. 26-án, irván a többek közt: *»quia prorsus impossibile est libros omnes noxios incessanter prodeuntes in Indicem referre, propria auctoritate illos e manibus fidelium evellere studeant* (t. i. a püspökök, érsekek stb.), *ac per eos ipsimet fideles edoceantur, quod pabuli genus sibi salutare, quod noxium ac mortiferum ducere debeant, ne ulla in eo suscipiendo, capiantur specie ac pervertantur illecebra.«* IX. Pius 1864. aug. 24-én kelt körlevelében terjedelmes utasitást ad a püspököknek a könyvtilalomra s censurára vonatkozólag.[2])

---

[1]) Ep. XIV. ad Turib.

[2]) Olv. Arndtnál, 209—212. l.

XIII. Leo idézett konstitucziója határozatai alapján a következőkben soroljuk fel a püspök joghatóságát a censurára vonatkozólag.

a) A püspöknek joga és kötelessége a rossz, vagyis a hittel s erkölcscsel ellenkező s e miatt a hivekre nézve káros könyveket, folyóiratokat s ujságokat czim szerint megnevezve eltiltani s a hivektől elvenni.[1]) Ha a püspök rendelete ellen kivételre hivatkoznék valaki, ez esetben a püspök, mint az apostoli szentszék meghatalmazottja gyakorolhatja jogát s szerezhet érvényt rendeletének.[2])

[1]) E kötelesség és jog benfoglaltik a konst. 26. czikkelyében, a 29-ben pedig határozottan ki van fejezve eképen: *Ordinarii, etiam tamquam delegati Sedis Apostolicae, libros, aliaque scripta noxia in sua dioecesi edita vel diffusa proscribere, aut e manibus fidelium auferre studeant.* A 21. czikk. 2. sz. is kötelezi a püspököket, hogy a rossz sajtóval szemben állást foglaljanak.

[2]) Az idézett 29. p.-ban tehát megujittatik a püspöknek IX. Pius által 1864-ben, az *»Inter multiplices«* kezdetü bullában adott joghatósága, melynél fogva a könyvtilalom s censura ügyében *»tamquam delegati Apostolicae Sedis«* járhatnak el. E joghatóság oda irányul, hogy »praetextu defectus jurisdictionis aut alio quaesito colore Ordinariorum sententias et proscriptiones ausu temerario spernere vel pro non latis habere praesumat.«

Eme záradékból: *»etiam tamquam delegati Sedis Apostolicae«* következik, hogy a senkinek alá nem vetett szerzetesek (Regulares exempti), kik fölött a püspöknek rendesen semmiféle joghatósága sincs, szintén alá vannak vetve a püspök tiltó rendeleteinek, melyek a kárhozatos könyvek olvasására, tartására stb. vonatkoznak. Erre vonatkozólag Vermeersch (i. m. 30. l.) csak a botrány elkerülése végett inti a kiváltságos szerzeteseket, hogy a püspök által kárhoztatott könyveket, hirlapokat ne tartsák, olvassák stb.; de magában véve e tekintetben is kivonja őket a püspök joghatósága alól. Azt irja: »Habent enim Regulares proprie dicti (et etiam quorumdam Congregationum alumni, v. gr. C. SS. Redemtoris) generale privilegium Exemptionis. Inter exceptiones autem, factas huic privilegio, quas tamen diligentissima cura collegerunt auctores, nullibi indicatur praesens casus. Nec materiam istam praetermiserunt, cum diserte doceant Regulares quoad praeviam censuram subdi Episcopis. Facultas autem procedendi etiam ex apostolica delegatione, cujus haec est generalis vis, ut tribuat Episcopo expeditiorem potestatem, non extendit *de se* ad personas non subjectas efficaciam legis Episcopalis, nisi constet in hunc potius finem videtur dari, ut certius possint Episcopi attingere *omnium* libros, ut statim subjicimus.«

A püspök tiltó rendelete egyházmegyéjében mindenkit súlyos bün terhe alatt kötelez, s az ellene vétők egyházi büntetéssel sujthatók. A hol nehezebb kérdésekről van szó s oly könyveket s iratokat kell elbirálni, melyekben a tévely s az erkölcsellenes tan nem elég világosan s biztosan állapítható meg, a püspöknek tartózkodnia kell az itélet kimondásától s az ügyet a római szentszék elé kell döntés végett terjesztenie. Ez az eljárás alkalmazandó oly eseteknél is, midőn a helyzet s körülmények sajátságos volta megköveteli, hogy a legfőbb egyházi tekintély lépjen közbe, a mikor pl. a tévely annyira elterjedt vagy valamely könyv miatt oly nagy az izgatottság, hogy szélesebb körök figyelmét is felkelti, szükséges a legfőbb hatóság közbelépése.[1])

Ennélfogva a püspök gyakorolhatja az előzetes censurát mindazon az egyházmegyéje területén megjelenendő könyveket, iratokat s vallásos tárgyu képeket illetőleg, melyek a tárgyalt konstituczió határozatai értelmében csak engedélylyel adhatók ki;[2]) ilyenek

1. a szentirásnak bármely nyelven való kiadása; csak a nép nyelvén kiadandó szentirás igényel pápai jóváhagyást, mely jegyzetek nélkül jelen meg;

2. minden a szentirással egészben véve vagy annak egyes részeivel foglalkozó munka, minden ahoz irt kommentár s jegyzet;

3. minden oly könyv és irat, mely új megjelenéseket, kinyilatkoztatásokat, látományokat, jövendöléseket s csodákat mond el;

---

[1]) Id. konst. 29. sz.: Ad apostolicum judicium ea deferant (ordinarii) opera vel scripta, quae subtilius examen exigunt vel in quibus ad salutarem effectum consequendum supremae auctoritatis sententia requiri videatur. V. ö. Dr. Hollweck i. m. 55. l.

[2]) L. id. konst. 3. sz.

4. minden könyv és irat, mely új ájtatosságokat ismertet, habár azok csak magán használatra vannak is szánva s ez a körülmény eléggé jelezve van;

5. minden búcsut hirdető könyv, irat, czédula s az ilyeneket elsoroló jegyzék;

6. minden új litánia, mely az egyházilag jóváhagyott s nyilvános, isteni tiszteleteken használtaktól eltér;

7. minden ima- s ájtatos könyv, káté, hitoktató könyv;

8. minden a ker. erkölcstan, aszkézis és misztika körébe vágó oktató könyv és irat;

9. a dogmatica, egyháztörténelem, egyházjog, bölcseleti theologia s erkölcstan irodalmához tartozó s általában minden vallási és erkölcsi törvényt tárgyaló könyv;

10. minden technikailag előállitott és sokszorositott vallásos tárgyu kép.[1])

A szerzetes rendek főnökei a censurát, mint óvó rendszabályt szintén joggal gyakorolják, de csak az alárendelt rendtagok által kiadott könyvekre vonatkozólag s a püspökkel együttesen, kitől szintén kikérendő a nyomatási engedély.[2])

---

[1]) Az itt elsorolt 1. és 2. pontra nézve v. ö. a Const. 7. és 48., a 3-ra a 13., az 5-re a 17., a 6-ra a 19., a 7. és 8-ra a 20.; a 9-re a 41., s a 10-re a 15. szabályát.

[2]) Id. konst. 36. sz.: Regulares praeter episcopi licentiam meminerint teneri se sacri concilii tridentini decreto operis in lucem edendi facultatem a praelato cui subjacent obtinere. Utraque concessio in principio vel in fine operis imprimatur. — A törvényhozó a trienti zsinat határozata értelmében kötelezi a szerzetes rendek tagjait, hogy kiadandó könyveikre főnökeiktől engedélyt kérjenek. Megjegyzendő azonban, hogy a zsinat a IV. ülésben *De editione et usu Sacrorum librorum* tartott beszédében csak oly könyveket ért, melyek *de rebus sacris* foglalkoznak: »Nullique liceat imprimere vel

A Román s az apostoli tartományon[1]) kivül kiadandó könyvek birálatát jelen konstituczió a püspökre bizza. Hogy mennyire szivén viseli az egyház e jog lelkiismeretes gyakorlatát, kitünik az alább idézett czikkelyből, melyben szigorú s pontos utasitást ad a püspököknek, hogy miképen alkalmazzák a törvényt.

A konstituczió határozatai értelmében

1. *censoroknak*, könyvbirálóknak csak oly férfiak választandók, a kik ugy jámborság, mint tudás dolgában kiválók; minden egyes mű megbirálása oly egyénre bizandó, ki az illető szakban jártas s kellő bátorsága van az igazságot bárkivel szemben és pártatlanul kimondani s eljárásában csak Isen dicsőségét s a hivő nép hasznát tartja szem előtt. A püspök a biráló megválasztásánál nincs semmiféle osztályhoz sem kötve; lehet a biráló egyházi vagy világi férfiú,

---

imprimi facere quoscumque libros de rebus sacris sine nomine auctoris, neque illos in futurum vendere, aut etiam apud se retinere nisi primum examinati approbatique fuerint ab Ordinario. Et si regulares fuerint, ultra examinationem et probationem hujusmodi licentiam quoque a suis Superioribus impetrare teneantur, recognitis per eos libris juxta formam suarum ordinationum.« VIII. Kelemen a trienti zsinat e rendeletét minden más tárgyú könyvre is kiterjesztette; e törvény a fentidézett 36. §-ban foglaltatik. E szerint a szerzetesek kötelesek minden, tehát akár a vallás, akár más bármely tudomány körébe tartozó munkájukat úgy a püspök, mint a rendfőnök birálata alá bocsátani. Nem fogadható el azért azok véleménye, kik azt állitják, hogy a szerzetesek nem vallásos tárgyú könyveik kiadásánál mellőzhetik a rendfőnök jóváhagyását, vagy erre csakis a rendi szabályok, az engedelmesség és szegénység fogadalma alapján kötelezhetők: hanem igenis, kötelezi őket az új pápai törvény, a mint kötelezte már őket VIII. Kelemen óta is. Ezt bizonyitja az a tény, hogy a szerzetes rendek minden munkája, mely akár XIII. Leo konstitucziója előtt, akár azután jelent meg, magán hordja mind a két egyházi főhatóságnak, a püspöknek s praelatusnak engedélyét ily formán: *Egyházhatósági s rendfőnöki engedélylyel.* V. ö. Acta S. Sedis, 493. l.

[1]) A Róma városában kiadandó könyvekre nézve a censurát a *Magister S. Palatii* gyakorolja.

akár az egyházmegyéhez tartozó, akár azon kivül álló, egy vagy több s az utóbbi esetben akár egymás után birálják a kiadandó művet, akár pedig együttesen, teljesen a püspök akaratától függő dolog.[1])

2. A birálónak csak az a feladata, hogy meggyőződjék róla, vajjon nem tartatmaz-e a kérdéses mű olyat, a mi ellenkezik a kath. egyház tanításával, hitelveivel s erkölcsi törvényeivel, nem mond-e ellent a kath. tudósok egybehangzó véleményével. A mi nem ellenkezik a pápák s egyetemes zsinatok kijelentéseivel vagy a hithű tudósok tanítását nem sérti vagy egyáltalán még nyilt kérdést képez, a mi fölött szabadon vitatkozhatni: nem képez okot arra, hogy a censura elvesse az illető könyvet. Tehát a censornak nem kell a könyv *tudományos* birálatába bocsátkoznia; akár megüti az illető munka a tudományos mértéket, akár nem, arról csak a szerző lehet felelős. A konstituczió arra is figyelmezteti a censort, hogy tekintsen el a szerző egyes szélsőségeitől, melyek az illető nemzetiségi, családi, iskolai stb. hagyományaiban lelik magyaráza-

---

[1]) V. ö. Dr. Hollweck i. m. 57. l. s Acta S. Sed. 495. l. — Az id. konst. (38. sz.) eként szól: Curent episcopi, quorum muneris est facultatem libros imprimendi concedere, ut eis examinandis spectatae pietatis et doctrinae viros adhibeant, de quorum fide et integritate sibi polliceri queant, nihil eos gratiae daturos nihil, odio, sed omni humano affectu posthabito, Dei dumtaxat gloriam spectaturos et fidelis populi utilitatem. — XIII. Leo e törvényben elődeinek, névszerint VIII. Kelemen, VII. Sándor s XIV. Benedek pápa rendeleteit erősitette meg; VIII Kelemennek »*De Impressione librorum*« szólo s az *Instructió*-ban közölt határozatát majdnem szóról-szóra vette át ő Szentsége. XIV. Benedek a censoroktól megköveteli, hogy legyenek: »homines vitae integros, probatae doctrinae, maturo judicio, incorrupto affectu, ab omni partium studio, personarumque acceptione alienos, qui aequitatem libertatemque judicandi cum prudentia et veritatis zelo conjungunt« ; »*Sollicita ac provida*«, 13. §. A 16. §-ban pedig: » . . . ii solum admittantur, qui scientiam rerum, quas libri continent, diuturno studio acquisitam possideant.«

tukat s világosan kitünik, hogy nem az egyház iránti ellenséges indulatból származnak.[1])

3. A birálónak a könyvet egész terjedelmében el kell olvasnia, nehogy félreértse a szerző állítását, a melyből a további olvasás folyamán kitünik, hogy helyes és kifogástalan. Ha pedig a birálatot befejezte, tartozik jelentést tenni a püspöknek s itéletét a megvizsgált könyről ki kell nyilvánitania. Az itélet háromféle lehet; a mű

a) vagy elitélendő,
b) vagy kijavítandó,
c) vagy kinyomatható s közölhető.

Az első itélet alapján a püspök a könyv kinyomatását s közlését megtiltja, a 3-ik esetben megadja. Ha a könyv javítható, azt tartozik a szerző a birálók utasításai, megjegyzései szerint végrehajtani s addig az illető munkát kinyomatni s terjeszteni nem szbad, mig a püspök a javítást helyben nem hagyja.

---

[1]) Id. konst. 39. sz.: De variis opinionibus atque sententiis animo a praejudiciis omnibus vacuo judicandum sibi esse censores sciant. Itaque nationis, familiae, scholae, instituti affectum excutiant, studia partium reponant. Ecclesiae sanctae dogmata et communem catholicorum doctrinam, quae conciliorum generalium decretis, Romanorum Pontificum constitutionibus atque doctorum consensu continetur, unice prae oculis habeant. A censornak csak az igazságot és méltányosságot kell szem előtt tartania. Felette káros volna, ha a vizsgáló vagy kellő jártasság hiánya folytán vagy oktalan tulzásból egy-egy szó, kevésbbé udvarias kifejezés vagy neki nem tetsző vélemény nyilvánítása miatt, a mi fölött különben az egyház még nem határozott, a könyvet elitélésre kárhoztatná. V. ö. Dr. Holweck i. m. 58. s Acta S. Sed. 498. l.

Azt is meg kell a birálóknak gondolniok, hogy önmagukat teszik ki megszólásnak, ha megfontolás nélkül olyas valamit állitanak, a mi nem felel meg a valóságnak s ily okon kárt okozhatnak a szerző jóhirnevének, sőt anyagi érdekeinek is. A törvényhozó sokat enyhitett a régi szabályokon s egész intézkedését a szelidség jellemzi, kell tehát, hogy ezt a biráló is szem előtt tartsa.

Ha a közlésnek mi sem állja útját, a törvényhozó rendelete szerint a nyomatási engedély a *szerzőnek* irásbelileg s ingyen megadandó, mely engedély a könyv elején vagy végén, esetleg mindkét helyen kinyomandó.[1])

4. A világi papok által irt nem theologiai, hanem *profán* tudománynyal foglalkozó könyvek s olyanok, melyek nem tartoznak a fent (b. 1—10. sz. a.) elsorolt könyvek közé, nem igényelnek egyházhatósági engedélyt a kinyomatásra, csupán bemutatandók a püspöknek, ki, ha kifogása van a könyv kiadása ellen, erről papját lebeszélheti. A konstituczió szerint úgy látszik, ily esetben tulajdonképeni értelemben vett tilalomról nem lehet szó, de az egyház megköveteli, hogy az illető papban legyen annyi egyházi szellem s gyengéd érzület, hogy püspöke tanácsát e tekintetben is szivesen teljesítse.[2])

---

[1]) Id. konst. 40. sz.: Absoluto examine, si nihil publicationi libri obstare videbitur, ordinarius, in scriptis et omnino gratis, illius publicandi licentiam, in principio vel in fine operis imprimendam, auctori concedat. Ha a nyomtatási engedély élő szóval adatnék meg, azért teljes érvényü lenne, mert igy is megfelel a törvény szellemének s az engedély ugyanaz akár irásban, akár szóval van is kifejezve. Az sem szükséges, hogy az adott engedély ugyanazon szavakkal nyomtattassék a könyvre, a mi a gyakorlatban sincs meg, mert rendesen ez a kifejezés használatos: az egyházmegyei hatóság vagy az elöljáróság engedélyével. E mellett bizonyít az a körülmény is, hogy XIII. Leo törölte a régi jog e kifejezését: *authentice appareat* az engedély szavaira nézve. Pennacchi, *Acta S. Sed.* 500. l. E szerző azt a kérdést is felveti, vajjon ellenkeznék-e a törvénynyel, ha a püspök vagy hivatalnoka a birálatért *dijat* fizettetne? Erre akként válaszol, hogy a régi törvény szerint is ingyen kellett a birálatot teljesíteni. De az új konstituczió csak azt rendeli, hogy a püspök az engedélyt *ingyen* adja s e parancs csak a püspökökre vonatkozik s nem egyszersmind a censorokra is; azért ha a birálandó kézirat több kötetre terjedő, nehéz áttekintésü s birálata hosszú időt, fáradságot vesz igénybe, semmi illetlenséget sem követne el a censor, ha a szerzőtől tiszteletdijat kivánna, csak a püspök szabja azt meg s nem a censor. A törvényhozó azon kötelezettségtől is fölmentette a szerzőket, hogy a hiteles kéziratot a birálóknál hagyják. — [2]) Dr. Hollweck, i. m. 59. l.

A római kongregácziók engedélye nélkül nem szabad kinyomatni

1. semmiféle könyvet vagy iratot, mely a boldoggá- és szentté-avatásra vonatkozik,[1])

2. az egyes római kongregácziók összegyűjtött határozatait.[2])

Az új konstituczió kötelességévé teszi minden katholikusnak, egyházinak s világinak egyaránt, nem-

---

[1]) Id. konst. 32. sz.: Quae ad causas Beatificationum et Canonisationum servorum Dei utcumque pertinent, absque beneplacito Congregationis Sacris Ritibus tuendis praepositae publicari nequeunt. — E tilalom akként értendő, hogy addig, mig Isten valamely szolgájának boldoggá vagy szentté avatásának ténye be nincs fejezve, tehát attól kezdve, hogy az ügyiratok az illetékes kongregácziónak átadatnak egész a beatificatio v. canonisatio ünnepélyes kihirdetéséig a *promotor fidei* engedelme nélkül az illető boldoggá vagy szentté avattatottnak sem életéből, sem más reá vonatkozó eseményből a nyilvánosságra hozni mit sem szabad. Erre vonatkozólag már VII. Sándor pápa adott ki (1661. jul. 23.) szigorú rendeletet, melyet a sz. szertartások kongregácziója 1878. jan. 30-án újból kihirdetett s megerősített e szavakkal: »Sacra Rituum Congregatio Causarum Beatificationis Servorum Dei et Canonizationis Beatorum, quae ejus examini proponuntur summam gravitatem perpendens, sui muneris esse duxit illa praecavere pericula, quae ex inconsulta evulgatione eorumdem Servorum Dei rerum gestarum, ac judicialium desuper disquisitionum, luctuosissimis hisce temporibus, facile oriri possent. Perpensis itaque accurate Decretis sa. m. Alex. P. VII. . . . statuendum censuit, ut, firma lege nullibi extra Urbem ipsam, durantibus praedictis rerum publicarum conditionibus, vel donec aliter a Sede Apostolica provisum fuerit, eadem nonnisi a Typographis imprimi valeant, qui ab officio et auctoritate Patris S. Palatii Apostolici Magistri rite dependent, ab eoque approbati habentur. Si secus quaelibet a praefatis Scripturis prelo excusa fuerit, tamquam irrita prorsus ac nulla a S. Congr. officialibus haber debeat.« *Acta S. Sedis* 481. s k.

[2]) Id. konst 33. sz.: Idem (t. i. mint a 32. sz. a.) dicendum de Collectionibus Decretorum singularum Romanarum Congregationum; hae nimirum Collectiones edi nequeant, nisi obtenta prius licentia, et servatis conditionibus a moderatoribus uniuscujusque Congregationis praescriptis. — E törvény czélja, hogy a római kongregácziók határozatainak hitelességét megóvja s ez által a papság s hivek félrevezetésének elejét vegye. Itt *gyüjteményről* lévén szó, természetes, hogy a törvény nem terjeszkedik ki az egyes kongregácziók ama decretumaira, melyek a lapokban vagy folyóiratokban szórványosan jelennek meg. (*Acta S. Sedis,* 483., 481.)

csak a természeti törvény alapján, hanem egyházi törvény erejével is, hogy a rossz és veszélyes könyveket az illetékes egyházi főhatóságnak tudomására hozza, feljelentse.[1])

E parancs első sorban a tanultabb egyéneket, főleg a papokat kötelezi a veszélyes vagy tévelyt tartalmazó könyv feljelentésére. A hiveknek nem szükséges feljelentéseiket közvetlenül a püspöknek küldeni, legczélszerübben járnak el, ha lelkészüknek jelentik fel a gyanus vagy veszedelmes irodalmi műveket. A feladó neve, nehogy kellemetlenségnek legyen kitéve, titokban marad.[2]) Nincs is különben sem czélja annak, hogy a feljelentő neve a szerző előtt ismert legyen, mert a feljelentő személye semmiféle befolyással sem lehet a könyv sorsára nézve. A könyv illetékes, szakértő s lelkiismeretes birák kezébe kerül, kik, mint az eddigiekből tudjuk, csak Isten dicsőségének s a lelkek üdvének előmozditását s nem holmi kicsinyes emberi dolgokat tartanak szemök előtt kötelességük teljesitésében.[3])

* * *

Ezzel végére jutottunk igénytelen értekezésünknek. Csekély erővel rendelkezvén, szedtük össze tekintélyes forrásokból mindazt, a mit szükségesnek véltünk

---

[1]) Id. konst., 27. sz.: Quamvis catholicorum omnium sit, maxime eorum, qui doctrina praevalent, perniciosos libros episcopis aut Apostolicae Sedi denunciare; id tamen speciali titulo pertinet ad nuntios, delegatos apostolicos, locorum ordinarios atque rectores universitatum doctrinae laude florentium.

[2]) Id. konst. 28. sz. Expedit ut in pravorum librorum denunciatione non solum libri titulus indicetur, sed etiam quoad fieri potest, causae exponantur, ob quas liber censura dignus existimatur. Iis autem, ad quos denunciatio defertur, sanctum erit, denunciantium nomina secreta servare.

[3]) Dr. Hollveck i. m. 60 l.

annak bebizonyítására, hogy az *Index* és *Censura* intézménye felette hasznos s elengedhetetlen eszköz arra, hogy az egyház isteni küldetését Alapítója szellemében teljesíthesse.

Ki ne ismerné be az Index intézményének »kiváló érdekes és tanulságos voltát irodalmi és kulturtörténeti tekintetben; mert ritka gyüjteményes munka enged oly mély bepillantást a különféle időszakok szellemi mozgalmai-, irányai- és küzdelmeibe.«[1])

A mai viszonyok közt, mikor a sajtó világhatalommá nőtte ki magát, az Index intézményénél nem lehet biztosabb fegyver az egyház és hivők kezében arra, hogy a legtöbb esetben ellenséges hatalom támadásait visszaverje, cselvetéseit leleplezze s ártalmatlanná tegye.

Ez az *önvédelem* nemcsak joga, de kötelessége is az egyháznak, s mint értekezésünk elején mondottuk, az önvédelemnek ez a formája nem is tőle származik, hanem ebben megelőzte a görög és római nép, követték a protestáns s egyéb felekezetek, az államok s testületek. Vajjon csak a kath. egyháztól lehetne azt rossz néven venni, midőn ez intézkedésével isteni küldetését törekszik teljesíteni? »Kik örök életet hisznek, felfogják az egyház szellemét. Jobb valamit nem olvasni, mint olvasván, a léleknek kárát vallani.«[2]) »*Qui ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.*«

Adja Isten, hogy minél előbb avatottabb toll irányítsa a magyar katholikus közönség figyelmét Üdvözítőnk földi helytartójának itt tárgyalt konstitu-

---

[1]) Id. veszprémi püspöki körlevél, 38. l.

[2]) Religio, 1850. évf. II. félév, 455. l.

cziójára s annak korszerü voltára, hatalmas lendületet adván ezzel amaz örvendetes mozgalomnak, mely a hitélet intenzivebbé tételében s általában a katholikusok öntudatra keltésében immár édes hazánkban is örömmel észlelhető.



FÜGGELÉK.

LEO EPISCOPVS

SERVVS SERVORVM DEI

AD PERPETVAM REI MEMORIAM.

Officiorum ac munerum, quae diligentissime sanctissimeque servari in hoc apostolico fastigio oportet, hoc caput atque haec summa est, assidue vigilare atque omni ope contendere, ut integritas fidei morumque christianorum ne quid detrimenti capiat. Idque, si unquam alias, maxime est necessarium hoc tempore, cum, effrenatis licentia ingeniis ac moribus, omnis fere doctrina, quam servator hominum Iesus Christus tuendam Ecclesiae suae ad salutem generis humani permisit, in quotidianum vocatur certamen atque discrimen. Quo in certamine variae profecto atque innumerabiles sunt inimicorum calliditates artesque nocendi: sed cum primis est plena periculorum intemperantia scribendi, disseminandique in vulgus quae prave scripta sunt. Nihil enim cogitari potest perniciosius ad inquinandos animos per contemptum religionis perque illecebras multas peccandi. Quamobrem tanti metuens mali, et incolumitatis fidei ac morum custos et vindex Ecclesia, maturrime intellexit, remedia contra eiusmodi pestem

esse sumenda: ob eamque rem id perpetuo studuit, ut homines, quoad in se esset, pravorum librorum lectione, hoc est pessimo veneno, prohiberet. Vehemens hac in re studium beati Pauli viderunt proxima originibus tempora: similique ratione perspexit sanctorum Patrum vigilantiam, iussa episcoporum, Conciliorum decreta, omnis consequens aetas.

Praecipue vero monumenta litterarum testantur, quanta cura diligentiaque in eo evigilaverint romani Pontifices, ne haereticorum scripta, malo publico, impune serperent. Plena est exemplorum vetustas. Anastasius I. scripta Origenis perniciosiora, Innocentius I. Pelagii, Leo magnus Manichaeorum opera omnia, gravi edicto damnavere. Cognitae eadem de re sunt litterae *decretales* de recipiendis et non recipiendis libris, quas Gelasius opportune dedit. Similiter, decursu aetatum, Monotheletarum, Abaelardi, Marsilii Patavini, Wicleffi et Hussii pestilentes libros, sententia apostolicae Sedis confixit.

Saeculo autem decimo quinto, comperta arte nova libraria, non modo in prave scripta animadversum est, quae locum aspexissent, sed etiam ne qua eius generis posthac ederentur, caveri coeptum. Atque hanc providentiam non levis aliqua causa, sed omnino tutela honestatis ac salutis publicae per illud tempus postulabat: propterea quod artem per se optimam, maximarum utilitatum parentem christianae gentium humanitate propagandae natam, in instrumentum ingens ruinarum nimis multi celeriter deflexerant. Magnum prave scriptorum malum, ipsa vulgandi celeritate maius erat ac velocius effectum. Itaque saluberrimo consilio cum Alexander VI, tum Leo X decessores Nostri, certas tulere leges, utique

congruentes iis temporibus ac moribus, quae officinatores librarios in officio continerent.

Mox graviore exorto turbine, multo vigilantius ac fortius oportuit malarum haereseon prohibere contagia. Idcirco idem Leo X, posteaque Clemens VII gravissime sanxerunt, ne cui legere, neu retinere, Lutheri libros fas esset. Cum vero pro illius aevi infelicitate crevisset praeter modum atque in omnes partes pervasisset perniciosorum librorum impura colluvies, ampliore ac praesentiore remedio opus esse videbatur. Quod quidem remedium opportune primus adhibuit Paulus IV decessor Noster, videlicet elencho proposito scriptorum et librorum, a quorum usu cavere fideles oporteret. Non ita multo post Tridentinae Synodi Patres gliscentem scribendi legendique licentiam novo consilio coërcendam curaverunt. Eorum quippe voluntate iussuque lecti ad id praesules et theologi non solum augendo perpoliendoque Indici, quem Paulus IV ediderat, dedere operam, sed Regulas etiam conscripsere, in editione, lectione, usuque librorum servandas: quibus Regulis Pius IV apostolicae auctoritatis robur adiecit.

Verum salutis publicae ratio, quae Regulas Tridentinas initio genuerat, novari aliquid in eis, labentibus aetatibus, eadem iussit. Quamobrem romani Pontifices nominatimque Clemens VIII, Alexander VII, Benedictus XIV, gnari temporum et memores prudentiae, plura decrevere, quae ad eas explicandas atque accommodandas tempori valuerunt.

Quae res praeclare confirmant, praecipuas romanorum Pontificum curas in eo fuisse perpetuo positas, ut opinionum errores morumque corruptelam, geminam hanc civitatum labem ac ruinam, pravis

libris gigni ac disseminari solitam a civili hominum societate defenderent. Neque fructus fefellit operam, quam diu in rebus publicis administrandis rationi imperandi ac prohibendi lex aeterna praefuit, rectoresque civitatum cum potestate sacra in unum consensere.

Quae postea consecuta sunt, nemo nescit. Videlicet cum adiuncta rerum atque hominum sensim mutavisset dies, fecit id Ecclesia prudenter more suo, quod, perspecta natura temporum, magis expedire atque utile esse hominum saluti videretur. Plures Regularum Indicis praescriptiones, quae excidisse opportunitate pristina videbantur, vel decreto ipsa sustulit vel more usuque alicubi invalescente antiquari benigne simul ac provide sivit. Recentiore memoria, datis ad Archiepiscopos Episcoposque e principatu pontificio litteris, Pius IX Regulam X magna ex parte mitigavit. Praeterea, propinquo iam Concilio magno Vaticano, doctis viris, ad argumenta paranda delectis, id negotium dedit, ut expenderent atque aestimarent Regulas Indicis universas, iudiciumque ferrent, quid de iis facto opus esset. Illi commutandas, consentientibus sententiis, iudicavere. Idem se et sentire et petere a Concilio plurimi ex Patribus aperte profitebantur, Episcoporum Galliae extant hac de re litterae, quarum sententia est, necesse esse et sine cunctatione faciendum, ut *illae Regulae et universa res Indicis novo prorsus modo nostrae aetati melius attemperato et observatu faciliori instaurarentur.* Idem eo tempore iudicium fuit Episcoporum Germaniae, plane petentium, ut *Regulae Indicis... recenti revisioni et redactioni submittantur.* Quibus Episcopi concinunt ex Italia aliisque e regionibus complures.

Qui quidem omnes, si temporum, si institutorum civilium, si morum popularium habeatur ratio, sane aequa postulant et cum materna Ecclesiae sanctae caritate convenientia. Etenim in tam celeri ingeniorum cursu, nullus est scientiarum campus, in quo non litterae licentius excurrant: inde pestilentissimorum librorum quotidiana colluvies. Quod vero gravius est, in tam grandi malo non modo connivent, sed magnam licentiam dant leges publicae. Hinc ex una parte, suspensi religioni animi plurimorum: ex altera, quidlibet legendi impunita copia.

Hisce igitur incommodis medendum rati, duo facienda duximus, ex quibus norma agendi in hoc genere certa et perspicua omnibus suppetat. Videlicet librorum improbatae lectionis diligentissime recognosci Indicem; subinde, maturum cum fuerit, ita recognitum vulgari iussimus. Praeterea ad ipsas Regulas mentem adiecimus, easque decrevimus, incolumi earum natura, efficere aliquanto molliores, ita plane ut iis obtemperare, dummodo quis ingenio malo non sit, grave arduumque esse non possit. In quo non modo exempla sequimur decessorum Nostrorum, sed maternum Ecclesiae studium imitamur: quae quidem nihil tam expedit, quam se impertire benignam, sanandosque ex se natos ita semper curavit, curat, ut eorum infirmitate amanter studioseque parcat.

Itaque matura deliberatione, adhibitisque S. R. E. Cardinalibus e sacro Consilio libris notandis, edere *Decreta Generalia* statuimus, quae infra scripta, unaque cum hac Constitutione coniuncta sunt: quibus idem sacrum Consilium posthac utatur unice, quibusque catholici homines toto orbe religiose pareant. Ea vim legis habere sola volumus, abrogatis *Regulis* sacro-

sanctae Tridentinae synodi iussu editis, *Observationibus, Instructione, Decretis, Monitis,* et quovis alio decessorum Nostrorum hac de re statuto iussuque, una excepta Constitutione Benedicti XIV *Sollicita ac provida,* quam, sicut adhuc viguit, ita in posterum vigere integram volumus.

Decreta generalia de prohibitione et censura librorum.

TITVLVS I.

De prohibitione librorum.

CAPVT I

De prohibitis apostatarum, haereticorum, schismaticorum, aliorumque scriptorum libris.

1. Libri omnes, quos ante annum MDC aut Summi Pontifices, aut Concilia oecumenica damnarunt, et qui in novo Indice non recensentur, eodem modo damnati habeantur, sicut olim damnati fuerunt: iis exceptis, qui per haec Decreta Generalia permittuntur.

2. Libri apostatarum, haereticorum, schismaticorum et quorumcumque scriptorum haeresim vel schisma propugnantes, aut ipsa religionis fundamenta utcumque evertentes, omnino prohibentur.

3. Item prohibentur acatholicorum libri, qui ex professo de religione tractant, nisi constet nihil in eis contra fidem catholicam contineri.

4. Libri eorundem auctorum, qui ex professo de religione non tractant, sed obiter tantum fidei veritates attingunt, iure ecclesiastico prohibiti non habeantur, donec speciali decreto proscripti haud fuerint.

CAPVT II.

De Editionibus textus originalis et versionum non vulgarium Sacrae Scripturae.

5. Editiones textus originalis et antiquarum versionum catholicarum Sacrae Scripturae, etiam Ecclesiae Orientalis, ab acatholicis quibuscumque publicatae, etsi fideliter et integre editae appareant, iis dumtaxat, qui studiis theologicis vel biblicis dant operam, dummodo tamen non impugnentur in prolegomenis aut adnotationibus catholicae fidei dogmata, permittuntur.

6. Eadem ratione, et sub iisdem conditionibus, permittuntur aliae versiones Sacrorum Bibliorum sive latina, sive alia lingua non vulgari ab acatholicis editae.

CAPVT III.

De Versionibus vernaculis Sacrae Scripturae.

7. Cum experimento manifestum sit, si Sacra Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde, ob hominum temeritatem, detrimenti, quam utilitatis oriri; Versiones omnes in lingua vernacula, etiam a viris catholicis confectae, omnino prohibentur, nisi fuerint ab Apostolica Sede approbatae, aut editae sub vigilantia Episcoporum cum adnotationibus desumptis ex Sanctis Ecclesiae Patribus, atque ex doctis catholicisque scriptoribus.

8. Interdicuntur versiones omnes Sacrorum Bibliorum, quavis vulgari lingua ab acatholicis quibuscumque confectae, atque illae praesertim, quae per Societates Biblicas, a Romanis Pontificibus non semel damnatas, divulgantur, cum in iis saluberrimae Ecclesiae leges de divinis libris edendis funditus posthabeantur.

Hae nihilominus versiones iis, qui studiis theologicis vel biblicis dant operam, permittuntur: iis servatis, quae supra (n. 5) statuta sunt.

CAPVT IV.

De Libris obscenis.

9. Libri, qui res lascivas seu obscenas ex professo tractant, narrant, aut docent, cum non solum fidei, sed et morum, qui huiusmodi librorum lectione facile corrumpi solent, ratio habenda sit, omnino prohibentur.

10. Libri auctorum sive antiquorum, sive recentiorum, quos classicos, vocant, si hac ipsa turpitudinis labe infecti sunt, propter sermonis elegantiam et proprietatem, iis tantum permittuntur, quos officii aut magisterii ratio excusat: nulla tamen ratione pueris vel adolescentibus, nisi solerti cura expurgati, tradendi aut praelegendi erunt.

CAPVT V.

De quibusdam specialis argumenti libris.

11. Damnantur libri, in quibus Deo, aut Beatae Virgini Mariae, vel Sanctis, aut Catholicae Ecclesiae eiusque Cultui, vel Sacramentis, aut Apostolicae Sedi detrahitur. Eidem reprobationis iudicio subiacent ea opera, in quibus inspirationis Sacrae Scripturae conceptus pervertitur, aut ejus extensio nimis coarctatur. Prohibentur quoque libri, qui data opera Ecclesiasticam Hierarchiam, aut statum clericalem vel religiosum probris afficiunt.

12. Nefas esto libros edere, legere aut retinere in quibus sortilegia, divinatio, magia, evocatio spirituum, aliaeque huius generis superstitiones docentur, vel commendantur.

13. Libri aut scripta, quae narrant novas apparitiones, revelationes, visiones, prophetias, miracula, vel quae novas inducunt devotiones, etiam sub praetextu quod sint privatae, si publicentur absque legitima Superiorum Ecclesiae licentia, proscribuntur.

14. Prohibentur pariter libri, qui duellum, suicidium, vel divortium licita statuunt, qui de sectis massonicis vel aliis eiusdem generis societatibus agunt, easque utiles et non perniciosas Ecclesiae et civili societati esse contendunt, et qui errores ab Apostolica Sede proscriptos tuentur.

CAPVT VI.

De Sacris Imaginibus et Indulgentiis.

15. Imagines quomodocumque impressae Domini Nostri Jesu Christi, Beatae Mariae Virginis, Angelorum atque Sanctorum, vel aliorum Servorum Dei ab Ecclesiae sensu et decretis difformes, omnino vetantur. Novae vero, sive preces habeant adnexas, sive absque illis edantur, sine Ecclesiasticae potestatis licentia non publicentur.

16. Universis interdicitur indulgentias apocryphas, et a Sancta Sede Apostolica proscriptas vel revocatas quomodocumque divulgare. Quae divulgatae iam fuerint, de manibus fidelium auferantur.

17. Indulgentiarum libri omnes, summaria, libelli, folia etc., in quibus earum concessiones continentur, non publicentur absque competentis auctoritatis licentia.

CAPVT VII.

De libris liturgicis et precatoriis.

18. In authenticis editionibus Missalis, Breviarii, Ritualis, Caeremonialis Episcoporum, Pontificalis romani, aliorumque librorum liturgicorum a Sancta Sede

Apostolica approbatorum, nemo quidquam immutare praesumat: si secus factum fuerit, hae novae editiones prohibentur.

19. Litaniae omnes, praeter antiquissimas et communes, quae in Breviariis, Missalibus, Pontificalibus ac Ritualibus continentur, et praeter Litanias de Beata Virgine, quae in sacra Aede Lauretana decantari solent, et litanias Sanctissimi Nominis Jesu iam a Sancta Sede approbatas, non edantur sine revisione et approbatione Ordinarii.

20. Libros, aut libellos precum, devotionis, vel doctrinae institutionisque religiosae, moralis, asceticae, mysticae, aliosque huiusmodi, quamvis ad fovendam populi christiani pietatem conducere videantur, nemo praeter legitimae auctoritatis licentiam publicet: secus prohibiti habeantur.

CAPVT VIII.

De Diariis, foliis et libellis periodicis.

21. Diaria, folia et libelli periodici, qui religionem aut bonos mores data opera impetunt, non solum naturali, sed etiam ecclesiastico iure proscripti habeantur.

Curent autem Ordinarii, ubi opus sit, de huiusmodi lectionis periculo et damno fideles opportune monere.

22. Nemo e catholicis, praesertim e viris ecclesiasticis, in huiusmodi diariis, vel foliis, vel libellis periodicis, quidquam, nisi saudente iusta et rationabili causa, publicet.

CAPVT IX.

De facultate legendi et retinendi libros prohibitos.

23. Libros sive specialibus sive hisce Generalibus Decretis proscriptos, ii tantum legere et retinere pote-

runt, qui a Sede Apostolica, aut ab illis, quibus vices suas delegavit, opportunas fuerint consecuti facultates.

24. Concendendis licentiis legendi et retinendi libros quoscumque prohibitos Romani Pontifices Sacram Indicis Congregationem praeposuere. Eadem nihilominus potestate gaudent, tum Suprema Sancti Officii Congregatio, tum Sacra Congregatio de Propaganda Fide pro regionibus suo regimini subiectis. Pro Urbe tantum, haec facultas competit etiam Sacri Palatii Apostolici Magistro.

25. Episcopi aliique Praelati iurisdictione quasi episcopali pollentes, pro singularibus libris, atque in casibus tantum urgentibus, licentiam concedere valeant. Quod si iidem generalem a Sede Apostolica impetraverint facultatem, ut fidelibus libros proscriptos legendi retinendique licentiam impertiri valeant, eam nonnisi cum delectu et ex justa et rationabili causa concedant.

26. Omnes qui facultatem apostolicam consecuti sunt legendi et retinendi libros prohibitos, nequeunt ideo legere et retinere libros quoslibet, aut ephemerides ab Ordinariis locorum proscriptas, nisi eis in apostolico indulto expressa facta fuerit potestas legendi et retinendi libros a quibuscumque damnatos. Meminerint insuper qui licentiam legendi libros prohibitos obtinuerunt, gravi se praecepto teneri huiusmodi libros ita custodire, ut ad aliorum manus non perveniant.

CAPVT X.

De denunciatione pravorum librorum.

27. Quamvis catholicorum omnium sit maxime eorum, qui doctrina praevalent, perniciosos libros Episcopis, aut Apostolicae Sedi denunciare; id tamen

speciali titulo pertinet ad Nuntios, delegatos Apostolicos, locorum Ordinarios, atque Rectores Universitatum doctrinae laude florentium.

28. Expedit ut in pravorum librorum denunciatione non solum libri titulus indicetur, sed etiam, quoad fieri potest, causae exponantur ob quas liber censura dignus existimatur. Iis autem ad quos denunciatio defertur, sanctum erit, denunciantium nomina secreta servare.

29. Ordinarii, etiam tamquam Delegati Sedis Apostolicae, libros, aliaque scripta noxia in sua Dioecesi edita vel diffusa proscribere, et e manibus fidelium auferre studeant. Ad Apostolicum iudicium ea deferant opera vel srcipta, quae subtilius examen exigunt, vel in quibus ad salutarem effectum consequendum, supremae auctoritatis sententia requiri videatur.

TITVLVS II.

De censura librorum.

CAPVT I.

De Praelatis librorum censurae praepositis.

30. Penes quos potestas sit sacrorum bibliorum editiones et versiones adprobare vel permittere ex iis liquet, quae supra (n.° 7) statuta sunt.

31. Libros ab Apostolica Sede proscriptos nemo audeat iterum in lucem edere: quod si ex gravi et rationabili causa, singularis aliqua exceptio hac in re admittenda videatur, id nunquam fiet, nisi obtenta prius sacrae Indicis Congregationis licentia, servatisque coditionibus ab ea praescriptis.

32. Quae ad causas Beatificationum et Canonizationum Servorum Dei utcumque pertinent, absque

beneplacito Congregationis Sacris Ritibus tuendis praepositae publicari nequeunt.

33. Idem dicendum de Collectionibus Decretorum singularum Romanarum Congregationum: hae nimirum Collectiones edi nequeant, nisi obtenta prius licentia, et servatis conditionibus a moderatoribus uniuscuiusque Congregationis praescriptis.

34. Vicarii et Missionarii Apostolici Decreta sacrae Congregationis Propagandae fidei praepositae de libris edendis fideliter servent.

35. Approbatio librorum, quorum censura praesentium Decretorum vi Apostolicae Sedi vel Romanis Congregationibus non reservatur, pertinet ad Ordinarium loci in quo publici iuris fiunt.

36. Regulares, praeter Episcopi licentiam, meminerint teneri se, sacri Concilii Tridentini decreto, operis in lucem edendi facultatem a Praelato, cui subiacent, obtinere. Utraque autem concessio in principio vel in fine operis imprimatur.

37. Si Auctor Romae degens librum non in Urbe, sed alibi imprimere velit, praeter approbationem Cardinalis Urbis Vicarii et Magistri Sacri Palatii Apostolici, alia non requiritur.

CAPVT II.

De censorum officio in praevio librorum examine.

38. Curent Episcopi, quorum muneris est facultatem libros imprimendi concedere, ut eis examinandis spectatae pietatis et docrinae viros adhibeant, de quorum fide et integritate sibi polliceri queant, nihil eos gratiae daturos, nihil odio, sed omni humano affectu posthabito. Dei dumtaxat gloriam spectaturos et fidelis populi utilitatem.

39. De variis opinionibus atque sententiis (iuxta Benedicti XIV. praeceptum) animo a praeiudiciis omnibus vacuo, iudicandam sibi esse censores sciant. Itaque nationis, familiae, scholae, instituti affectum excutiant, studia partium seponant. Ecclesiae sanctae dogmata, et communem Catholicorum dostrinam, quae Conciliorum generalium decretis, Romanorum Pontificum Constitutionibus, atque Doctorum consensu continentur, unice prae oculis habeant.

40. Absoluto examine, si nihil publicationi libri obstare videbitur, Ordinarius, in scriptis et omnino gratis, illius publicandi licentiam, in principio vel in fine oporis imprimendam, auctori concedat.

CAPVT III.

De libris praeviae censurae subiiciendis.

41. Omnes fideles tenentur praeviae censurae ecclesiasticae eos saltem subiicere libros, qui divinas Sripturas, Sacram Theologiam, Historiam ecclesiasticam, Ius Canonicum, Theologiam naturalem, Ethicen, aliasve huiusmodi religiosas aut morales disciplinas respiciunt, ac generaliter scripta omnia, in quibus religionis et morum honestatis specialiter intersit.

42. Viri e clero seculari ne libros quidem, qui de artibus scientiisque mere naturalibus tractant, inconsultis suis Ordinariis publicent, ut obsequentis animi erga illos exemplum praebeant.

Iidem prohibentur quominus, absque praevia Ordinariorum venia, diaria vel folia periodica moderanda suscipiant.

CAPVT IV.

De Typographis et Editoribus librorum.

43. Nullus liber censurae ecslesiasticae subiectus excudatur, nisi in principio nomen et cognomen tum auctoris, tum editoris praeferat, locum insuper et annum impressionis atque editionis. Quod si aliquo in casu, iustas ob causas, nomen auctoris tacendum videatur, id permittendi penes Ordinarium potestas sit.

44. Noverint Typographi et Editores librorum novas eiusdem operis approbati editiones, novam approbationem exigere, hanc insuper textui originali tributam, eius in aliud idioma versioni non suffragari.

45. Libri ab Apostolica Sede damnati, ubique gentium prohibiti censeantur, et in quodcumque vertantur idioma.

46. Quicumque librorum venditores, praecipue qui catholico nomine gloriantur, libros de obscenis ex professo tractantes neque vendant, neque commodent, neque retineant: ceteros prohibitos venales non habeant, nisi a Sacra Indicis Congregatione veniam per Ordinarium impetraverint, nec cuiquam vendant nisi prudenter existimare possint, ab emptore legitime peti.

CAPVT V.

De poenis in Decretorum Generalium transgressores statutis.

47. Omnes et singuli scienter legentes, sine auctoritate Sedis Apostolicae, libros apostatarum et haereticorum haeresim propugnantes, nec non libros cuiusvis auctoris per Apostolicas Literas nominatim prohibitos, eosdemque libros retinentes, imprimentes et quomodolibet defendentes, excommunicationem ipso

facto incurrunt, Romano Pontifici speciali modo reservatam.

48. Qui sine Ordinarii approbatione Sacrarum Scripturarum libros, vel earundem adnotationes vel commentarios imprimunt, aut imprimi faciunt, incidunt ipso facto in excommunicationem nemini reservatam.

49. Qui vero cetera transgressi fuerint, quae his Decretis Generalibus praecipiuntur, pro diversa reatus gravitate serio ab Episcopo moneantur; et si opportunum videbitur, canonicis etiam poenis coërceantur.

Praesentes vero litteras et quaecumque in ipsis habentur nullo unquam tempore de subreptionis aut obreptionis sive intentionis Nostrae vitio aliove quovis defectu notari vel impugnari posse; sed semper validas et in suo robore fore et esse, atque ab omnibus cuiusvis gradus et praeeminentiae inviolabiliter in iudicio et extra observari debere, decernimus: irritum quoque et inane si secus super his a quoquam, quavis auctoritate vel praetextu, scienter vel ignoranter contigerit attentari declarantes, contrariis non obstantibus quibuscumque.

Volumus autem ut harum litterarum exemplis, etiam impressis, manu tamen Notarii subscriptis et per constitutum in ecclesiastica dignitate virum sigillo munitis, eadem habeatur fides quae Nostrae voluntatis significationi his praesentibus ostensis haberetur.

Nulli ergo hominum liceat hanc paginam Nostrae constitutionis, ordinationis, limitationis, derogationis, voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. — Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Romae apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicae millesimo octingentesimo nonagesimo septimo, VIII. Kal. Februarias, Pontificatus Nostri decimo nono.

A. Panici Subdatarius *A. Card. Macchi.*

VISA

De CVRIA I. DE AQVILA E VICECOMITIBVS

Loco † Plumbi

Reg. in Secret. Brevium. I. Cugnonius.



Tartalom-jegyzék.



